

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Silja Käär

EMAKEELEPÄEVA ROLL VÄÄRTUSKASVATUSES JA
ÜLDPÄDEVUSTE KUJUNDAMISEL

Magistritöö

Juhendaja Andrus Org, PhD

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. VÄÄRTUSED	8
1.1. Väärtuse mõiste	8
1.2. Väärtuste liigitus	10
1.2.1. Väärtuste muutumine ajas	12
1.2.1.1. Väärtused 21. sajandi Eesti koolis	14
1.3. Väärtuste internaliseerimine ehk omaksvõtmine	16
1.4. Väärtuskasvatus	18
1.4.1. Aated ja ideaalid, traditsioonid ja tavad	20
1.4.2. Eesti kool väärtuste kujundajana	21
1.4.2.1. Õpetaja kui eeskuju väärtuskasvatuses	25
1.4.2.2. Identiteet ja väärtuskasvatus	26
2. ÜLDPÄDEVUSED	28
2.1. Üldpädevused põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades	28
2.1.1. Kultuuri- ja väärtuspädevus	29
2.1.2. Sotsiaalne ja kodanikupädevus	31
2.1.3. Enesemääratluspädevus	32
2.1.4. Õpipädevus	33
2.1.5. Suhtluspädevus	35
2.1.6. Ettevõtlikkuspädevus	38
2.1.7. Digipädevus	40
3. EMAKEELEPÄEVA KAJASTUSI MEEDIAS	42
3.1. Emakeelepäev ja Kristjan Jaak Peterson	42
3.2. Eesti keele ja emakeelepäeva tähtsus	43
	2

3.2.1. E-etteütlus kui emakeelepäeva traditsioon	45
3.2.2. Eesti keele jätkusuutlikkus ja ohustatus	46
3.3. Eesti riigi, haridussüsteemi ja teaduse tõhusus eesti keele kaitsmisel	49
3.4. Õpetajate ja keeleteadlaste arvamused emakeelest ja emakeelepäevast	53
3.5. Emakeelepäeva tähistamisest kodu- ja välismaal	55
3.6. Emakeelepäevast väikestele ja suurtele lapsemeelsetele	58
4. ÕPETAJATE INTERVJUDES ILMNENUD ARUSAAMAD JA HOIAKUD EMAKEELEPÄEVA KOHTA	60
4.1. Metoodika ja valim	60
4.1.1. Andmekogumismeetod	62
4.1.2. Uurimisprotseduur	63
4.1.3. Andmeanalüüs	64
4.2. Uurimistulemused ja arutelu	64
4.3. Järeldused ja soovitused	93
KOKKUVÕTE	95
SUMMARY	99
KIRJANDUS	103
Lisa 1	109

SISSEJUHATUS

Eellugu

Siinse magistr töö teemavalikul olid määravad peamiselt kolm faktorit. Neist esimene on mu enda huvi ja austus eesti keele kui hindamatu pärandi ja väärtuse vastu. Kristjan Jaak Peterson kui üks esimesi eesti keele ilu ülistajaid on mulle väga sümpaatne nii isiku kui ka kirjanikuna ning pean oluliseks tema pärandi väärtustamist ja edasiandmist ka oma õpilastele. Tunnen justkui aukohust seista lapsevanema ja õpetajana selle eest, et ise igal sammul eesti keelt väärtustades võiksin olla hea eesti keele rääkija ja kirjutajana eeskujuna enda lastele, õpilastele ning ka kolleegidele.

Teiseks mängis teemavalikul rolli aastatepikkune töökogemuse huvijuhhi ja hiljem eesti keele ja kirjanduse õpetajana. Huvijuhina tuli mul sageli eesti keele õpetajale emakeelepäeva või -nädala korraldamisel abiks olla, kuid ideed selle päeva või nädala sisustamiseks tulid enamasti emakeeleõpetajalt. Tegevused, mida õpilased üritusel tegema pidid, kordusid aastast aastasse: kuigi pakkusin õpetajale välja oma ideid, siis harilikult neid ei kasutatud. Neli aastat tagasi pidin aga ise eesti keele ja kirjanduse õpetajana tööd alustama ning nii emakeelepäeva kavandamine kui ka läbiviimine jäi minu kanda. Manalateele läinud õpetaja mälestuseks on emakeelepäeva kavas mõned ilusad traditsioonid tänaseni, kuid samas on mulle oluline pakkuda iga kord ka midagi uut ja värsket, mis oleks õpilaste jaoks huvitav ja kaasahaarav ning samas hariv. Andsin omalt poolt uute ideede ja mitmekesiste tegevustega üritusele uue hingamise. Julgen seda väita, sest tagasiside nii õpilastelt, kolleegidelt kui ka kooli direktorilt on olnud igati positiivne ja innustav.

Kolmandaks faktoriks, mis töö teemavalikul otsustavaks sai, osutus juhuslikult 2019. aasta magistrilvekoolis nähtud võimalike magistr tööteemade nimekiri, kus emakeelepäeva teema minus kohe äratundmise tekitas. Juhendaja soovitas algul küll uurida emakeelepäeva teemaõppe aspektist lähtudes, kuid mulle tundus südamelähedasem välja selgitada, milliseid väärtusi ja üldpädevusi õpetajad emakeelepäeva kavandades ja eesmärgistades silmas peavad ning milliseid tegevusi sel päeval koolis tehakse.

Nende kolme faktori tõttu küpseski soov kirjutada oma magistr töö just emakeelepäevast, pidades silmas selle päeva väärtuskasvatuslikke ja üldpädevuslikke aspekte.

Teema põhjendus

Teema puudutab kahte 2011. aastast alates kehtima hakanud põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava valdkonda – väärtuskasvatust ja üldpädevusi. Põhikooli riiklikust õppekavast (PRÕK §2 lg 2) võib lugeda, et põhikool kujundab väärtushoiakuid ja - hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostöömimise aluseks. Gümnaasiumi riiklik õppekava (GRÕK §2 lg 2) jätkab põhikooli väärtuskasvatuse põhimõtteid, kuid gümnaasiumihariduses tähtsustatakse rohkem neid väärtusi, mis aitavad kaasa ühiskonna inimvara ja riigi majanduse arengule. Mõlemad õppekavad toovad üldinimlike väärtuste hulgas esile lugupidamise enda ja teiste vastu ning ühiskondlike väärtuste hulgas vabaduse, austuse emakeele ja kultuuri vastu, patriotismi, kultuurilise mitmekesisuse ja vastutustundlikkuse. Mõlema õppekava §2 lg 4 kohaselt rajaneb sotsialiseerumine Eesti kultuuri traditsioonidel, Euroopa ühiseväärtustel ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutustel. Samuti on mõlema õppekava kohustuslikeks läbivateks teemadeks väärtus ja kõlblus ning kultuuriline identiteet (PRÕK §15, GRÕK §10) ning mõlemad õppekavad märgivad oma sihiseades (PRÕK §3 lg 7, GRÕK §3 lg 5), et eesti kool seisab eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise ja arengu eest.

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas on välja toodud kaheksa pädevust, mille arendamisel ja kujundamisel tuleb koolitöös igal sammul lähtuda, kuna üldpädevused on ainevaldkondade ja õppeainete ülesed ning on olulised kriteeriumid inimeseks ja kodanikuks kasvamisel. Esimeste üldpädevustena on esitatud kultuuri- ja väärtuspädevus ning sotsiaalne ja kodanikupädevus (PRÕK §4 lg 4 p 1 ja 2, GRÕK §4 lg 3 p 1 ja 2). Mõlema õppekava kohaselt kujunevad üldpädevused kõigi õppeainete kaudu nii ainetunnis kui ka koolivälises tegevuses (PRÕK §4 lg 3, GRÕK §4 lg 2). Eeldan, et nimetatud alusväärtused, üldpädevused ja muud esile toodud lähtekohad haakuvad emakeelepäeva ideega ning emakeelepäeva tähistamisel on oluline roll väärtuskasvatases ja üldpädevuste kujundamisel.

Eesmärk, uurimisprobleem ja -küsimused

Siinse uurimistöö eesmärk on **selgitada välja, milliste väärtuste ja üldpädevuste kujundamist-arendamist õpetajad emakeelepäeva korraldamisel silmas peavad ning milliseid tegevusi väärtuste ja üldpädevuste arendamiseks emakeelepäeval koolides läbi viiakse.**

Siinse magistritöö **probleem** keskendub eelkõige emakeelepäeva kui teemapäeva olulisusele ja vajalikkusele õpilaste väärtuskasvatuses ja üldpädevuste kujundamisel eesti keele ja kirjanduse õpetajate vaatepunktist. Kuna emakeelepäeva tähistamine on koolides juba pikaajaline traditsioon, näen siin õpetajana selget ohtu, et emakeelepäeva korraldamine võib muutuda järjest rutiinsemaks tegevuseks, mida korraldatakse ainult seetõttu, et see on ilus traditsioon. Nii võib juhtuda, et emakeelepäeva kavandades ei mõeldaks piisavalt läbi, milliseid üldpädevusi on erinevate tegevuste kaudu võimalik arendada, milliseid väärtusi kujundada ja milliseid oskusi edasi anda.

Emakeelepäeva kohta eri arvamuste hankimiseks küsitlesin üheksat erineva tööstaažiga, nii suuremate kui ka väiksemate üldhariduskoolide eesti keele ja kirjanduse õpetajat, et välja selgitada võimalikud erisused, mis tulenevad õpilaste vanusest (põhikool, gümnaasium), rahvusest ja arvust konkreetses koolis. Andmekogumiseks kasutasin kvalitatiivset poolstruktureeritud intervjuu meetodit, intervjuud viisin läbi Skype'i või Messengeri videokõne teel. Et intervjuueeritavad mõistaksid uurimuse fookust ja sihi-seadet, saatsin intervjuu küsimustiku eelnevalt tutvumiseks ja võimalikuks eeltööks (vt Lisa 1). Salvestatud intervjuud transkribeerisin.

Enne magistritöö uurimisosajuurde asumist püstitasin järgmised **uurimisküsimused**:

- 1) Milliseid väärtusi ja üldpädevusi õpetajad emakeelepäeva tegevusi eesmärgistades silmas peavad?
- 2) Milliseid tegevusi emakeelepäeval või -nädalal koolides läbi viiakse, milliseid üritusi korraldatakse?
- 3) Kuivõrd ja mil viisil on emakeelepäeva või -nädala korraldamisse ja läbiviimisse kaasatud õpilased ja teised õpetajad?
- 4) Kas ja kuivõrd emakeelepäeva või -nädala eesmärgid ning tegevuste fookus eesti emakeelega ja mitte-eesti emakeelega koolides erinevad?

Ülesehitus

Siinne magistritöö koosneb neljast peatükist. Neist kaks esimest, millest üks keskendub väärtustele ja teine üldpädevustele, annavad ülevaate uurimuse teoreetilistest seisukohtadest ja varasematest käsitlustest. Töö kolmas peatükk selgitab meediaartiklite vahendusel emakeelepäeva tekke- ja kujunemislugu, selle rolli ja tähendust eesti kultuuris

ning annab ülevaate selle päeva tähistamisega seotud traditsioonidest nii Eesti ühiskonnas kui ka koolides. Neljandas peatükis tegeletakse õpetajate intervjuudest laekunud empiiriliste andmete esitamise ja analüüsimisega, arutelu kaudu jõutakse järelduste ja soovituseni.

Siinsest magistritööst on kindlasti kasu intervjuu andnud õpetajatele, kes jagatud mõtetele tagasisidet saavad, ning kindlasti ka tulevastele üliõpilastele ja õpetajatele, kes soovivad uurida emakeelepäeva kui teemapäeva traditsiooni, sellega seotud väärtuskasvatuse ja üldpädevuste kujundamise eri tahke ja mitmekesiseid võimalusi.

1. VÄÄRTUSED

Väärtused ja kasvatusprotsess on omavahel tihedalt seotud ning väärtused moodustavad kasvatusprotsessi tuuma. Väärtused on nii kasvatus eesmärgid, mida taotletakse ja mille poole püüeldakse, kui ka kasvatus tulemuslikkuse hindamiskriteeriumid. Eesti koolil, nii põhikoolil kui ka gümnaasiumil, on nii hariv kui ka kasvatus ülesanne: eesmärk on kasvatada õpilasest täisväärtuslik, enda eluga toimetulev ja õnnelik ühiskonnaliige.

Väärtusi võib pidada inimkonna vaimseks kapitaliks, kultuurilise arengu saavutuseks ning jõuks, mis hoiab ühiskondi koos ja tallel. Väärtuste loomus on mittemateriaalne ning väärtustel on võimalik tekkida seetõttu, et inimteadvus loob kogetu pinnal tähendusi. Väärtused on nii individuaalse kui ka kollektiivse teadvuse osa, mis toimib orientiiri ja püüdluste eesmärgina, aga ka allika ja jõuna, milles nii vaimne kui ka materiaalne kultuur oma vormi saab. (Kuurme 2011: 72)

„Väärtusi leiab nii kõneilmast kui eluilmast. On need, millest räägime, mida pooldame ja mida tähtsaks peame, ning teised, mille alusel tegelikult asjad juhtuvad ja millest paljude toomisest teadvustamise vaatealale pigem hoidutakse. Kummalgi on oma kasvatus jõud.” (Kuurme 2011: 72). Inimeste vahendatud väärtusi suunab ühiskondlik hinnang, mis väljendub heakskiidus, hukkamõistus või ärakuulamise tõenäolisuses. Seda, miks ja mil määral kõneilma ja eluilma väärtused lahus on, tingivad väärtuste ja ühiskonna vahetõttu, sellega seotud võimusuhted ja mõtteviisid. (*Ibid.*, 73)

1.1. Väärtuse mõiste

Eestikeelne sõna „väärtus” on tekkinud saksa ja rootsi keele kaudu – saksakeelsetest sõnadest *wert / werte* 'väärtus' ning rootsikeelsetest sõnadest *värd* 'väärikas, väärt, auväär' ja *värde* 'väärtus'. Ladinakeelne vana tüvi *vert* tähendab 'ennast millegi poole pöörama' või 'millegi ümber kerima', samas on sarnane ka vana ladinakeelne sõna *veri*, mis tähendab 'tõde'. On teada, et ladina keel on mõjutanud alamsaksa keelt ning Skandinaavia keeltesse on see sõnatüvi tulnud just sealt (Kluge 1891, viidatud Carlsson 2011 järgi). Keeleajalooliselt on omavahel seotud ka sõnad *väärtus* ja *maailm*. Saksa keeles on maailm *welt* ja *weralt*, rootsi keeles *värld*. Vana sõnatüvi sisaldub ka saksakeelses verbis *werden*, mille tähenduseks on 'kellekski tulema'. Vana alamsaksa-

keelne sõna *weralt* aga tähendab etimoloogiliselt 'inimese vanust'. (Hellquist 1922, viidatud Carlsson 2011 järgi) Sõna päritolule ja tähendustele toetudes võikski väärtust vaadelda kui midagi mõtestatud, sisukat, mida kogetakse tõesena ning mis kutsub enda poole pöörama või inimest ennast enda ümber kerima. Nii võibki öelda, et inimene, kes on väärtuste poole pöördunud ja motiveeritud, kogeb seda, millega ta ennast sidunud on, oma maailmana ning hoiab, kaitseb, uurib ja täiustab oma väärtuste maailma sobitades seda oma minapildiga. (Carlsson 2011: 24–25)

Väärtus kui termin on üsna paindlik ning seda kasutatakse aeg-ajalt kitsalt sünonüümina sõnadele *hea* või *väärtuslik*. Teinekord kasutatakse väärtuse terminit aga laiemalt kogu hinnanguliste terminite skaala kohta, alustades *hüvest* kuni *neutraalseni* ja lõpetades suurima *halvaga*. Seega on hõlmatud nii positiivsed, neutraalsed kui ka negatiivsed „väärtused“. Kitsama tähenduse korral on väärtuse vastandiks *halb* või *antiväärtus*, laiema tähenduse puhul on vastandiks fakt viitamaks sellele, et väärtusi ei tunta ära samal moel nagu empiirilisi fakte. Põhjalikumast väärtusteoorias ehk aksioloogias kasutatakse enamasti just laiemat tähendust. (Pojman 2005: 111– 112)

Erinevates teadustes väärtustel üsna kindlapiiriline tähendus, näiteks on pedagoogikas väärtused kasvatuses eesmärkideks. Väärtustel on inimtegevuses kahesugune roll: esiteks integreerivad väärtused inimest sotsiaalsesse keskkonda, teiseks on neil suunav ja selekteeriv iseloom, sest just väärtustest lähtuvalt annab inimene hinnangu asjade, nähtuste, tegevuste vajalikkuse ka tähenduse kohta (Tuulik 2006: 35). Andu Rämmer on kirjutanud: „Empiirilistes uurimustes loetakse väärtusteks suhteliselt püsivaid tunnetega seotud uskumusi, mis puudutavad peamiselt elu eesmärke ja nende eesmärkide saavutamiseks õigeks peetavaid viise. Kord väljakujunenutena peetakse väärtusi väga püsivateks veendumusteks, mis ei allu muutustele kergelt. Väärtused avalduvad suhtumises erinevatesse eluvaldkondadesse, näiteks õppimisse ja töösse”. (Rämmer 2009: 83)

Simon Blackburni väitel on väärtused soovide objektid, mis juhivad indiviidide toimimist ning kui mingit tunnust või omadust peetakse väärtuslikuks, siis arvestatakse sellega nii enda kui teiste tegevuste kavandamisel (Blackburn 2002: 488, Sutrop 2009: 55). Sarnaselt defineerib väärtusi ka Olga Schihalejev: “Väärtused on võimalikud soovide objektid, erisuguse tähtsusega ihaldatavad eesmärgid. Väärtusteks võivad olla näiteks tervis, heaolu, meelerahu, osadus, sõprus, tunnustus, teadmised, aga ka ühiskondlikud väärtused nagu demokraatia, isamaa, sallivus, solidaarsus jne” (Schihalejev 2011: 13).

Edward Jarvis Bondi väitel on aga väärtus (teatud omadus või nähtus) vahend indiviidi heaolu ja õitsengu tagamiseks (Bond 2011: 1745, vt ka Sutrop 2009: 55).

Eetikaveebi kodulehe järgi räägitakse taas väärtustest kui levinuima määratluse kohaselt soovide objektidest, mis juhivad meie toimimist (vt Sutrop jt). Kui eelpool toodud väärtuse mõiste selgitustest on aru saada, et väärtust käsitletakse kui isiksuse omadust või midagi mittemateriaalset, siis järgnevast tsitaadist võib aimata vihjet materiaalsetele väärtustele: “Õelda, et mingi asi on väärtuslik, tähendab, et seda tahetakse omada, saada või teha. Seega on väärtused suhtelised, s.t nad on väärtused kellegi jaoks”. (*Ibid.*)

1.2. Väärtuste liigitus

Kõige üldistavamalt liigitatakse väärtused **iseväärtusteks** ja **vahendiväärtusteks**, kusjuures iseväärtused on oma olemuselt väärtuslikud, vahendiväärtused aga on abinõuks iseväärtusteni jõudmisel. Klassikalised iseväärtused on tõde, ilu ja headus, kristlik traditsioon lisab neile veel usu, lootuse ja armastuse. (Tuulik 2006: 38) Iseväärtusi võib nimetada ka **seesmisteks** ja **instrumentaalseteks**. Vahendi- ehk instrumentaalväärtuste puhul soovivad inimesed midagi kui vahendit mingi teise hüve jaoks. Näiteks on raha vahendiks, et saavutada mingeid teisi hüvesid. (Sutrop 2009: 56) Nagu näha, sisaldub sellises liigituses teatud võrdlusmoment ning tekib küsimus, millised väärtused on olulisemad, millised vähem olulised ning milline võiks olla väärtuste hierarhia.

Kuna väärtused omaduse tähenduses on subjektiivsed ja emotsioonidega seotud, saab neid võrdlusastmeid kasutades teiste väärtustega võrrelda ning ka metaväärtuste *kõrge* ja *madal* abil intensiivsuse järgi astendada. Nii on võimalik väärtuste hierarhilise struktuuri ehk väärtussüsteemi teke, kus igal väärtusel on oma kindel koht. (Anion 2004: 287)

Väärtusi on läbi aegade liigitatud mitmeti. Juba antiigist ja keskajast on eristatud **individuaalseid** ja **sotsiaalseid väärtusi**, kuid läbi ajaloo on nende väärtuste tähendust pisut erinevalt mõistetud. Näiteks on individuaalsed väärtused ehk väärtused Wilhelm Wundti tõlgenduse järgi eneseaustus ja kohusetruudus, sotsiaalsed väärtused aga ligimesearmastus ja ühiskonna teenimine (Tuulik 2016: 41). Peeter Põld lisab Wundti kahele väärtusnormile veel kolmandagi, milleks on humaansed väärtused ehk normid, mille alla kuuluvad alandlikkus ja andumus (Põld 1993: 36). Paul Natropi järgi on individuaalseteks väärtusteks tõde kui mõistuse voores, vaprus kui tahte voores ja puhtus kui tungielu voores, sotsiaalseteks väärtusteks aga tõelikkus, seaduslikkus, harmoonia ja

õiglus. (Tuulik 2016, Põld 1993) Endrik Pikksaar nimetab adekvaatset enesehinnangut, julgust, autentsust, ausust enese ja teiste vastu isiklikeks väärtusteks, mis võimaldavad jõuda tõelise *Minani* (Pikksaar 2011: 124).

Peeter Põld toob välja väärtused, millele tuleb kasvatuses eriliselt tähelepanu pöörata. Ta arutleb nende väärtuste hierarhia üle, rõhutades, et vaimsed väärtused tuleb vitaalsetest kõrgemale seada. Väärtuste hierarhia, alustades nn madalamatest väärtustest, esitab ta järgmisel kujul (Põld 1993: 24)

- 1) vitaalsed (kehaline tervis);
- 2) tehnilis-majanduslikud (kokkuhoidlikkus, majanduslik toimetulek, kasulikkus);
- 3) tunnetuslikud (eeskätt õpetusse puutuv, loogika, tõde);
- 4) esteetilised (kunsti erinevad vormid, mäng);
- 5) õiguslikud (õigus, ühiskonnast ja teistest inimestest lugupidamine, vastutus);
- 6) eetilised (kõlblus);
- 7) usulised.

Sirkka Hirsjärvi liigitab väärtused järgmiselt (Hirsjärvi, Huttunen 1989, viidatud Tuulik 2006: 37 järgi):

- materiaalsed ja füüsilised väärtused;
- teoreetilised väärtused;
- majanduslikud väärtused;
- esteetilised väärtused;
- religioossed väärtused;
- eetilised ehk kõlbelised väärtused.

Heinrich Rickert rühmitab väärtused järgmistesse valdkondadesse (viidatud Tuulik 2006: 37 järgi):

- teadus, milles realiseeruvad loogilised väärtused;
- kunst, milles realiseeruvad esteetilised väärtused;
- müstilised väärtused;
- eetilised hüved ja neile vastavad sotsiaal-eetilised väärtused;

- isiklikud väärtused (armastus, headus, sõprus, seltsivus jm);
- religioossed väärtused.

Milliseid väärtusi võiks aga edasi anda emakeelepäev? Olen seisukohal, et Peeter Põllu väärtuskäsitluse kohaselt hõlmab emakeelepäev eelkõige esteetilisi ja eetilisi väärtusi, aga ka õiguslikke ja tunnetuslikke. Sirkka Hirsjärvi järgi kannab emakeelepäev suures osas esteetilisi ja eetilisi ehk kõlbelisi väärtusi, Rickerti järgi aga on emakeelepäeval seos teadusega, kunstiga, eetiliste hüvedega, aga ka isiklike väärtustega.

1.2.1. Väärtuste muutumine ajas

Kui väärtustele läheneda ajaloolisest rakursist, on üsna ilmne, et erinevatel ajalooperioodidel on väärtused, mida oluliseks või siis vähem oluliseks peetakse, üsna palju muutunud. Teisalt võib aga tõdeda, et kõik uus on kunagi unustatud vana.

Dominantsed väärtused on igal ajajärgul, need väljendavad mingit inimolemuse võimendunud külge ning seetõttu muutub tervik teatud mõttes haavatavaks ja kaotab tasakaalu. Näiteks ehitati sakraalhooneid, panustamata inimeste olmemugavustele, seni, kuni ühiskond pidas inimelu ettevalmistuseks sealpoolsusele, heaolu- ja tarbimisühiskonnas on aga tähelepanu kese ja vahendid suunatud erinevatele naudingukeskkondadele ja -võimalustele siinpoolsuses. Ratsionaalsele majandusedule keskendunud eluhoiak jätab tagaplaanile tunded, igatsused ja vastastikuse vaimse rikastamise ning mõjutab ka kooli tegevusi suunavaid väärtusi. Samas säilitavad väärtused siiski oma vaimse laadi, hoolimata materialismi domineerimise astmest. (Kuurme 2011: 73)

Küsimusele, milliseid väärtusi kasvatada, otsitakse vastust ilmselt igal ajajärgul. Tiiu Kuurme sõnutsi saab siin otsustavaks konkreetse ajastu vaade ehk see, mida sel ajal arvatakse inimest vääristavat. Kirja pannakse enamasti palju isiksuslike põhiväärtustega seonduvat ja seda sisaldavad rohkesti ka riiklike õppekavade üldosad. Tegelikuses aga ühiskond survestab ja sunnib arvestama saavutus-, sooritus- ja edukultusega. Siinkohal jääb inimese sisemiselt õilsamaks ja eetiliseks kasvamise eesmärk kahjuks tahaplaanile, olulisem on välises tegelikkuses positsioneerumine. (Kuurme 2011: 80)

Põlvkondade erinevuste põhjusi nähakse eelkõige “väärtuste väljakujunemise aegses teisenenud sotsiaalses keskkonnas” (Rämmer 2009: 83). Eesti kontekstis on näiteks

laulva revolutsiooni põlvkonna ja nende vanemate ja vanavanemate põlvkonna väärtuste väljakujunemist mõjutanud erinevad ühiskondlikud ja kultuurilised olud (*ibid.*, 83).

Tänapäeval on võimalik identiteeti võrrelda inimese muutuva palega või siis riietusesemega, mida saab leida, muuta, kaotada ja vahetada. Tänapäevasele, modernsele ühiskonnale on iseloomulik identiteetide paljusus, individualiseerumine, aga ka väärtuste mitmekihilisus ja vaieldavus. (Carlsson 2011: 15)

Töökust, kuulekust, lojaalsust, vaprust ja julgust on väärtustatud ajast aega ning kindlasti ka tänapäeval, kuid need omadused on nüüd justkui ajutise iseloomuga, sest töökas, kuulekas, lojaalne, vapper ja julge on võimalik praeguses ühiskonnas olla projektipõhiselt, vaid vajadusel ja süvenematult. Protest traditsioonide ja kindlaksmääratuse vastu on inimesele loomuomane ning seetõttu avaldab tänapäeva inimene rahulolematust ja vaidleb vastu, kuid moodsa aja märk seisneb siin tihti üldisemalt seostamata protestis, mis lähtub personaalsetest huvidest. Tänapäeva väärtused on enesekeskust toetavad, vaieldavad ja haprad ning inimese *mina* on muutuv. (Carlsson 2011: 16–19) Siit järeldub, et pinnapealne suhtumine, individuaalsetest huvidest lähtuv järelemõtlematu protestivaim ja mitmenäolisus iseloomustab tõenäoliselt ka tänapäeva haridust, kaasa arvatud õpilasi ja õpetajaid.

Umbmäärased on ka allikad, mille põhjal inimene oma väärtusi kujundab. Aja märk on instrumentaalse mõistuse ülevõim, mis väljendub tulemuslikkusele keskendatuses, inimese enda püstitatud sõltumatud eesmärgid on tagaplaanil, sest sakramentaalne kultuur hääbub. (Taylor 2006) Individualismi negatiivsus seisneb liigeses keskendumises oma minale, mis muudab elu tähenduselt vaesemaks ning ühiskonna ja teiste inimestega arvestamine jääb teisejärguliseks. Nii jäävad teadvustamata suuremad ja kõrgemad küsimused elus, tagajärjeks on aga elu ahenemine või lamestumine. (Taylor 2000) Eelnevale toetudes võib Tayloriga nõustuda, sest järjest rohkem võib ühiskonnas näha seda, et inimesed tegutsevad tihti vaid enesele ja tegevusest võimalikule saadavale isiklikule tulule keskendudes, kusjuures eesmärgiks on järjest sagedamini materiaalsus ja konkreetne tulemus, mitte isiklik vaimne areng. Selliseid ilminguid võib märgata ka koolis, kus õpilase eesmärgiks on hea hinne, mitte püüd või võimalus oma vigadest õppida.

1.2.1.1. Väärtused 21. sajandi Eesti koolis

On üldtuntud tõde, et tänapäeva ühiskonnad erinevad märkimisväärselt nii majanduslikult, poliitiliselt kui ka sotsiaalselt viimaste aastakümnete ühiskondadest ning Eesti ühiskond ei ole siin mingi erand. Tehnoloogia arengu tulemusena iseloomustab tänapäevast elukeskkonda info ja teadmiste paljusus ning lihtsam kättesaadavus.

Selliste muutuste tulemusel on haridusele kujunenud uued ülesanded – baasteadmiste ja -oskuste sidumine informatsiooni leidmisega ning selle informatsiooni analüüsimise ja uute teadmiste loomisega. Tähtsad väärtused on loovus, valikute tegemise oskus, julgus võtta riske ja vastutust. (Uutsalu 2011: 105) Koolihariduse arukaks ja tõhusaks toimimiseks tuleb haridussüsteemis töötavatel inimestel nii inimeste kui ka ühiskonna tulevikuvajadustega arvestada. Seejuures tuleb aluseks võtta teadlaste arvamus 21. sajandi kesksete inimarenguliste väärtuste kohta ning koolis nende teostumist toetada. (*Ibid.*, 105)

Millised siis on 21. sajandi peamised inimarengulised väärtused? Katrin Uutsalu tõstab selles kontekstis esile järgmised väärtused (Uutsalu 2011: 107–114):

- iseseisvus,
- oma töö eesmärgistamine ja mõtestatud tegevused,
- tervikutaju,
- loovus käsikäes teadmistega,
- koostööoskused.

Koostööoskus on 21. sajandil üks tähtsamaid väärtusi, sestap on oluline ka sellele koolis tähelepanu pöörata. Eristatakse järgnevaid koostöö tasandeid: õppijate vaheline, õppijate ja õpetajate vaheline, õpetajate vaheline, kooli ja lastevanemate vaheline. Väga oluline on koostöö kooli ja lastevanemate vahel, sest siis tunneb laps, et tema vanem on kaasatud (nii heas kui ka halvas) ning lapse soov on olla märgatud, ja on oluline, et kool seda soovi toetaks. Väljundiks on siin koolipeod, väljasõidud, õppekäigud ja muud ühised ettevõtmised, mis aitavad tekitada ja tugevdada kogukonnatunnet. Et arendada 21. sajandil vajaminevate oskusi, tuleks õppida alternatiivpedagoogilistelt süsteemidelt ning kasu oleks ka intensiivsemast koolidevahelisest koostööst. (Uutsalu 2011: 117)

Iseseisvuse kui 21. sajandil olulise väärtuse arendamisel on pedagoogikas tähtsal kohal motivatsioon, tegevuste eesmärgistamine ja mõtestamine tegija enda seisukohast,

kusjuures senisest rohkem tuleb koolis tähelepanu pöörata sisemistele motivatsiooniteguritele. Iseseisvuse arengut toetavad iseseisvad uurimuslikud ja praktilised tööd, mille käigus õpilane valib ise teda huvitava teema ja ka juhendaja. Ühtlasi saab ta harjutada info leidmist, eritlemist, analüüsi ja sünteesi, samas võtab ta juhendaja suunamisel vastutuse oma töö valmimise eest. Mitmed koolid kasutavad klassiüleseid rühmatööde päevi või nädalaid ning nende tulemusena on tõdetud, et õpilaste aktiivsus ja huvi õpitava vastu kasvab, samuti on paranenud koolisisene lävimine ning kasvab rõõm tehtud tööst. (Uutsalu 2011: 107–109)

Tegevuste eesmärgistamise ja terviklikkusega on tihedalt seotud ka loovus (Uutsalu 2011: 111). Haridussõnastik veebis defineerib loovust kui võimet „leida iseenda jaoks uusi, seni tundmatuid probleemilahendusi, kasutada uudset, nt kunstilist või tehnilist eneseväljendust”. Kui anda koolis loovusele rohkem avaldumisvõimalusi, on Uutsalu arvates tõenäoline, et teadmiste rikastamise kõrval suureneb ka koolirõõm, mida Eesti lastel napiks jääma kipub. Tema magistritöös uuritud koolides on loovusel oma koht ning see leiab väljundi erinevates projektides käsikäes uute teadmiste ja uute lahendustega. Samuti toob ta loovuse puhul välja õpetajatevahelise meeskonnatöö tähtsuse ja võimaluse seda parandada. (*Ibid.*, 112–113) Ka Peter F. Drucker mõnab, et loomingulisus ja meeskonnatöö on tänased väärtused, kuid leiab sealjuures, et tulevik esitab väärtustele juba uued ja teistsugused väljakutsed (Drucker 2003: 7).

Katrin Uutsalu on oma magistritöös erinevate pedagoogiliste kontseptsioonide alusel töötavate koolide näitel uurinud 21. sajandi inimarenguliste väärtuste kujunemist Eestis. Näitena toob ta Waldorfi koolidest eepohhiõppe, mis keskendub ühele õpiteemale, ning ka üldõppe, mida kasutatakse nii erakoolides kui ka tavalistes koolides. (Uutsalu 2011) Varasemalt on Eesti pedagoogikas õpetamisest laiemate teemade ja ainetevaheliste seoste loomise kaudu rääkinud Johannes Käis. Tema üldõpetuse idee (Käis 1992), mida vahepeal on teravalt kritiseeritud, võiks 21. sajandi tervikutaju ideed toetada rohkem kui tavapärase aineõpetus seda teeb.

Leian, et emakeelepäev pakub võimalusi teha klassiüleseid rühmatöid, projektülesandeid, rakendada nende ülesannete täitmisel loovust ja meeskonnatööd. Samas näen siin võimalust ärgitada meeskonnavaimu ja loovust ka aineõpetajates, et tekitada nendes rohkem motivatsiooni pöörata ka oma tundides tähelepanu ilusa emakeelele ja õigekirjale nii isiklikku eeskujuga andes kui ka juhtides õpilaste tähelepanu nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses korrektssele keelekasutusele.

1.3. Väärtuste internaliseerimine ehk omaksvõtmine

Väärtustamine on nähtusele või protsessile väärtuse omistamine, väärtuste omaksvõtmise protsessi aga nimetatakse internaliseerimiseks, sotsialiseerimiseks või interioriseerimiseks. Sisuliselt tähendab see sotsiaalse kogemuse muutmist inimese sisemise regulatsioonimehhanismi osaks, isiksuse aktiivsust ja tegutsemist mõjutavaks jõuks. Pedagoogikateadlaste arvates võib seda käsitleda kahest erinevast lähtekohast. (Tuulik 2006: 51)

Esimene lähtekoht väljendub järgmises ahelas: *teadmised* → *veendumused* → *käitumine* → *harjumused*. Kõigi nende ahela lülide ühisosaks on emotsionaalse läbielamise ja käitumusliku osise rõhutamine, kuigi vaielda võib selle üle, milline ahela lüli olulisim on. Teise lähtekoha kohaselt on internaliseerimine uute vajaduste ja motiivide tekkimine aktiivses tegutsemisprotsessis: *motiiv* → *eesmärgipärane tegutsemine* → *uued motiivid*.

Ei saa üheselt öelda, kumb internaliseerimise lähtekoht õigem on. Üldistatult võib välisteks väärtusteks lugeda ühiskonnas käibel olevaid norme, ideaale ja tavasid, institutsionaalsel tasandil on väärtusteks tegevuse eesmärgid. Kuid normid, tavad, ideaalid ja eesmärgid peavad muutma inimeste vajadusteks, hoiakuteks, veendumusteks, väärtusorientatsiooniks. Teisisõnu muudetakse välised väärtused sisemisteks väärtusteks. (Tuulik 2006: 53–54) Üks või teine käitumisviis on omandatud vaid siis, kui väline kontroll on asendunud sisemisega. Sisemine kontroll aga ei saa tekkida eelnenud välise kontrolli ja suunamiseta ka sotsiaalse õppimise teooria järgi. (Tuulik 2016: 76)

Tavapärast toimub väärtustamine kolmel tasandil: **kognitiivne**, **emotsionaalne** ja **tegevuslik**. Kognitiivne tasand kätkeb endas teadmist selle kohta, millised on kõnealused väärtused ja kuidas need mõjutavad meie käitumist, kultuuri, ajalugu, aga ka väärtuste mõistmist ja mõtestamist isiklikul tasandil ehk meie väärtushinnanguid. Emotsionaalne ehk afektiivne tasand hõlmab peamiselt väärtushinnanguid ja suunab inimese sisemist motivatsiooni, südametunnistust, süü- ja empaatiatunnet. See, mida peetakse sisemiselt väärtuslikuks, juhib erinevates olukordades tehtavaid valikuid ning motiveerib tegutsema viisil, mis oleks väärtushinnangutega kooskõlas. Kolmas, tegevuslik tasand kätkeb endas harjumuslikke käitumisviise, otsustamist ning sellekohast tegutsemist, mis on väärtustamise protsessi tulemuseks olev käitumine. (Schihalejev, Jung 2012: 20–21)

Charles Taylor toob välja **tugeva väärtustamise** mõiste. See on tavalise väärtustamisega võrreldes sügavam, väärtustaja näeb ennast ja leiab väärtused tähenduslike horisontide valguses. Tähenduslikke horisonte on kolm: jumalik, inimlik ja looduslik horisont. Nendest tähtsaim on jumalik, sest ainult kahe horisondi pinnal muutub inimese olemine lamedaks. Elu limestumine on võimalik seetõttu, et inimese keskkonnast on kadumas laiem toetuspind, tuum ja sisu. (Taylor 2000, 2007) Sekulaarsus on seletatav ennast ära kaotanud või nn maailmas ripakil olevate inimestega, kes on jäänud eemale vastutusest, mis käivad kaasas eelnimetatud kolme sügavama horisondi teadvustamisega. Need kolm horisonti on asendunud kitsaste horisontidega, piiratud teadmiste ja enesekeskusega. (Taylor 2007)

Niklas Luhmanni järgi on väärtustähenduse töötlemise eriline vorm kogemine ja seda võib nimetada ka “mõistmiseks”. Kogedes on võimalik anda väärtusele tähendus ning seda vaimselt töödeldes sünnib mõistmine. Mingi nähtuse märkamise pole veel kaugelki mõistmine, vaid mõistmine tekib kogemusel, läbielamisel ja selle eluga sidumisel põhineval jagatud refleksioonil. (Luhmann 2009: 109)

Väärtustamise tasemeni jõudnud inimene on võimeline pakutavast infost, normidest ja suhtumistest enda jaoks olulise välja selekteerima ja ka omaks võtma ning nii tekib valmisolek enda jaoks tähtsate väärtuste nimel tegutseda. Selliselt jõuab inimene sisemise ehk **enesedistsipliinini**, mis tähendab, et inimene on ise enda suunaja ja kontrollija ning ei vaja enam väliste suunajate korraldusi. See ongi igasuguste distsiplineerimisele suunatud jõupingutuste ülim eesmärk. Enesedistsipliini vajalikkus on vanuseastmeti erinev – nooremad lapsed vajavad rohkem välist suunamist, juhendamist ja kontrolli, kuid ka juba enesekontrolliks võimelised suuremad lapsed vajavad aeg-ajalt täiskasvanu nõu ja toetust. (Tuulik 2016: 56–57) Eelnevale toetudes võib väita, et enesedistsipliinini jõudmise toetamiseks on õpetajatel oluline meeles pidada, et erinevate väärtuste üle tuleks tundides rohkem arutleda, lasta õpilastel kogeda erinevaid olukordi, lasta neil ennast mingi situatsiooni pea- või kõrvaltegelasega samastada, välja pakkuda võimalikke lahendusi või valida etteantud variantidest parim ning oma valikuid ka põhjendada. Kirjandusteoste käsitlemine pakub siinjuures päris palju erinevaid võimalusi. Emakeelepäeva tegevustega saab samuti pakkuda võimalusi panna end erinevatesse rollidesse, näiteks minna läbi lugude ajaloos tagasi või vaadata tulevikku, anda hinnanguid keelekasutusele, tegelaste käitumisele, proovida võimalikke suhtlus-situatsioone ka realselt läbi teha.

1.4. Väärtuskasvatus

Avaramas tõlgenduses võib väärtuskasvatusena mõista kõike, mis õppijate väärtushinnanguid ja -hoiakuid ühel või teisel moel mõjutab. Nii võibki öelda, et väärtuskasvatus väljub koolis nii ainetundides, erinevates üritustes ja ettevõtmistes, sotsiaalses suhtluses, koolikultuuris, traditsioonides kui ka ümbritsevas keskkonnas. Õpetajal on minu hinnangul siin oluline roll õppemeetodite valikul.

Iga meetod on siiski vaid vahend, mille tehnilisele ja praktilisele poolele peaks mõtte ja jõu andma üldisem siht. Kui väärtuskasvatusliku potentsiaaliga meetodit kasutada vaid tunni vaheldusrikkaks muutmise võimalusena, siis võib väärtuskasvatuslik potentsiaal sageli avaldumata jääda ning väärtused n-ö isevoolu teed kujuneda. Teadlik väärtuskasvatus eeldab siiski terviklikke lähenemisi ja seab erinevaid sihte, lähtudes erinevatest filosoofilistest arusaamadest väärtuste kohta. Sellise täpsema väärtuskasvatusliku sihi valik võimaldab sama õppemeetodit kasutades teenida üsna erinevaid eesmärke ning ka tulemust oluliselt mõjutada. (Schihalejev, Jung 2015: 14–15) Kasvatus on alati väärtuskasvatus, sest „väärtusel ja kasvatusel on sama tüvi” ning toimetulekuoskuste ja erinevate kompetentsuste õpetamise kõrval on kasvatus ülesandeks eelkõige sissejuhatus olemasolevasse väärtustegelikkusse (Kuurme 2011: 74).

Väärtushinnangud on „isiku või grupi antud hinnangud väärtustele – kas ja mis olukorras ning millistel tingimustel mingi väärtus on positiivne, negatiivne või neutraalne” (Schihalejev 2011: 13). Väärtushinnangud küll suunavad inimest valikuid tegema, kuid on pigem nõuandjad kui sundijad. **Väärtushoiak** aga on seadumus kindlal viisil toimida. Need hoiakud võivad sageli olla teadvustamata ning väljenduvad inimese käitumisviisides, valikutes ja nende hindamisviisides. Väärtushoiakud omandatakse eelkõige eeskujusid jäljendades ja need toimivad käitumise tugevate suunajatena või isegi põhjustajatena. (*Ibid.*, 13) Väärtushinnangud võivad ka muutuda, näiteks juhul, kui isiklikud soovid suurenevad või vähenevad, olemasolevad väärtused toovad kaasa negatiivseid või ebaseaduslikke tagajärgi, kui tungivad peale uued mõjud või on vaja keskkonnaga kohaneda. Kui aga tegude ja väärtuste vahel on ebakõla, tunneb inimene süü- ja häbitunnet, kahtleb, käitub ebakindlalt. (Anion 2004: 288).

Schihalejev ja Jung on välja toonud **neli väärtuskasvatuse käsitlust**, mis lähtuvad erinevatest filosoofilistest eeldustest ja loodetavatest eesmärkidest (Schihalejev, Jung

2015: 15–20).

1. Juurutamine (ingl *inculcation*) – traditsioonilisim kõlbluskasvatuse vorm, mille eesmärk on see, et õpilased võtaksid omaks kindlad väärtushinnangud ning käitüksid vastavalt etteantud standarditele ja normidele. Õpetaja on õpilastele vajalike teadmiste edasiandja rollis, olulisel kohal on käsud, keelud, karistus ja tunnustamine, aga ka õpetaja isiklik eeskuju.

2. Väärtuste selitamine (ingl *values clarification*) – humanistlikule inimesekäsitlusele toetuv väärtuskasvatuse võte, kus eesmärk on tuua juhusliku seast välja oluline. Sellise lähenemise põhjal õpitakse väärtustamisoskust enda ja kaaslaste väärtushinnangutest arusaamise kaudu ning arendatakse oskust kõnelda enda väärtushinnangutest avatult ja ausalt. Oluline roll on seejuures teadlikkusel oma väärtustest, mida omakorda toetab eneseanalüüs. Õpetaja roll pole mitte mõjutada väärtushinnangute valikut, vaid aidata õpilasel endas selgusele jõuda.

3. Kognitiivne käsitlus (ingl *cognitive-developmental approach*) – moraaliõpetuslik lähenemisviis, mille keskmes on põhjendamine. Mudeli aluseks on Piaget' kognitiivse ja Kohlbergi moraalse arengu teooriad. Õpetaja roll on julgustada õpilasi moraaliküsimuste üle arutlema ning teadlikke ja kaalutletud väärtuspõhiseid otsuseid tegema. Levinuim meetod on arutelu väikerühmades, mille aluseks on sageli elulähedane või hüpoteetiline lugu, mis sisaldab väärtusdilemmat.

4. Iseloomukasvatus (ingl *character education*) – meetod, mille aluseks on arusaam universaalsetest tuumväärtustest, mida tuleks õpilastele õpetada. Oluline rõhuasetus lasub soovitud käitumist toetava keskkonna loomisel. Selline lähenemine põhineb hooliva kogukonna ideel, koolikultuuri ja meie-tunde olulisusel, samuti heade harjumuste kinnistamisel. 1990. aastatel oli see mudel väga populaarne Ameerika Ühendriikides, kuid seda kasutavad ka kindlat maailmavaadet esindavad koolid üle maailma, näiteks kristlikud või Waldorfi koolid. Iseloomukasvatuse mudelit järgivate koolide tegevused rõhutavad oma kooli tuumväärtusi nii traditsioonide, rituaalide, narratiivide kui ka tagasiside kaudu.

Eetikaveebi kodulehe järgi peaks väärtuskasvatus täitma nelja ülesannet (Sutrop jt).

- 1) õpetama enda ja teiste väärtusi ära tundma, märkama (kus väärtused avalduvad?);
- 2) suunama reflekteerima väärtuste üle (kas need on head väärtused? millised võivad olla nende väärtuste järgi tegutsemise tagajärjed?);

- 3) võimaldama vourusi praktiseerida (harjutades kujuneb iseloom);
- 4) olema väärtuste avaldumise peegliks (tagasiside toetab moraalset arengut).

Väärtuskasvatus on oma olemuselt dialoogiline protsess ning selle sisu “seisneb koolikogukonnas jagatud väärtuste mõistetavaks tegemisel argipraktikate kaudu” (Neeme 2011: 145). Nii on võimalik, et väärtused saavad kommunikatsiooni kaudu toimimispraktikateks ning loovad kooli vaimuse. Väärtuskasvatus on kui kogemusõpe, milles on oluline koht vastastikku arendavatel tähendusrikastel inimsuhetel, sealjuures parim võimalik keskkond isiksuse arengule on elatud väärtuste kaudu korraldatud keskkond. Selles keskkonnas ehk siis konkreetsemalt koolis on vastutusrikas roll hoolival ja dialoogivõimelisel õpetajal. Väärtuskasvatus toimib hoolimata sellest, kas seda teadvustatakse või mitte. Erinevate põlvkondade erineva kultuuritunnetusega tuleb kindlasti arvestada, seega on dialoogi hoidmine siinjuures eriti oluline. (*Ibid.*)

Väärtuskasvatus on kogu kasvatustöö alus ning see on sama oluline kui teadmiste edastamine. Pööre teadmistekesksele koolilt väärtustekeskele koolile on vajalik ka Eestis. Väärtustest tuleks rääkida kõikide ainete tundides, suunates noori mõtlema selle üle, miks on oluline keskkonnahoid, iseenese tervise väärtustamine ja hoidmine, oma keele ja kultuuri hindamine või kuidas saab iga noor kodanikuna õigusriigi ja demokraatia püsimist toetada. (Sutrop 2009: 61–62)

1.4.1. Aated ja ideaalid, traditsioonid ja tavad

Ilmselt on enamik inimesi nõus väitega, et järgnevatele põlvkondadele väärtuste edasiandmisel on oluline koht traditsioonidel ja tavadel nii pere, kooli, kogukonna kui ka rahvuse ja isegi veel laiemal tasandil. Samuti on inimese väärtusmaailma ja identiteedi kujunemisel tähtis, et oleks olemas mingid suuremad eesmärgid, aated ja ideaalid, mille poole püüelda.

Lapsi on vaja teadlikult suunata aadete ja ideaalide juurde. Kui kaovad ideaalid, ei saa tekkida pieteet, mis on ühiskonna kasvatus ja kultuuri üks sügavamatest alustest. Tagajärjeks on aga suutmatust vastu võtta kõlbelisi mõjutusi (Pöld 1993: 74). Ideaalid aitavad hoida silme ees täiuslikkust, mille poole püüelda ja mille abil taltsutada eneses seda osa, mis on madal. Kui puuduvad ideaalid, pääsevad mõjule ideaalide vastandid – jultumus, häbematus, kõlblusetus (Tuulik 2016: 66).

Peeter Põld on probleemina välja toonud traditsioonide ehk teisisõnu selliste kommete ja harjunud viiside puudumise, mis annaksid stabiilsuse. Traditsioonide puudust võiks leevendada kõigile omane kõlbline iseseisev tegutsemine, kuid selle asemel on inimeste tegutsemine teadvustamata, „loomutungiselt väljaspool hea ja kurja mõõdupuud” (Põld 1993: 85). Traditsioonid on põlvest põlve edasi antud elamise ning ohutult üles kasvamise viis, sest traditsioonid kaitsevad kasvavat last niikaua, kuni tuleb taipamine. Traditsioonid aitavad inimesel ellu jääda ning kätkevad endas vaimsust, kõlblust ja tarkust. Eetika ja moraal tähendasid algselt harjumusi, kombeid ja tavasid. (Tuulik 2016: 67). Põlvkondade sidusus on iga inimese kõlbluse toitjaks ning juurtatud, nn identiteedita noored, kes kuhugi ei kuulu, peavad suutma ise oma inimlikku väärtust luua (*ibid.*, 69).

Traditsioonide väärtustamist rõhutab ka põhikooli õppekava: ainevaldkonna “Keel ja kirjandus” väärtuspädevuste alaosa seitsmenda alapunkti järgi peaks põhikooliõpilane väärtustama oma rahvuskirjanduse ja teiste rahvaste kirjanduse kõrval nii oma rahva pärimuskultuuri traditsioone kui ka kultuurilist mitmekesisust (PRÕK Lisa 1). Seega võib öelda, et traditsioonide austamine ja väärtustamine on Eesti koolis üsna olulisel kohal, olgu traditsioonid siis seotud kooli omapäraga või rahvuskultuuriga. Ka emakeelepäevast on saanud ilus traditsioon, mida igal aastal tähistatakse nii koolides kui ka Eesti ühiskonnas laiemalt, et väärtustada eesti keelt kui kultuurilist rikkust ning rõhutada õpilastele selle keele kandmise ja hoidmise aate olulisust.

1.4.2. Eesti kool väärtuste kujundajana

Tänapäeva Eesti hariduses on fookus seatud ennastjuhtivale ja aktiivsele õppijale, kes areneb erinevate sotsiaalsete suhete ja iseenese kogemuste mõtestamise kaudu. Selline õppijakeskne lähenemine on toonud omakorda kaasa ka õpetaja uue rollimudeli, mis erineb paljuski vanast arusaamast, mille kohaselt on õpetaja kõiketeadja ja aktiivne pool. Õpetaja roll on uue rollimudeli järgi suunata, toetada, julgustada ja juhendada. Õpetaja peaks väärtuskasvatuse teenistuses kasutama erinevaid aktiivõppemeetodeid ning olema mitte kõiketeadev autoriteet, vaid pigem samas loovprotsessis osalev **kaasteeline** (Schihalejev, Jung 2015: 9–10).

Tiiu Kuurme jagab põhilised orientiirid, mida laps hariduse kaudu võiks saada, üldisemas plaanis kaheks: 1) see, mis aitab välisilma puutuvas valikuid teha ning 2) see, milliseid väärtuslikke isikuomadusi endas kujundada, et võiks väärida lugupidamist nii teiste kui

ka enese poolt. Just enda identiteediga seotud väärtused on isiksuse keskme kujunemise aluseks, sest see kese aitab indiviidil määrata välisilmale suunatud eelistusi ning sellele tuleb haridusprotsessides panustada. (Kuurme 2011: 74–75). Täna koolis peaks olema pedagoogika roll aidata noorel oma identiteeti luua, julgustada ja toetada tema autentsust ning aidata mõista asjade ja ideede väärtust ning tuumakust (*ibid.*, 83).

Viive-Riina Ruus tõdeb, et haridus keskendub alati kahele pidepunktile: esiteks õppijate keele valdamisele, sest ilma selleta ei ole võimalik õppija ja õpetaja vaheline kõnelus, ning teiseks kultuuri tuumale, millega hariduse sisu alati seostatakse. Haridus annab õppijale teadmised selle kohta, mida peetakse ühiskonnas, kuhu ta on sündinud, pühaks või madalaks, õiglaseks või ebaõiglaseks, ilusaks või inetuks, milline on maailm üldiselt ning kuidas selles toimivas orienteeruda, seda kirjeldada, ning ka selle kohta, milline on inimese koht maailmas ning kuidas käituda või toimida erinevates olukordades. Kuigi haridus on oma olemuselt kultuurilisuse taustal valdavalt konservatiivne, võib see ometi olla ka kultuuriuuenduslik. Kultuuriuuenduslikkus eeldab aga seda, et kultuuri püsiväärtuste kandjail ja uuendajail oleks midagi ühist: ühised keeled, elamisviis, kultuuriruum, mis sisaldab mingeid teistega jagatavaid vaateid elule. (Ruus 2004: 33)

Eestis on tekkinud olukord, kus küll üha enam räägitakse sellest, et oleks vaja kasvatada rohkem ettevõtlikke ja loovaid noori, aga kasvatusmeetodid, mida kasutatakse, nõuavad õppijatelt pigem kuuletumist, äraõppimist, allumist, korda ja distsipliini. Harvad ei ole ka koguni kehalisele karistamisele õigustuse nõudmise juhtumid. On siiski liiga vähe teadvustatud, mil viisil erinevad õppe- ja kasvatusmeetodid kindlat tüüpi isiksuste kujunemist mõjutada võivad. Kui eesmärk on kasvatada loovat, aktiivset ja ettevõtlikku inimest, tuleb selle eesmärgi saavutamiseks kasutada kaasavat ja elavat õpetamist, kus õpilases nähakse võrdväärset partnerit. Samas on oluline, et laste õpihimu ei kaoks ja et õpilasel kujuneks adekvaatne enesehinnang. Selleks on vaja, et õpilane õpiks tundma oma tugevaid ja nõrku külgi ning et tal oleks motivatsioon elukestvaks õppimiseks. (Sutrop 2013: 17)

Eesti haridus ei peaks mitte konservatiivsetest normidest paindumatult kinni hoidma, vaid valima võimaluse kõigil haridustasandil ise aktiivselt kultuuriväärtuste ja -normide loomisse sekkuda. Nii saaks väärtuste, normide ning inimese eneseloomise probleematikat kõigi osaliste (õpetajad, õpilased, lapsevanemad) vaheliste dialoogide keskmes hoida. Sel viisil aktiveeruks nii väärtuste-normide otsing koolis kui ka kultuuri eneseregulatsioon. Tõenäoliselt ärkavad otsingute käigus ellu ka paljud vanad väärtused

ning selline taasavastamine ei ole võrdne vanade väärtuste pimesi järgimisega. (Ruus 2004: 50–51)

Igasugused pingeread ja koolide konkureerimine on aga tekitanud õpilasest justkui vahendi, mis mingi institutsiooni või isegi rahva ja riigi kõlblikkust ja mainet näitama peab. Last ei võeta kui iseväärtust, vaid pigem mingite muude väärtuste kontekstis konkurentsiks vajalike näitajate tootmisel olulise tegurina. (Kuurme 2011: 78) Eesti hariduse probleem seisneb lapsekeskse kasvatuses idee mitmeti interpreteerimises. Ühtpidi võib lähtuda lapse vajadustest ja õigustest täiskasvanute tõlgenduses ning austada, hinnata ja teenida last, nagu ta on, kuid tagajärjeks võib olla lapse ebaadekvaatne ja egoistlik enesekäsitus. Teisalt võib last käsitada kui inimlike arenguvõimaluste teostamise objekti ning haridust kui tema inimeseks saamise tingimust. (*Ibid.*, 79)

Üks ja sama väärtus võib vahel olla nii käsitlusobjekt kui ka käitumiskaldumus. Näiteks saab ausust käsitleda eesti keele ja kirjanduse tunnis, kus räägitakse autoriõigusest ja viitamise vajalikkusest, õpitakse seda tegema, kuid samas kasvatab selle põhimõtte üle arutlemine õpilases ausust kui sisseharjutatud käitumiskalduvust. Voorused ehk sisseharjutatud käitumisharjumused kujunevad läbi harjutamise ning seetõttu on oluline lasta õpilasel ise avastada ja seeläbi mingi teadmiseni jõuda. Väärtuskasvatuse puhul on väga olulisel kohal isetegemise ja -otsustamise võimalused koolis ning suhted, mis kooliseinte vahel valitsevad. (Sutrop 2009: 63–64)

Kui inimene kogeb midagi väga väärtuslikuna, siis on ta nõus selle heaks ja selle nimel pingutama, vaeva nägema. Inimene on loomuldasalt valmis omaväärtuslikuks pigutuseks ning tänapäeva haridus- ja kasvatusseisukohalt peaks olema üles ehitatud just seda silmas pidades. Kui imikud ja väikelapsed õpivad õhinal uusi asju, siis koolilapsed loobuvad tihti pingutamisest ja eneseületamisest. Koolikorralduses on midagi ilmselt valesti tehtud ning see on põhjustanud olukorra, kus õpilased ei koge eesmärke omaväärtuslikena. (Carlsson 2011: 25)

Kool ei ole ainult teadmiste omandamise paik, vaid ka koht, kus kasvada ja areneda inimestena. Väärtuskasvatuse seisukohalt on vahetunnid ja peale tunde toimuvad üritused sama tähtsad kui koolitunnis saadud tarkused, sest just ühistegevuste sotsiaalses kontekstis avalduvad iseloomud ja erinevad arusaamad maailma asjadest. Tunnivälises tegevuses arenevad suhted ja kujunevad hoiakud, mis on noorele inimesele sageli õpetajalt saadud hoiakutest tähtsamadki. (Sutrop 2013: 15) Toetudes enda paarikümne

aasta pikkusele töökogemusele kooli huvijuhina, olen Sutropiga selles aspektis täiesti nõus. Tunnivälised tegevused, kooli traditsioonid ja üritused, õppereisid, teatri- ja kinokülastused, ühistel ettevõtmistel lastevanemate kaasamine – kõik see rikastab lapse maailmapilti ja võimaldab saada eduelamuse ka neil, kel edukus õppetöös veidi tagasihoidlikum.

Kultuurset inimest juhib mitte kvaliteet, vaid moraal. Kultuurne inimene oskab eristada väärtusi müra, omanäolisust enesekesksusest. Inimene ei eksle maailmas sihitult siis, kui tema väärtuskompass on sisse lülitatud ning tema enda loodud tuumakas ja kultuurne haridus on pärit selgetest allikatest. Selline inimene on oma järeltulijatele eeskujuks ning eeskuju ongi väärtuskasvatases väga olulisel kohal. (Carlsson 2011: 39)

Seda vaimset kompassi waldorfpedagoogika kontekstis mainib ka Endrik Pikksaar, kes väidab, et selle olemasolu annab õpetajale suuna ja aitab kirjeldada seda, mis ühiskonnas ja inimeste vahel üldisemalt toimub. Ta lisab vaimsele kompassile veel meditatiivse enesearenguga tegelemise rolli ja ka püüdluse iga päev natuke paremini õpetada. Viimast peab ta võimalikuks vaid tänu pidevale eneserefleksioonile. (Pikksaar 2011: 124) Kuigi meie praegusel koolimaastikul püütakse leida võõrandumise, huvipuuduse ja pealesunnitud moraali lahendust reformpedagoogikast (nt Waldorfi koolid), võib uusliberalistlik meelelaad, mis on orienteeritud kasumlikkusele, näha reformpedagoogilistes tööviisides ja koolikultuuris ahvatlevat võimalust oma ideid uutmoodi esitada, kuid jätta sisu siiski endiseks (Kuurme 2011: 101).

Võti ja mõjutegurid järgneva põlvkonna väärtushoiakute kujundamisel on just kooli käes. Sellest lähtudes valmis Tartu Ülikooli Eetikakeskuse juhtimisel Haridus- ja Teadusministeeriumi riiklik programm “Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013”, mis lähtub tõekspidamisest, et uue põlvkonna arengut saab süsteemselt toetada just lasteaedades ja koolides, kuid oluline mõju on ka kodul ning hoiakutel meedias ja ühiskonnas. Sellel programmil oli neli tegevussuunda: koolieelne väärtuskasvatus, väärtuskasvatus koolis, mitteformaalne väärtusarendus ning avalikkusele suunatud väärtusarendus. Peamine fookus seati kolmele esimesele tegevussuunale ning tõdeti, et väärtuskasvatus peab muutuma kogu ühiskonna prioriteediks ning on vaja ulatuslikumat kokkulepet selles, millised on hariduse eesmärgid, millist inimest kasvatada ning millist ühiskonda ehitada soovitakse. (Sutrop 2013: 25–26)

Selle programmi ideede elluviimise jätkamiseks on ellu kutsutud ka jätkuprogramm

„Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015–2020“. Jätkuprogrammi vajalikkust põhjendatakse kogu Eesti hariduse väärtuspõhiseks muutmisega, ühise väärtusruumi kujundamise vajadusega ning sellega, et laiem avalikkus mõistaks sellise muutuse vajalikkust elukestva õppe strateegia eesmärkide elluviimise, uue õpikäsituse juurdumise ja digipöörde elluviimise toetamiseks. Jätkuprogramm võimaldab pakkuda haridus- ja noorsootöösutustele täiendkoolitusi, nõustamist ja meetodilist tuge. (jätkuprogramm “Eesti ühiskonna...”)

1.4.2.1. Õpetaja kui eeskuju väärtuskasvatases

On üldteada, et lapsed õpivad paljuski jäljendades ja eeskujude toel. Seetõttu võibki öelda, et esimene ja üks tähtsamaid kasvatusabinõusid ongi isiklik eeskuju. Kindlasti on laste jaoks eeskujuks esmajoones tema vanemad ja perekond, aga väga tähtis roll on vaieldamatult ka lasteaia- ja kooliõpetajatel. Maie Tuulik nendib Senecale toetudes, et inimene peaks valima endale vähemalt ühe silme ees oleva eeskuju, ja et elataks nii, nagu oldaks kogu aeg selle eeskuju kui inimese tegude tunnistaja pilgu all. Sellisest eeskujust või järelevalvajast võib loobuda siis, kui ollakse muutunud inimeseks, kelle seltsis enam ise ei julge kõlvatult käituda. (Tuulik 2016: 74)

Lapsel on vaja omandada kultuuris valitsevad toimimisviisid, normid ja väärtused ning seeläbi tekitada oma väärtushierarhia, sest nii saab lapsest täisväärtuslik ühiskonnaliige. Laps õpib eelkõige oma vanemate ja õpetajate käitumise ja suhtumise eeskujust ehk siis enamasti imiteerimise ja sotsiaalse õppimise kaudu. (Malmstein 2004: 240–241)

Õpetaja roll väärtuste kandjana on kahtlemata suur, kuid kindlasti ei ole õpetaja õpilase jaoks ainus ega ka peamine väärtuste allikas. Õpetajal tuleb siin konkureerida kodu, eakaaslaste surverühmade ja meedia väärtustega, ometi mõjutab iga õpetaja kas teadlikult või ebateadlikult õpilaste väärtusi. Seetõttu on oluline õpetajate kriitiline eneserefleksioon oma väärtuste üle. (Sutrop 2009: 64; Haydon 2006) Õpetaja enda väärtustest oleneb palju, näiteks see, millised õpi- ja hindamismeetodid töös õpilastega valitakse, kuid oluline on ka suhtlemisviis õpilaste ja kolleegidega. Õpetaja kui väärtuskasvataja ülesandeks on ärgitada õpilasi oma väärtustest teadlikuks saama, õpetada neile oma väärtusi reflekteerima ja nende üle arutlema. (Haydon 2006: 183–200)

Eeltoodud teoreetikutele toetudes võib väita, et õpetaja eeskuju osakaal oma õpilaste väärtuskasvatases on ehk suuremgi, kui õpetajad endale teadvustavad. Praeguses

põhikooli õppekavas on suur osa väärtuskasvatuses pandud just eesti keele ja kirjanduse õpetajatele ning seda eelkõige õpilastega käsitletavate kirjandusteoste kaudu. Samas peaks enda rolli väärtuskasvatajana teadvustama senisest enam kõikide õppeainete õpetajad, andes eeskjuu oma käitumise ja hoiakutega, mille juurde peaks lahutamatu kuuluma ka rikka sõnavaraga ilusa eesti keele kõnelemine ja kirjutamine. Olen seisukohal, et emakeeleõpetajad võiksid palju julgemalt kaasata emakeelepäeva või -nädala erinevatesse tegevustesse õpilaste kõrval ka kolleege, sest nii on kõigil õpetajatel võimalus läbi enda aktiivse osaluse olla õpilastele emakeele väärtustajana paremaks eeskjukuks.

1.4.2.2. Identiteet ja väärtuskasvatus

Lapse isiklik kuuluvustunne võib viidata ajaloolistele, sotsioloogilistele, religioossetele ning bioloogilistele raamistikele, kuid juhib tähelepanu ka arvamusele, mille kohaselt isiklik identiteet peaks ulatuma mis tahes kategoriseerimissüsteemist kaugemale, keskenduma lapse enda poolt leitavatele isiklikele tähendustele ja suhetele nende erinevate raamistikega ja eksistentsiga. **Identiteedil on kahesugune olemus: essentsialistlik ja eksistentsialistlik.** Esimene neist esitab küsimuse „Milline ma olen?” – siin on olulised välised tegurid, mille taustal indiviid end reflekteerib. Teine, eksistentsialistlik identiteet esitab küsimuse „Kes ma olen?” – see põhineb suhtel enda olemisse, suhtumisel endasse kogu oma väärtuste, uskumuste, tundemaailma, eesmärkide ja vastutuse kontekstis. Isiklik identiteet luuakse pigem isiklike suhtlemiskogemuste ja nende suhete väärtustamise kaudu. (Webster 2005)

Küsimusele “Kes ma olen?” vastust otsides on kindlasti üks enesemääratluse lähtekoht rahvus ja emakeelena räägitav keel. Maria Tilk küsib: kas igasugune väärtus- või kõlbluskasvatus ei alga mitte sõna ja just emakeelse sõna kasutusest või isegi intonatsiooni kasutamisest? Keele rikkusest ja puhtusest oleneb mõtlemise rikkus ja puhtus. Praeguse aja märk on laste järjest vähenev lugemus, aga ka vähene lugude jutustamine ja selle tava soiku jäämine kodudes. Just sealt aga saabki alguse lapse fantaasiamaailm, tema keele rikkus, kuid ka armastus oma keele, maa ja rahva vastu, millel põhineb meie-tunne. Niisiis rõhutab Tilk rahvuslikkuse ja emakeelsuse rolli väärtuskasvatuse protsessis. (Tilk 2018: 61–62). Peeter Põllu väitel on „keel see abinõu, mis rahva osadusse viib. Kõik kultuur, iseäranis aateline ja mõtteline, mis juhib ja sihid

seab, on keelega lahutamata ühenduses” (Põld 1993: 159). Seega võib erinevatele teoreetikute toel öelda, et väärtused on inimese identiteedi lahutamatuks osaks. Meie-identiteeti kujundamisel on määrava tähtsusega oma emakeel, rahvustunne ja kultuuri-keskkond. Emakeelepäeva või -nädala tähistamine on suurepärane võimalus õpilaste identiteedi kujundamisele kaasa aidata, soodustada meie-tunde tekkimist, rahvuslikku enesemääratlust ning juhtida tähelepanu keele rikkusele ja hea keeleoskuse olulisusele ka igapäevases sotsiaalses kontekstis.

2. ÜLDPÄDEVUSED

Üldpädevuste arendamine on nii põhikooli- kui ka gümnaasiumihariduse üks olulisemaid tuumtegevusi, mis omakorda on tihedas seoses väärtuskasvatusega. Erinevatel üritustel ja ettevõtmistel on kindlasti oluline osa koolielu mitmekesistamisel, sest mõni kaalutletult korraldatud ja mõttestatult eesmärgistatud üritus võib õpilast mõnikord palju rohkem arendada ja kujundada, kui seda tavakoolitund teha suudab. Emakeelepäev on üks sellistest ettevõtmistest, mis mängib õpilaste üldpädevuste kujundamisel üsna olulist rolli.

2.1. Üldpädevused põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades

Riiklikes õppekavades on kirjas, et kool peab aitama õpilasel selgusele jõuda selles, millised on tema huvid, kalduvused ja võimed ning kindlustama põhiliste väärtushoiakute kujunemise. Just põhikoolis oluline leida üles iga õpilase tugevused, anded ja nõrkused. Põhikool peab tagama õpilasele eakohased võimalused tunnetuslikuks, kõlbliseks ja sotsiaalseks arenguks, olema väärtushoiakute kujundamise ja kinnistamise kohaks. Gümnaasiumi ülesanne on toetada sellise autonoomse isiksuse väljakujunemist, kes on eneseteadlik, teeb argumenteeritud valikuid, oskab püstitada isiklike eesmärgid ning neid ka ellu viia. (Sutrop 2013: 27) Praegu kehtivates riiklikes õppekavades on põhiväärtused ja üldpädevused, mille kujundamisele kool kaasa aitama peab, omavahel üsna tihedalt seotud.

Riiklikes õppekavades defineeritakse **pädevust** kui teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumit, mis tagab suutlikkuse teatud tegevusalal või -valdkonnas loovalt, ettevõtlikult ja paindlikult toimida ning millel on oluline roll inimeseks ja kodanikuks kujunemisel. Gümnaasiumi riiklikus õppekavas eristatakse **üldpädevusi** ja **valdkonnapädevusi**, põhikooli riiklikus õppekavas lisanduvad **kooliastmetes taotletavad pädevused** (PRÕK §4 lg 1 ja 2, GRÕK §4 lg 1 ja 2).

Eve Kikas toob üldpädevuste ja nende arendamise kohta esile järgmist (Kikas 2015: 65):

- Üldpädevuste omandamine on kõigis eluvaldkondades eduka toimetuleku alus.
- Üldpädevused on ainevaldkondade ülesed pädevused ja nende arengut tuleb oma tundides toetada kõigil aineõpetajatel.

- Üldpädevuste arendamine toetab õpilase arengut tervikuna.
- Üldpädevuste arendamine loob aluse ainealaste teadmiste paremaks mõistmiseks.

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades on välja toodud järgmised õpilastes kujundatavad **üldpädevused**: kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus, suhtluspädevus, matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus, ettevõtlikkuspädevus ning digipädevus (PRÕK §4 lg 4, GRÕK §4 lg 3). Mõlema õppekava järgi on üldpädevused ainevaldkondade ja õppeainete ülesed pädevused, mida kujundatakse kõikides õppeainetes taotletavate õpitulemuste kaudu, aga ka läbivate teemade käsitlemise kaudu nii ainetundides kui ka tunni- ja kooli-välises tegevuses.

Üldpädevuste kujunemise toetamisel on väga oluline õpetajate omavaheline koostöö ning ka koostöö kooli, kodu ja kogukonna vahel. Pädevuste kujundamist kirjeldatakse lähemalt nii põhikooli kui ka gümnaasiumi õppekavas (PRÕK §4 lg 3, GRÕK §4 lg 2). Mõlema õppekava kohaselt moodustavad lähedase eesmärgiseade ja õppesisuga õppeained ainevaldkonna, näiteks eesti keel ja kirjandus moodustavad ainevaldkonna „Keel ja kirjandus”. Ainevaldkonna õppeainete õpetamise peamine eesmärk on vastava valdkonnapädevuse kujunemine, mida toetavad õppeainete eesmärgid ja õpitulemused. Põhikooli riikliku õppekava kohaselt kirjeldavad kooliastmetes taotletavad pädevused kokkuvõtvalt õpilase arengut eakohaste üldpädevuste ja valdkonnapädevuste ning õpitulemuste omandatuse kaudu (PRÕK §4 lg 6). Siinses töös käsitletakse eeskätt üldpädevusi, mis on autori hinnangul suuremal või vähemal määral seotud emakeele-päevaga koolis.

2.1.1. Kultuuri- ja väärtuspädevus

„Kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid.” (PRÕK §4 lg 4 p 1)

Gümnaasiumi riiklik õppekava toob esile, et õpilane oskaks lisaks enda väärtus-hinnangute teadvustamisele nendega ka otsuste langetamisel arvestada, olles sealjuures

salliv ja koostööaldis ning valmis panustama ühiste eesmärkide saavutamisse. (GRÕK §4 lg 3 p 1)

Väärtuspädevus kajastub ka riiklikes õppekavas kirjeldatud teistes pädevustes. Väärtuspädevus kattub osaliselt enesemääratluspädevusega, sest väärtused on inimese enesemääratluses kesksel kohal. Just enesearenduse väärtustamine on aluseks ettevõtlikule ellusuhtumisele. Väärtuspädevus tähendab ka seda, et väärtused peavad õpilase väärtussüsteemis omavahel kooskõlas olema ning samas vastama klassis ja ühiskonnas valitsevatele väärtushinnangutele. Samuti on oluline lapse huvi teiste inimeste väärtushinnangute vastu ning püüd neid hinnanguid mõista. (Tulviste, Tamm 2015: 75)

Projektis „Üldpädevused ja nende hindamine” uuriti aastatel 2011–2013 põhikooli kolmanda kooliastme õpilaste üldpädevusi, sama uuringu käigus paluti ka 7. klassi õpetajatel seletada väärtuspädevuse tähendust. Väga paljude õpetajate seletused olid üsna sarnased riiklikus õppekavas välja toodud määratlustega, sageli mõisteti väärtuspädevust samas tähenduses. Räägiti õigetest ja olulistest väärtustest, mõistagi peegeldusid vastustest ka õpetajate endi väärtushinnangud. Väärtustati ausust, töökust, enesekindlust, väarikust, ajalugu ja kultuuri, loodust, elu mitmekesisust, haridust, kapitali, aega, koolis käimist, ka töö või õppimisega seotud pingutusi. Osa õpetajaid viitas kindlatele isiksuseomadustele, mõned ka õpilaste eneseteadlikkuse arendamise vajadusele. Õpilaste väärtuspädevuste arendamise osas mainiti õpetaja kui eeskuju olulisust. (Tulviste, Tamm 2015: 83)

Enim on väärtuspädevuse arendamiseks võimalusi kirjandustundides, kus saab arutleda erinevate kirjandustegelaste käitumise üle erinevates olukordades, anda hinnanguid ja mõelda tegelaste käitumise võimalike põhjuste üle. Ka võõrkeeletundides on asjakohane arutleda erineva kultuuritaustaga inimeste väärtuseelistuste üle. (Tulviste, Tamm 2015: 87)

Olen kindlal arvamusel, et emakeelepäeval on kultuuri- ja väärtuspädevuse kujundamisel väga oluline roll. Seda päeva või ka nädalat tähistades ja tundides õpilastega selleks eeltööd tehes on väga palju erinevaid võimalusi just seda pädevust arendada. Seda saab teha kas arutledes, erinevaid tekste analüüsides, näidendeid või ettekandeid ette valmistades. Oluline on juhtida õpilaste tähelepanu eesti keele ilule, keele ajas muutumisele, mitmekesisele sõnavarale, keelenüanssidele ja rikastele võimalustele ning sealjuures ka üldisemalt eesti kultuurile, mis põhineb suuresti eesti keele olemasolul.

Muidugi on oluline tähtsustada ka eesti kultuuri edenemisse panustanud kirjanikke ja kultuuritegelasi.

2.1.2. Sotsiaalne ja kodanikupädevus

„Sotsiaalne ja kodanikupädevus - suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel” (PRÕK §4 lg 4 p 2).

Gümnaasiumi riiklikus õppekavas on ühiskondlike väärtuste ja normide teadmisele ja järgimisele lisandunud ka erinevate suhtluskeskkondade tavade ja reeglite, aga ka inimõiguste arvestamine ja austamine. Eeldatakse ka suutlikkust mõista globaalprobleeme ning võimet võtta kaasvastutus nende lahendamise eest, väärtustada ja järgida jätkusuutliku arengu põhimõtteid, tunnetada end dialoogivõimelise ühiskonna-liikmena Eesti, Euroopa ja kogu maailma kontekstis (GRÕK §4 lg 3 p 2).

Mari-Liis Kaldoja arutleb, et inimestevahelise eduka suhtlemise ja igapäevase toimetuleku aluseks on sotsiaalsed oskused, mis tõendavad üldist sotsiaalset pädevust. Edukaks sotsiaalseks toimetulekuks on väga olulised just kõrgema taseme protsessid, nagu täidesaatvad ja metakognitiivsed tegevused, verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine ning sotsiaal-emotsionaalsed arengud. Täidesaatvad ja metakognitiivsed protsessid hõlmavad neid asjaolusid, mis teisi kognitiivseid protsesse reguleerivad, kontrollivad ja koordineerivad, näiteks kavandamisvõime, suunatud tähelepanu, tähelepanu säilitamine, probleemide lahendamine, mõtlemisvõime, sh arutlemine ja järeldamine, kognitiivne ja vaimne paindlikkus, tegevuste algatamine ja jätkamine. Oluline roll on sealjuures ka enesekontrollil. (Kaldoja 2015: 185–187) Sotsiaalse pädevuse olulised tahud on huumorimeel, emotsioonide tõlgendamine, atribuutsioon, meeleseisundite tõlgendamise võime, empaatia ja prosotsiaalne käitumine (*ibid*, 188–189).

Sotsiaalset pädevust mõjutavad mitmed asjaolud. Näiteks võib tuua perekonna üldise toimimise, koduse kasvukeskkonna ning pere sotsiaal-majandusliku olukorra, aga ka kooli õpikeskkonna ja kõik muud olustikud, kuhu laps oma elu jooksul satub ning kus ta peab suutma toime tulla. Sobilik käitumine erinevates sotsiaalsetes situatsioonides sõltub

seega lisaks õpilase personaalsetele omadustele ka keskkonnast, mis teda ümbritseb. Inimese suhe sotsiaalse keskkonnaga muutub vastavalt tema vanusele – varases lapseas on selleks tema kodu ja perekond, hiljem kool ja eakaaslased. (Kaldoja 2015: 190–191).

Emakeelepäeva eesmärged ja tegevusi silmas pidades on siinse töö autori hinnangul kodanikupädevuse kujundamise võimalused sotsiaalse pädevusega võrreldes piiratumad. Küll aga on Elina Malleuse sõnusti sotsiaalne ja kodanikupädevus omavahel seotud, sest õpilane peab õppima tundma keskkonda, milles elab, ning mõistma ühiskonda ja selle reegleid ning toimimist. Seda saab aga teha läbi sotsiaalse suhtluse. Õpilastega tuleks ühiskonna teemadel rohkem arutleda ning koos nendega leida erinevaid viise eneseteostuseks ja tegutsemisvõimaluste teadvustamiseks. Sarnaselt sotsiaalse pädevusega on ka kodanikupädevuse kujunemise juures oluline keskkonna mõju, milles laps kasvab. Sealjuures on oluline kodu toetus lapse kaasamisel kooli ja koolivälisesse ettevõtmistesse. (Malleus 2015: 209–210) Koolikeskkond toetab kodanikupädevuse arengut ka läbi erinevate huvitegevuste, sest noored vajavad uute teadmiste kõrval ka osalemiskogemusi, mõistmaks enda tegevuse olulisust eesmärkide saavutamisel (*ibid.*, 211).

Eeltoodule toetudes võib väita, et kuigi kooli nähakse eelkõige paigana, kus omandatakse eeskätt akadeemilisi teadmisi, on see kindlasti väga oluline sotsiaalsuhete kujunemise ja suhtlemisoskuste arendamise koht. On üldteada, et erinevate aktiivõppemetodite abil, milleks on näiteks uurimusõpe, projektipõhine õpe, lõimitud õpe ning kindlasti ka mänguline lähenemine õppimisele, on õppijaid võimalik innustada ja motiveerida aktiivselt tegutsema ja õppima. Emakeelepäeva või -nädala tegevused annavad suurepärase võimaluse arendada nii õpilaste akadeemilisi teadmisi kui ka sotsiaalseid oskusi ning tõsta nende teadlikkust kodanikuks olemisest.

2.1.3. Enesemääratluspädevus

„Enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme” (PRÕK §4 lg 4 p 3).

Gümnaasiumi riiklikus õppekavas lisandub eeltoodule suutlikkus oma vaimse ja füüsilise tervisega seotud probleeme lahendada, olla teistega suheldes sõltumatu. Samuti toob GRÕK enesemääratluspädevusega seoses esile suutlikkuse edasiõppimis- ja

töövõimaluste kohta infot leida ning oma karjääri kavandada. (GRÕK §4 lg 3 p 3)

Grete Arro, Aivar Otsa ja Eva-Maria Kangro sõnusti on enesemääratluspädevus teatud mõttes aluspädevus, sest iseenda hindamise oskus aitab adekvaatsemalt hinnata ka iseenda teisi pädevusi. Enesemääratluspädevus on tähtis peaaegu kõigis inimtegevuse valdkondades, sest mida paremini saab inimene aru iseenda tähendusest ümbritsevas keskkonnas, seda lihtsam tal on selles ka kohaneda. Teisisõnu tekib inimese mina-pilt eelkõige selle kaudu, kuidas inimene ennast ümbritseva keskkonna taustal määratleb. (Arro jt 2015: 89)

Enesemääratluspädevus võimaldab suunata oma käitumist ja arengut. Samuti on enesemääratluspädevus oluline psühholoogilise heaolu kontekstis, st toimetulekus nii iseenda kui ka teistega. (Arro jt 2015: 90, 101) Enesemääratluspädevuse kujundamisega tuleks tegeleda juba teises kooliastmes, aga erilist tähelepanu tuleb sellele pöörata kolmanda kooliastme õpilaste puhul, sest kõnealune pädevus on seotud abstraktse või teadusmõistelise mõtlemisega, mis kujuneb välja tavaliselt teise kooliastme lõpuks. (*Ibid.*, 98)

Ainetundides on võimalik pöörata eraldi tähelepanu enesemääratlusoskusele, kui suunata õpilast erinevates olukordades nii iseenda kui teiste inimeste tunnete, mõtete ja motiivide mõtestamisele ning eri käitumisviiside leidmisele. Õpetajale on oluline teada, milline on õpilase mõtlemistase ja kas iseenda omaduste abstraktne analüüsimine on talle jõukohane. Õpetaja saab õpilase tähelepanu suunata mitte ainult sellele, *millist*, vaid ka *kuidas* laps parasjagu mõtleb, tunneb ja käitub ning kas antud olukorras oleks võimalik käituda ka teisiti. (Arro jt 100–101)

Arro, Otsa ja Kangro seisukohtade taustal võib öelda, et enesemääratluspädevust on võimalik ja vajalik kujundada kõikides ainetundides. Parimad võimalused selleks on kirjandustundides kodulugemise teoseid ja erinevaid tekste analüüsid ja ennastki erinevate kirjandustegelastega samastades. Kindlasti annab ka emakeelepäev erinevaid võimalusi, kuidas enesemääratluspädevuse kujundamisele kaasa aidata. Näiteks võiks läbi mängida erinevaid suhtlussituatsioone, rollimänge ning ühiselt analüüsida, miks just nõnda käituti või reageeriti ning milline osa võis suhtlussituatsiooni õnnestumisel või ebaõnnestumisel olla sõnakasutusel.

2.1.4. Õpipädevus

„Õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitud erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpitudga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi (PRÕK §4 lg 4 p 4).

Gümnaasiumi õppekavas lisandub oskusele leida sobivaid teabeallikaid ka suutlikkus leida juhendajaid ja kasutada õppimisel nende abi (GRÕK §4 lg 3 p 4).

Eve Kikas kirjeldab õpipädevust „kui oskuste, hoiakute ja uskumuste kogumit, mis soodustab õppimist, hõlmab nii tunnetusprotsesse, mida on vaja efektiivsemal õpitegevuse planeerimisel, uue materjali õppimisel, meeldetuletamisel, kasutamisel ja enesejälgimisel, aga ka motivatsiooni õppida” (Kikas 2016: 8). Õpipädevus on tihedalt seotud õppimisega ja seeläbi ka arenguga üldisemalt. Õpipädevus on vajalik kõikide üldpädevuste omandamisel, aga ka koolis kõikide ainete õppimisel, samuti hilisemas elus, kuna tänapäeva ühiskonnas väärtustatakse elukestvat õpet. (*Ibid.*, 8)

Nüüdisaegse õpikäsituse kohaselt on fookuses enastjuhtiv õppiija, õpetaja on vaid suunaja ja sobiva õpikeskkonna looja. Enesejuhitud õppimine üks olulisemaid õpitulemusi, millega õpilased koolist ellu saata, seega on selle märkamise ja süsteemne toetamine sama mõõdapäasmatud, kui ainealaste teadmiste ja oskuste arengu eesmärgistatud suunamine (Jõgi, Aus 2015: 141).

Üldpädevuste uuringu raames palusid Anna-Liisa Jõgi ja Kati Aus 115 emakeele-, matemaatika- ja ajalooõpetajal eesti õppekeeleaga koolidest lühidalt mõtestada õpipädevust ning kirjeldada, mida see nende jaoks tähendab. Selgus, et enamasti seostub õpipädevus õpetajatele vaid meeldejätmise, meenutamise ja probleemide lahendamise, samuti ajaplaneerimise ja õpipingutuste suunamisega. Oluliselt vähem mainiti oskust õppimisest rõõmu tunda, õpitavast huvituda, õppimise vajalikkust näha ja endale asjakohaseid eesmärke seada. Samuti rõhutas üsna väike osa õpetajatest selliseid meta-kognitiivseid õpioskusi, nagu õppimise planeerimise, hindamise ja analüüsimise oskused. Sellise lähenemise võimalik põhjus on liigne keskendumine “ainekava õpetamisele”. (Jõgi, Aus 2015: 131–132)

Kuna õpioskused on suuresti ainele või õpiülesandele spetsiifilised, siis tuleb õpioskuste arengut toetatada kõigis ainetundides ja igas kooliastmes, arvestades laste üldise

kognitiivse arengu iseärasusi, aga ka õppija ja keskkonna vahelisi seoseid (Jõgi, Aus 2015: 114). Samas on õpioskuste kasutamine kui ka nende arendamine raskendatud, kui õppijal puudub õpitava mõistmiseks vajalik mõistesüsteem, kui ta ei pööra õpitavale tähelepanu või ei suuda õpitavas materjalis orienteeruda ja ühest tegevusest teisele ümber lülituda (*ibid.*, 142). Õpioskuste arendamine on sarnaselt teiste ainealaste oskustega väga vajalik, selle toetamiseks on vaja süsteemset ja teadlikku tegevust. Õpioskuste areng toetub õppija kognitiivsele arengule ning seda protsessi toetades peab arvestama, millised oskused ja hoiakud võiksid õpilastele kognitiivse arengu seisukohalt eakohased olla. (*Ibid.*, 141)

Igapäevaelus on loomulik, et tuleb tegeleda asjadega, mis alati huvi ei paku, kuid mis ometi nõuavad pingutust ja pühendumist. Nii on see ka koolielus, kus tuleb tegeleda ka sellega, mis ei tundu huvitav ja mis nõuab õppijalt vastumeelset pingutust. Jõgi ja Ausi väitel on eduka õppimise eelduseks see, et „õppija oskaks vajalikud välised motiivid n-õ enda omaks mõelda ja neid siis teadvustatult oma õppimise juhtimises kasutada ehk teisisõnu – kõik tegevused ei saa igal hetkel rõõmu ja naudingut pakkuda, kuid kui ka tüütud ja keerulised tegevused ja nende vajalikkus on õppija jaoks mõtestatud, tunneb õppija end autonoomsena, mitte väliste tegurite poolt kontrollituna.“ (Jõgi, Aus 2015: 117)

Selleks et kaasata õpitegevustesse õpilasi, kes ei tunne õpirõõmu ega näita välja motivatsiooni tegeleda akadeemiliste ülesannetega, tuleb neile luua õpituatsioone, mis tekitavad positiivseid emotsioone ja eduelamust. Nii suureneb tõenäosus, et ka madalama õpimotivatsiooniga õpilased tunnevad ühel hetkel õpitava materjali vastu sisulist huvi. (Jõgi, Aus 2015: 142) Toetudes enda pikaajalisele kogemusele õpetajana võin Jõgi ja Ausiga nõustudes öelda, et õpipädevuse kujunemisel on oluline roll õppija motivatsioonil. Ühekülgsed, liiga lihtsad, keerukad või eale sobimatud ülesanded võivad kergesti lüüa õppimise rõõmu ja motivatsiooni. Kui õppetegevusi mitmekesisemalt planeerida, saab õpilastele pakkuda võimalusi teistmoodi ja huvitavamalt õppida. Koolirutiini aitavad vaheldust tuua ka erinevad üritused, milleks muuhulgas emakeelepäev kui teemapäev kindlasti hästi sobib. Emakeelepäeva tegevusi planeerides saab kindlasti motiveerida õpilasi mitmekesiste ülesannetega, mille lahendamine nõuab eakohast ja mõõdukat pingutust ning et õpilane aktiivse osalejana midagi uut teada saaks ja õpiks.

2.1.5. Suhtluspädevus

„Suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada emakeeles ja iseseisva keelekasutaja tasemel vähemalt kahes võõrkeeles, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; koostada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust, kasutada korrektset ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi” (PRÕK § 4 lg 4 p 5, GRÕK § 4 lg 3 p 5).

Suhtluspädevust on maailmas väga erinevalt mõtestatud, kuid üldiselt defineeritakse seda kui teadmisi ja oskusi kasutada sobivaid keelevahendeid kuulamisel, lugemisel, rääkimisel ja kirjutamisel ning seda sõltuvalt keskkonnast ja suhtluseesmärkidest (Soodla, Puksand ja Luptova 2015: 147).

Suhtluspädevus kätkeb Euroopa keeleõppe raamdokumendist (2007) lähtudes endas üsna mitmeid eri tahke. Esimeseks n-ö alapädevuseks on **keelepädevus**, mis on tihedalt seotud ainepädevustega, sest keel on vahend teadmiste ja oskuste omandamiseks mis tahes õppeaines. Õpipädevusega on keelepädevuse seosed aga vastastikused, kuna keelepädevus mõjutab õpioskuste arengut ning õpioskused omakorda keelepädevuse arengut. Keelepädevus on seoses ka teiste üldpädevustega, kuna suur osa neist omandatakse keele vahendusel, samuti toimub keele vahendusel nende avaldumine. (Soodla jt 2015: 148)

Sõnavarapädevuse all mõistetakse keele sõnavara tundmist ja oskust sõnu kasutada. Sõnavarapädevus on terviklik teadmiste ja oskuste kogum, mis on ajas muutuv. Näiteks mõistavad eri vanuses lapsed ühe sõna tähendust erinevalt, seega on sõna tähenduse areng seotud lapse mõtlemisoperatsioonide arenguga ning eelkõige tava- ja teadusmõistelise mõtlemisega. Lapse sõnavara ja vaimne areng on tihedas vastastikusel seoses ning koolikeskkonnal, kus laps veedab suure osa oma ajast, on sõnavara arengus oluline roll ning sõnavara arendamisega tuleb tegeleda kõikides õppeainetes. (Soodla jt 2015: 149)

Grammatikapädevus tähendab keele grammatiliste vahendite tundmist koos oskusega neid kasutada. Emakeele grammatika omandatakse eelkoolieas keelt kasutades, kuid teadlik grammatika õppimine algab koolis: peamised grammatikareeglid õpitakse selgeks põhikooli nooremates astmetes, kolmandas kooliastmes kinnistatakse õpitud reegleid spiraalse õppekava põhimõttel ja vaadeldakse erijuhte. (Soodla jt 2015: 150)

Ortograafia- ehk õigekirjapädevus kätkeb endas kirjaliku teksti vastuvõtul ja loomisel vajalike sümbolite tajumise ja kasutamise oskust (EKR 2007, Soodla jt 2015). Ortograafiapädevuse arendamisel õpitakse tundma ning kasutama väikesi ja suuri tähti, sõnade õigekirja, interpunktsioonimärke ja nende kasutamise norme ning juhiseid. Õigekiri omandatakse põhikooli esimeses ja teises astmes (Uusen 2006).

Soodla, Puksandi ja Luptova sõnul on grammatika ja ortograafia hindamine ja õpetamine eelkõige emakeeledidaktika osa, kuid oluline on õpilaste vastavate oskuste arengut toetada ka teistes õppeainetes, et vältida olukorda, kus õpilased ei pööra väljaspool emakeeletunde oma kirjalike tööde keelelisele vormistusele piisavalt tähelepanu. Seega on funktsionaalse keeleoskuse arendamise toetamine kõigi aineõpetajate kohus. (Soodla jt 2015: 151) Näen oma igapäevatoos üsna tihti olukordi, kus õpilased peavadki korrektset eneseväljendust, õigekirjareeglitega arvestamist ning küsimustele täislausetega vastamist n-ö “eesti keele tunni asjaks”. Sarnast suhtumist olen tajunud ka kolleegide puhul. Selline olukord on saanud ilmselt tekkida seetõttu, et muude õppeainete kirjatöodes ei nõua õpetajad enamasti korrektset vormistust ega pööra tihti tähelepanu ka ortograafiavigadele. See ei peaks minu hinnangul nii olema ning erinevate ainete õpetajatele pakutavatel täiendkoolitustel tuleks kindlasti funktsionaalse kirjaoskuse arendamise toetamist senisest enam rõhutada. Nii oleks ka emakeeleõpetajatel lihtsam kolleegidelt selles osas tuge paluda.

Keelepädevuse kõrval on suhtluspädevuse üheks tahuks **pragmaatiline pädevus** kui oskus „soovitud tähendusi sobival ajal, sobivas kohas ja sobival moel edasi anda ning tõlgendada suhtluspartneri sõnumit sellisena, nagu see oli kavandatud” (Soodla jt 2015: 151). Pragmaatiline pädevus on tihedalt põimunud keelepädevusega ja ka sotsio-lingvistilise pädevusega (*ibid.*).

Pragmaatilise pädevuse kontekstis on oluline koht teksti mõistmisel. Riiklikes õppekavades on keskel kohal õppimine erinevate tekstide kaudu ning sellise õppimise ja õpetamise eesmärk peaks Soodla ja teiste sõnul olema situatsioonimudelite loomine. Situatsioonimudelid peaksid olema terviklikud, olemasolevate teadmistega seostatud ja looma struktureeritud kujutlusi õpitavast, peegeldades tegelikku mõistmist ja võimaldades saadud teavet uudsetes olukordades kasutada (Soodla jt: 2015: 152). Teksti mõistmist mõjutavad aga erinevad asjaolud, milleks on keelelised ja kognitiivsed tegurid, samuti metakognitiivsed faktorid ning lugemismotivatsioon (*ibid.*, 154–155).

Sotsiolingvistiline pädevus kätkeb endas Euroopa keeleõppe raamdokumendi järgi teadmisi ja oskusi, mida keelekasutuse sotsiaalne mõõde eeldab. Siia kuuluvad sotsiaalsete suhete keelelised tähistajad, viisakusreeglid, registri erinevused, rahvatarkuse väljendvara, murded ning aktsendid (EKR 2007, Soodla jt 2015). Inimese sotsiolingvistiline pädevus on seotud nii keele-, pragmaatilise kui ka sotsiaalse pädevusega, see seisneb keeleliste vahendite ja sotsiaalse reaalsuse omavahelises suhestamises. Kui õpilasel on hea sotsiolingvistiline kompetentsus, siis ta oskab valida, kasutada ning mõista tervitust, pöördumisvormi, viisakusväljendeid jms, lähtudes suhtlussituatsioonist ja sellest, milline on suhtluse eesmärk ja kellega ta räägib (Soodla jt 2015: 157–158).

Nüüdisaegses õpikäsituses peetakse tulemusrikkaks kogemuslikku õpet, seda põhimõtet on mõistlik kohandada ka sõnavaraõpetuses. Õpilastel tuleb lasta teha iseseisvaid otsuseid, näiteks võimaldada otsida sõna tähendust sõnaraamatust, tuletada sõna tähendust näidete abil või otsustada selle tähenduse üle konteksti põhjal. Sel moel on võimalik aidata laiendada passiivset sõnavara, kuid tähelepanuta ei saa jätta ka õpilase aktiivse sõnavara arendamist. (Soodla jt 2015: 167) Sotsiolingvistilise pädevuse arendamiseks sobivad paremini suulised ülesanded ja harjutused, samuti rollimängud ja arutelud, probleemilahenduste ja suhtlussituatsioonide analüüs, mis kujutavadki endast kogemusõpet. Selle pädevuse arendamiseks on parimad võimalused sotsiaalainetes ja keeletundides, kuid neid võimalusi tuleb leida siiski kõigis õppeainetes. (*Ibid.*, 178)

Emakeelepäev pakub suhtluspädevuse arendamiseks väga palju võimalusi. Sel päeval on kindlasti võimalik arendada ja laiendada õpilaste sõnavara mitmekülgsede ülesannete kaudu, lastes õpilastel endil tuletada või otsida nende jaoks võõrastele sõnadele tähendusi. Ka on võimalik väärtustada õigekirja ja grammatika tundmist, sest lastele meeldivad klassi olümpiaadid, erinevad õigekirjavõistlused ja nuputamisülesanded ning siinkohal on kindlasti oluline parimaid või tublisid emakeelt tundvaid õpilasi esile tõsta. Samuti saab emakeelepäeva raames läbi mängida erinevaid suhtlussituatsioone ja rollimänge, et lasta lastel läbi kogemuse sobivat keelekasutust õppida.

2.1.6. Ettevõtlikkuspädevus

„Ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärgi, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia;

korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske” (PRÕK §4 lg 4 p 7).

Gümnaasiumi riiklikus õppekavas lisandub eeltoodule suutlikkus „koostada lühi- ja pikaajalisi plaane, neid tutvustada ja ellu viia; /.../ mõelda kriitiliselt ja loovalt, arendada ja hinnata oma ja teiste ideid” (GRÕK §4 lg 3 p 7).

Kairit Õunapuu ja Aivar Ots selgitavad, et ettevõtlikkust käsitletakse nii majanduse kui ka psühholoogia valdkonnas, kuid enamasti seostatakse ettevõtlikkust siiski majandustegevusega, st uute toodete, teenuste ja / või firmade loomisega. Kooli, eriti põhikooli kontekstis ei ole selline käsitlus asjakohane, vaid siin tuleb ettevõtlikkuse all mõista loovat protsessi ja algatusvõimet erinevates valdkondades. Ettevõtlikkust tuleks seega käsitleda kui õpilase „isiksust kirjeldavat tunnust individuaalsete omaduste ja keskkonna koosmõju kontekstis, mis väljendub eelkõige õpilase aktiivsuses sekkuda erinevatesse olukordadesse, oskuses (loovalt) probleeme lahendada ning eesmärged seada, omades seejuures järjekindlust ja usku oma suutlikkusse” (Õunapuu, Ots 2015: 225). Oluline on, et koolikeskkond aitaks õpilastel arendada suutlikkust olla ettevõtlik. Erinevatele teoretikutele toetudes väidavad nad, et ettevõtlikkust seostatakse sageli kindlate isikuomadustega, näiteks ekstraversus, enesetõhusus, kõrgem riskivalmidus ja -taluvus. Samuti on leidnud kinnitust, et ettevõtlikumatel inimestel on kõrgem saavutusvajadus, nii nagu ka probleemide lahendamise, info kogumise, talletamise ja kasutamise oskus. (*Ibid.*, 226–227)

Ettevõtlikkus on tänapäeva ühiskonnas toimetulemiseks väga oluline pädevus, sealjuures on oluline koolis ettevõtlikke õpilasi märgata ja toetada. Üldjuhul on selliseid lapsi üsna lihtne ära tunda, sest nad on tihti uute tegevuste ja ürituste algatajad, liidrid, ideede ja lahenduste väljapakkujad. Tähtis on ettevõtlikkusega seotud tugevuste kõrval märgata ka kõigi õpilaste võimalikke nõrkusi. (Õunapuu, Ots 2015: 230)

Ehkki ettevõtlikku tegevust käsitletakse enamasti õpilase isikuomadustest lähtudes, on ettevõtliku käitumise avaldamiseks siiski oluline ka keskkond. Õppetööd ja muid tegevusi tuleks koolis korraldada selliselt, et see looks õpilastele erinevaid võimalusi ettevõtlikult tegutseda. Oluline koht on siin ka õpetaja enda eeskujul. (Õunapuu, Ots 2015: 239) Eelnevat silmas pidades võib väita, et eesti keele ja kirjanduse õpetajad saaksid emakeelepäeva või -nädala ettevõtmiste kavandamisse kindlasti õpilasi julgelt kaasata, et anda neile seeläbi võimalus eneseteostuseks ja ettevõtlikkuse arendamiseks.

Siin saaks õpilastelt kindlasti küsida erinevate tegevuste läbiviimiseks ideid või lasta olemasolevate ideede hulgast põnevamad välja valida. Samuti ei pea emakeelepäeva või -nädala üritust läbi viima õpetaja või huvijuht, siin võiks anda õpilastele suurema vastutuse. Nii saaksid õpilased väärtusliku kogemuse ürituse läbiviimisel ning ühise eesmärgi nimel tegutsemise kaudu õpitakse koostööd tegema ja kompromisse leidma. Võib ka eeldada, et ülejäänud õpilased osalevad emakeelepäeva või -nädala tegevustes kindlasti meelsamini, kui ürituse läbiviijateks on endi eakaaslased. Kindlasti ei taha paljud õpilased algul endale vastutust võtta, olgu selle põhjuseks siis viitsimatus või hirm, kuid siin ei tohiks õpetajad minna kergema vastupanu teed ja asju ise ära teha, vaid tuleks siiski leida viis, mis motiveeriks ja julgustaks lapsi olema algatusvõimelisemad ja ettevõtlikumad.

2.1.7. Digipädevus

„Digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvas ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukonnades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväarsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus” (PRÕK §4 lg 4 p 8; GRÕK §4 lg 3 p 8).

HITSA on välja töötanud õppijate digipädevusmudeli (vt HITSA veebilehekülg), milles rõhutakse peamiselt viiele pädevusele:

- info- ja andmekirjaoskus
- suhtlus ja koostöö digikeskkonnas
- digisisu loomine
- digiturvalisus
- probleemilahendus

Kõigil pädevustel on omakorda alampädevused ning peale selle on esitatud õpetajate abimaterjalina pädevuste hindamiskriteeriumid. Samas töötatakse välja ka õpetajate digipädevusmudelit, mille kohaselt peab õpetaja digitehnoloogia abil suutma arendada nii

õpilase digipädevust kui ka kõiki muid pädevusi. Kahjuks on reaalne olukord koolides siiski selline, et kõik õpetajad ei ole valmis õpilaste digipädevusi arendama, sest nende endi digioskused on võrdlemisi tagasihoidlikul tasemel. Nii nagu eneseväljendusoskuse arendamine peaks olema kõikide õppeainete ülesanne, nii peaks ka digikirjaoskuse õpetamine olema lõimitud aineõpingutesse.

Selleks et tänapäeva muutuv maailmas edukalt toime tulla, on digipädevusel järjest suurem kaal, seega on igati päevakohane ja mõõdapääsmatu IKT-alaseid pädevusi arendada. Digipädevuse roll kasvas ootamatult siinse töö kirjutamise ajal, mil Eestis mindi seoses riigis kehtestatud eriolukorraga kõikides koolides üle distantsoõppele. Tekkis olukord, kus mitmed vajalikud digioskused tuli nii õpilastel, õpetajatel kui ka lapsevanematel omandada n-ö üleöö.

Emakeelepäeva kontekstis on erinevate digilahenduste kasutamine kindlasti asjakohane. Mitmeid võimalusi uute keeleteadmiste hankimiseks või olemasolevatele teadmiste kinnistamiseks pakub EKI Keelenõu veebirakendus, samuti on veebist kättesaadavad erinevad sõnaraamatud, rahvaluule andmebaas, rahvakalendri tähtpäevade andmebaas jne. Kindlasti on üks digipädevuse arendamise viis ka järjest enam populaarsust koguva e-etteütluse kirjutamine. Digivahendeid kasutades on lastel endil võimalik luua keelemänge, meeme, koomikseid, mõttekaarte, skeeme ja muud sarnast, teha rühmatööd, luua erinevaid tekste, filmida keeleteemalisi klippe. Digimaailm pakub ääretult palju võimalusi, mida igapäevases õppetöös, aga ka emakeelepäeva või -nädala tegevuste mitmekesistamiseks kasutada saab.

3. EMAKEELEPÄEVA KAJASTUSI MEEDIAS

Et 14. märtsil emakeelepäeva tähistatakse, ei ole ilmselt enamikele eestlastele uudis. Samuti teatakse, et see kuupäev on esimese luuletajana eesti keele ilu ülistanud Kristjan Jaak Petersoni sünnipäev. Ilmselt on aga vähem inimesi, kes teavad, et emakeelepäeva idee algataja oli pool sajandit Sonda koolis emakeeleõpetaja, direktori ja õppealajuhatajana töötanud Meinhard Laks.

Laksi tehtud ettepanek, mis sai toetusallkirjad kõrgkoolidelt, loomeliitudelt ja teistelt institutsioonidelt, anti küll toonasele Riigikogu kultuurikomisjoni esimehele Tõnis Lukasele pidulikult üle, kuid see unustati mitmeks aastaks õnnetult sahtlipõhja. Meinhard Laks kirjeldab seoses sellega oma tundeid järgnevalt: “Ja kui ma siis 1998. aasta jaanuaris juhtusin lehest lugema teadet, et riigikogule on kinnitamiseks esitatud need ja need tähtpäevad ja pühad – loen ja loen ja loen ega leia sealt emakeelepäeva nime –, sain ma justkui kaikaga pähe. Paar kuud kogusin jõudu, siis võtsin kätte ja tegin viimase rünnaku ning võitsin.” (Laks 2004, viidatud Linnard 2004 järgi). 1999. aastast on emakeelepäev riiklik tähtpäev, mil heisatakse ka riigilipp.

Järgnevalt antakse ülevaade sellest, kuidas on emakeelepäeva kajastatud ajakirjanduses. Valikusse kuuluvad mitme perioodikaväljaande, nagu Õpetajate Leht, Sirp, Eesti Päevaleht, Postimees, Sakala, Oma Keel, Hea Laps ja Täheke, artiklid, mis on ilmunud aastatel 2002–2020 emakeelepäeval või sellele vahetult eelnenud või järgnenud perioodil. Eesti ajakirjandusest valitud emakeelepäevale pühendatud artiklite põhjal püütakse leida vastuseid mitmetele küsimustele: keda emakeelepäeva puhul usutletakse või kes seda teemat meedias käsitlevad, milliseid teemasid emakeelepäevaga seoses käsitletakse või mille üle arutletakse? Samuti selgub ülevaatest, kuidas emakeelepäeva koolides ja teistes asutustes tähistatakse.

3.1. Emakeelepäev ja Kristjan Jaak Peterson

Kirjandusõpikutes kirjutatakse Kristjan Jaak Petersonist kui esimesest eesti luuletajast, kes oskas eesti keelt väärtustada, jagades usku, et sellel kaunilt kõlaval maarahva keelel võiks olla tulevik. 9. klassi kirjandusõpikus „Labürint III” kirjeldatakse Petersoni oode kui sisult erandlikke luuletekste, millele on omane hoolikalt valitud kujundid ja ülevust

väljendav paatos. Samuti nenditakse, et Peterson uuris põhjalikult eesti rahvalaule, kasutas oma loomingus regivärsi motiive ning väljendas rahvalikkust ka oma pikka mulgi kuube kandes, kasutades peene jalutuskepi asemel puust jändriku keppi. (Ratassepp jt 2014: 42) Petersonile on aegade jooksul omistatud rahvusromantiline kuvand, milles on kindlasti omajagu tõtt, kuid oma osa on siin ka tema isiku ümber tekkinud legendidel.

Arne Merilai kirjutab Petersonist värske lähenemisnurga alt, kummutades laialt levinud legende kirjaniku elu ja tegevuse kohta. Näiteks ei olnud eesti keel Petersonile mitte ema-, vaid isakeel, samuti oli Merilai sõnul mulgi kuue kandmine Petersonile mitte auasi ja patriotismi väljendus, vaid eelkõige kandis ta seda riideeset majandusliku kitsikuse sunnil, sest oli oma riided Tartus pikalt elu põletades räbalaks kandnud ning selle kuue sai ta endale sõbralt, kes selle talle omal kulul teha laskis (Merilai 2000). Veel kirjutab Merilai, et Peterson ei olnud sugugi maapoiss, nagu enamasti arvatakse, vaid pärit linnast. Küll aga saab lugeja Merilai artiklist kinnitust, et Peterson oli erakordselt silmapaistev ja üliandekas nii kirjanikuna kui ka paljude keelte oskuse poolest. (*Ibid.*, 2000)

Petersoni luule liigitub kõrgeks, madalaks ja vahestiilseks, olles inspireeritud ühelt poolt klassikalisest antiikluulest, teisalt aga antiikluule eelromantilistest jäljendustest. „Madalstiil” ei võrdu halva stiiliga: „Peterson oli oma poetikast täiesti teadlik nii vormi, sisu kui eeskujude poolest, rakendas sihilikult jõulist retoorikat ja kontrastiprintsiipi”. (Merilai 2000) Müüt on seegi, et Petersoni looming vahepeal unustati, lihtsalt puuduvad vastavasisulised kirjalikud tõendid (*ibid.*, 2000).

3.2. Eesti keele ja emakeelepäeva tähtsus

2002. aastal haridusministri nõuniku ametis olnud Toomas Liivamägi kirjutab, et iga päev eesti keelt kasutades ei märka me selle olemasolu, argine keelekasutus on justkui võrreldav trepikoja või kõnnitee kasutamisega. Emakeele kasutaja ei mõtle keele peale ega ka juurdle selle üle sõnumite saatmisel või veel vähem rääkides, küll aga märgatakse selle puudumist, eriti siis, kui ei saa emakeelt kasutada kohtades, kus see enesestmõistetav oleks. (Liivamägi 2002: 60)

Kaarel Tarand kirjutab 2007. aastal ajalehes Sirp: “Võib-olla oli see emakeelepäeva suureks riiklikuks tähtpäevaks mängimine üldse viga. See pakub formalistidele liiga hõlpsa võimaluse oma kohustus eestlane olla ühe päevaga aastas ära õiendada. Ja teistele, suuresüdamelistele omakorda võimaluse terve aasta jooksul kogunenud negatiivsed

pisiasjad summeeritud märterliku kannatuspurskena just sel päeval suust välja valada.” (Tarand 2007) Tarand tõdeb siiski, et õnneks on emakeelepäeva juures rohkem positiivset, tuues näiteks teenekate tunnustamise, kauni keele kiituseks kiidukõnede pidamise ja iga inimese vaikse eneseanalüüsi, kuidas ennast suuliselt või kirjalikult paremini väljendada (*ibid.*, 2007).

Tiia Penjam tõdeb 2008. aastal Õpetajate Lehes, et vaid nädal enne tema artikli ilmumist surnud Meinhard Laksi algatatud emakeelepäev jääb kindlasti püsima, kuid iseküsimus on see, millises seisus keele auks seda päeva edaspidi tähistatakse. Penjami sõnul on igapäevane töö keele säilimise, rikkuse ja arengu eest tunduvalt raskem ülesanne kui kord aastas emakeelepäeva tähistada. (Penjam 2008) Tarandi ja Penjamiga võib vaid nõustuda: eesti keele väärtus ei peaks inimestele meenuma vaid kord-paar aastas, kuid kindlasti ei saa alahinnata emakeelepäeva tähistamise olulisust eesti keele ja eestluse väärtustamisel, aga ka keealaste kitsaskohtade ja jätkusuutlikkuse hindamisel ühiskonnas laiemalt.

15. märtsil 2018 tegi Vabaerakonna saadik Krista Aru Riigikogu ees esinedes ettepaneku muuta emakeelepäev riiklikuks pühaks. See oleks Aru sõnul Eesti Vabariigi 100. aastapäeva aegselt riigikogult igati väärikas ja ilus tunnustus eesti keelele ja kultuurile. Vaba päev oleks kummardus kõigile neile, kes eesti keele heaks ja arenguks on tööd teinud (Aru 2018, viidatud Põld 2018 järgi). Paraku selle ettepanekuga praeguse hetkeni siiski arvestatud pole, emakeelepäev on siiani riiklik tähtpäev, mil heisatakse riigilipud, toimuvad erinevad üritused ning arutletakse eesti keele ja kultuuri jätkusuutlikkuse üle.

Veidi teistsuguse vaatenurga alt läheneb emakeelepäevale Aili Künstler, kes arutleb Sirbi artiklis „Ehk on aeg emakeelepäev eesti keele päevaks ümber nimetada?” (2019) selle üle, mis on riigikeel, kirjakeel, emakeel, põliskeel ja põline keel. Ta nendib, et eesti keel riigikeelena pole enam kaugeltki kõigi end eestlasena identifitseerijate emakeel ning ühtlasi on kasvamas erinevate piirkonnakeelte kõnelejate huvi oma keele emakeelena määratlemise ja arendamise vastu (Künstler 2019). Samas loodab Künstler, et ehk saabub varsti ka aeg, mil Eestis on lõpuks üleüldine eestikeelne ühtluskool, mille lõpetajate hulgas on kindlasti palju eesti keelt emakeelena mitte kõnelevaid noori. Sellise mõttearenduse tulemusena teebki Aili Künstler ettepaneku, kaalumaks, kas ei oleks aeg minna muutustega kaasa ja nimetada emakeelepäev ümber eesti keele ehk riigikeele päevaks (*ibid.*, 2019). Kuna emakeelepäeva tähistatakse eesti koolide kõrval tõepoolest ka üsna paljudes vene õppekeele koolides, seda küll sageli eesti keele päeva nimetuse

all, sest eesti keel ei ole nende laste jaoks emakeel, tasuks ehk Kunstleri ettepanekut tõesti kaaluda ja arvestada. Päeva nimetuse muutmine ei vähendaks kuidagi selle päeva tähtsust ega ideed.

Emakeelepäevaga on seotud ka erinevad nn keelealgatused, olgu selleks ilusaima eestikeelse lause otsimine, uudissõnade leiutamise võistlus või kõige eestilikuma sõna valimine. Kultuuriajaleht Sirp (2019) kajastas *online*-uudistes ERR-i keelealgatust, mille eesmärk oli valida kõige eestilikum sõna. Algatusega kutsuti üles kahe nädala jooksul esitama sõnu, mis inimeste arvates on just Eestile ainuomased või kõige eestilikumad kas eestiliku kõla või sisu poolest. Ühtlasi kutsus ERR samaaegselt arutlema eesti keele ilu ja tähendusrikkuse, aga ka keele kasutamise üle aastal 2019, mis oli kuulutatud eesti keele aastaks (Rahvusringhäälingu suur algatus... 2019). Olgu siinkohal mainitud, et kõige eestilikumaks sõnaks hääletati „sõnajalaõis”, teisele ja kolmandale kohale tulid vastavalt sõnad „öö” ja „kullakallis” (ERRi koduleht 2019). Erinevate keelealgatuste kõrval on emakeelepäevaga nüüdseks juba lahutamatult seotud üha enam populaarsust koguv e-etteütlus.

3.2.1. E-etteütlus kui emakeelepäeva traditsioon

Emakeelepäeval on järjest rohkem populaarsust pälvinud traditsiooniline e-etteütlus, mis toimus esimest korda 2008. aastal. Etteütelse tekst loetakse ette Vikerraadio vahendusel ja kirjatöid on võimalik soovi korral elektroonsel kujul ka ülevaatamiseks ära saata. E-etteütlus on aktiivset kajastamist leidnud igal aastal erinevates meediaväljaannetes ning sellega seoses saavad sõna inimesed mitmelt elualalt. Näiteks on Mari Klein 2014. aasta Õpetajate Lehes teinud intervjuu õpilaste kategoorias võitjaks tulnud Britta Pungaga, kes nendib, et ehkki etteütlus ei tundunud raske, tuli võit siiski suure üllatusena. (Pung 2014, viidatud Klein 2014 järgi).

Aili Kunstler vahendab 2018. aastal Sirbis ilmunud emakeelepäeva artiklis aasta varem keeleteo eest pärjatute mõtteid selle kohta, kuhu liigutakse nende valdkonnas aastaks 2027, sest just sinnani ulatub parasjagu valmiv keelestrateegia (Kunstler 2018). Vikerraadio e-etteütelse üks koostajatest, keeleteadlane Martin Ehala tõdeb, et e-etteütelsest on kujunenud tore traditsioon ja rituaal ning etteütelse teksti koostades peetakse silmas, et seal kajastuksid eesti keelde tulnud uued sõnad ja ühiskonnas jutuainet tekitanud sündmused. Ehala arvab, et selline joon jääb e-etteütelsele ka

tulevikus ning ilmselt on etteütluise formaat ka kümne aasta pärast praegusele sarnane. Nii korraldajate kui ka kirjutajate huvi tuleb aga ülal hoida ning sellele aitab kindlasti kaasa omamoodi sportlik hasart proovida igal aastal osalejate rekord ületada (Ehala 2018, viidatud Künstler 2018 järgi). E-etteütluise ideed kiidab ka ajaloolane Lauri Vahtre, kelle sõnul on e-etteütluise parim, mida emakeelepäeval üldse teha saab. Vahtre ise on kirglik e-etteütluise kirjutaja ning analüüsib enda vigu, mida ta 2017. aastal etteütluist kirjutades tegi (Vahtre 2017, viidatud Olup 2017 järgi).

Selles, et e-etteütluise inimestele korda läheb, ei ole kahtlust. Tiina Vapper kirjutab e-etteütluisest, mis 2011. aastal osutus niivõrd keerukaks, et ühtki veatut tööd ei esitatudki (Vapper 2011). E-etteütluise üle on paar aastat tagasi isegi korralikult vaieldud: 27. märtsil 2018 ilmunud Postimehe kirjutises nimetab reporter Kadi Raal seda vaidlust isegi keeletüliliks. Vaidlus tekkis seetõttu, et etteütluise koostajad moodustasid keeruka rinnastatud lause, milles tuli Jannseni ja Jakobsoni nimed üksteisest komadega eraldada. Kuna aga paljudele etteütluist kirjutajatele kõlasid need nimed hoopis paarissõnadena, eraldasid nad Jannseni ja Jakobsoni nimed sidekriipsuga ning see loeti veaks (Raal 2018). Postimees küsis kommentaari ka Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldajalt Tiina Leemetsalt, kes rääkis, et ka nemad pidasid kolleegidega nõu ja jõudsid ühisele järeldusele, et vaidlusaluses lauses oleks saanud kasutada hoopis sidesõna „ega”, mida sobiksid asendada nii koma kui ka sidekriips, kuid harilikult eraldatakse rinnastatud lauseliikmed üksteisest siiski komaga (Leemets 2018, viidatud Raal 2018 järgi).

2020. aastal kehtestati Eestis vahetult enne emakeelepäeva eriolukord ning e-etteütluise toimumine lükati edasi 3. aprillile, mil tähtistati Vikerraadio sünnipäeva. E-etteütluisel osalejaid oli seekord 7529, mis osutus e-etteütluise ajaloo teiseks tulemuseks, kuid veatuid töid esitati läbi aegade kõige enam – 104. E-etteütluise meeskonna andmetel eksiti enim sõna „privilegeeritud” kirjutamisel ning kokku kirjutati „otsa pidi”, mis tuli jätta lahku, sest sõnale „ots” eelnes täiend „mõnda”. (Tänavune e-etteütluise... 2020)

3.2.2. Eesti keele jätkusuutlikkus ja ohustatus

Eesti keel on siiani olnud arenev ja jätkusuutlik, hoolimata sellest, et ajaloo on olnud perioode, mil eesti keelt on olnud üsna keeruline kaitsta ja elus hoida. Õpetajate Lehe peatoimetaja Heiki Raudla teeb 2020. aastal ilmunud arvamuloos ülevaate eesti keele olukorrast riiklikul tasandil. Vaadeldav ajavahemik algab 1975. aastast, mis on Raudla

sünniaasta, ning lõpeb praeguse ajahetkega. Raudla kirjutab vene keele pealetungist 1970. ja 1980. aastatel, muuhulgas mainib ta eestlaste jaoks olulise tüviteksti „Tõde ja õigus” autori Anton Hansen Tammsaare 100. sünniaastapäeva tähistamist ja Tammsaare loomingu nõukogulikuks tembeldamist. Samuti kirjutab Raudla vene keele jõulisest pealesurumisest eesti lasteaedades, koolides ja ülikoolides, mis lõpeb 1987–1988. aastatel toimunud murranguga, mille tagajärjel nõutakse Eestile suveräänsust ja eesti keelele riigikeele õigusi. (Raudla 2020)

Raudla kirjutab ka emakeelepäeva üleriigilise tähistamise algusest 1996. aastal ja aastast 2000, mil Eduard Väari Õpetajate Lehes Eesti riigi keelepoliitika puudumise ja seetõttu ka eesti keele kaitseta oleku üle muret tunneb. Raudla arvamusele vahendab keeleteadlase Uno Liivaku väidet, et suurt mõju üldsuse keelekasutusele avaldab nii ajakirjanike, ametnike kui ka poliitikute keelepruuk. Olulise sündmusena toob Raudla välja, et alates 2004. aastast kuulub eesti keel Euroopa Liidu ametlike keelte hulka. Ta lõpetab oma arvamuse puändiga, milles kirjeldab aastal 2020 Tallinna vanalinna toidupoes aset leidnud seika, kus kaks õpilast omavahel eesti-inglise segakeelt räägivad ning torisevad, et müüja eesti keelel on liiga tugev vene aktsent. (Raudla 2020)

2009. aastal oli haridusministriks Tõnis Lukas, kes emakeelepäeva puhul tehtud pöördumises tsiteeris Kristjan Jaak Petersoni oodist „Kuu” tuntud luuleridu ning võrdles eesti keele olukorda majaga, mis seisab tugeval vundamendil, millele on rajatud eestikeelne haridussüsteem. Sellel majal on ka tugev katus, mis on ehitatud eestikeelsest kultuurist ja kirjandusest. Lukas nendib, et meie keelise kodu tubades on siiski vajakajäämisi ja ta toob näiteks avalikus ruumis silma riivavad võõrkeelsed firmasildid, millele võiks leida kindlasti sobivama eestikeelse nimetuse (Lukas 2009, viidatud Kalmus 2009 järgi). Võõrkeelsetest või lausa vigastest firmanimedest on kirjutanud 2014. aasta Postimehe arvamuse loos ka kunstiajaloolane Jüri Kuuskemaa, kes nimetab seda nähtust käänamisviitsimatuse nakkuseks ning imestab selle üle, miks sellesse nähtusesse avalikus ruumis niivõrd sallivalt suhtutakse. (Kuuskemaa 2014). Kuuskemaa toob veel äpardunud käänamise näitena küsimused „Kus lähed?” ja „Mis teed?” ning selle, et sarnast lausestust lubab endale oma kõnes isegi president, samuti vaatab selline käänamatuse probleem vastu Aidi Valliku raamatupealkirjast „Mis teed, Ann?” (*ibid.*, 2014).

Haridus- ja teadusministeeriumi keeleosakonna juhataja Piret Kärtner kirjutab 2017. aastal Sirbis, et riigi kohus on küll keelt säilitada ja arendada, ent riigi püüdlused

on tema sõnul kasutud, kui keeletekasutajad ise oma keelest kergekäeliselt ja tükati loobuvad. Uhke võõramaise firmanime paneku kõrval toob ta näitena ettekannete ja loengute pidamise võõrkeeles ka siis, kui tõlketeenus on olema. Kärtneri hinnangul lähivad eestlased liiga kergekäeliselt üle kaasvestleja keelele isegi siis, kui vestluspartner üritab eesti keeles rääkida. (Kärtner 2017) Sarnast tendentsi kirjeldab ka Postimehe juhtkiri „Isamaa ja emakeel” (14.03.2006), kus on juttu kahest vastassuunalisest liikumisest, mille üks suund muretseb eestlaste halva keeleoskuse pärast, teine aga töötab sellele ingliskeelse teaduskeele propageerimise kaudu vastu. Igapäevaelust tuuakse siin sarnaselt Kärtneriga näiteks eestlaste liigne valmidus võõrkeele kasutamisele üle minna, kuigi võõramaalane eesti keeles suhelda üritab. Seda nimetatakse lausa pugejalikuks sooviks demonstreerida väikese rahva tsiviliseeritust. (Isamaa ja ... 2006)

Ka Kaarel Tarand on arvamusel, et meie poliitikud ei peaks Eesti avaliku ringhäälingu venekeelsetele uudistele intervjuusid andes vene keeles rääkima, sest võõrkeelt pursides kahandavad nad oma väljendusvõimalusi ja keelelist täpsust ning olulise sõnumi tähendus on tõenäoliselt kehvemini arusaadav. Tarandi sõnul osutuvad näiline vastutulek ja tolerant sel viisil omaenda eesmärgile vastutöötamiseks. (Tarand 2007) Küll aga vaidleb Tarand vastu sellele, et võõrkeelsed nimed või firmade nimesildid kuidagi eesti keelt või eestlaste identiteeti kahjustaks. Tarand kirjutab, et ristiusustamise käigus asendati ilmselt suur osa eestlaste seni käibel olnud muistsetest eesnimedest kristlikega, pealegi valdav osa meie pärisnimedest on tema sõnul tänaseni võõrpäritolu. Tarand esitabki siinkohal küsimuse: kas see on kuidagi eesti keelt või eestlust kahjustanud? (*Ibid.*, 2007) Siiski oleks kohasem leida nn kuldne kesktee ning lastele või ka ettevõtetele nime pannes võiks senisest enam kaaluda eestlastele omasemat ja suupärasemat kõla- ja kirjaipilti.

Eesti keele jätkusuutlikkuse üle mõtiskleb Rahvusraamatukogus 2011. aasta emakeelepäeval peetud ettekandes ka luuletaja Peep Ilmet. Ta tõdeb, et väljast vaadatuna pole eesti keel ja sellele eelnenud maarahva keeled mitte kunagi olnud nii heas seisus, sest eesti keelt tunnustavad riigikeelena kõik teised riigid, samuti õpetatakse eesti keelt järjest enamates välismaa koolides. Ka on eesti keelele Ilmeti sõnul suur tunnustus olla üks Euroopa Liidu keeltest. Samas nendib Ilmet, et eesti keelt seestpoolt vaadates rõõmustamiseks siiski alati põhjust pole. Ilmet toob näiteks olukorra, kus erialakeeled survestavad üldkeelt, nagu seda teeb näiteks juristidelt pärinev kantseliit, aga paljud teisedki erialakeeled üritavad tänapäeval oma kitsaid mõisteid üldkeelele peale suruda. (Ilmet 2011)

Kirjanik Ave Alavainu muretseb 2018. aasta Postimehe artiklis keele vaesumise pärast: tema väitel on kadunud ja kaovad aja jooksul mitmed luulelised nüansid, sõna- ja mõttemängud ja kaksitimõistmised. Ta nendib, et tema põlvkonna luuletajate loomingus on palju kaksitimõistmisi ja sõnamänge, mida praeguse aja noored enam ei mõista. (Alavainu 2018). Alavainu sõnul on keele mittevaldamine ja väärkeelendite kasutamine muutunud justkui normiks isegi diktorite, saatejuhtide ja näitlejate puhul. Luuletaja valutab südant selle üle, et uue tähenduse on omandanud juba mõisted, mitte ainult sõnad. Samas on ta üllatunud emakeelekuu esimese nädala uudise üle, mille kohaselt siinsetele muulastele hakatakse õpetama nn lihtsustatud eesti keelt, mille tarvis on välja töötatud „statistiline sõnavara”. (*Ibid.*, 2018)

Eesti keele tuleviku pärast tunneb muret ka Doris Kareva, kellelt pärineb 2009. aasta 13. märtsi Õpetajate Lehe kaanelugu „Eesti keel on eestlaste proovikivi”. Kareva räägib väikeste keelte haprusest ja ohust jäädavalt kaduda. Ta tõdeb, et eesti keel on siiski visa, ning peab tähtsaks, et Eestis on palju omanäolisi kirjanikke ja et Eesti eri paigus on veel säilinud murdekeel. Esmatähtsana toob Kareva esile emakeele ja kirjanduse süvaõppe Eesti koolides, rõhutades, et eesti keel on eestlase proovikivi. (Kareva 2009) Ka Tõnis Lukase sõnul on eesti keele suurimaks rikkuseks piirkondlikud erikujud ehk murded ja murrakud, mille kasutamisele, hoidmisele ja kaitsmisele tuleks rohkem tähelepanu pöörata (Lukas 2009, viidatud Kalmus 2009 järgi). Võib tõdeda, et murdekeelte säilimise ja talletamise eest kantakse Eestis tõepoolest üha rohkem hoolt: ilmuvad murdekeelsed luulekogud, aabitsad ja õpikud, valmivad murdekeelsed raadio- ja telesaated ning paikkondlikke põliskeeli räägitakse ka argiselt uhkusega ja järjest rohkem.

3.3. Eesti riigi, haridussüsteemi ja teaduse tõhusus eesti keele kaitsmisel

Tiina Vapper kirjutab 2011. aastal Õpetajate Lehes, et emakeeleõpetajad kurdavad juba mõnda aega õpilaste väheneva lugemuse ja emakeeleoskuse üle nii kõnes kui ka kirjas. Seda tõestas ka Tartu Ülikooli keeleteadlaste läbi viidud kõrgkoolide esmakursuslaste eesti keele oskuse uuring. Vapper esitabki siinkohal küsimuse: kas uus õppekava toob kaasa keeleoskuse paranemise? (Vapper 2011)

Mart Rannut kritiseerib samal aastal Sirbis äsja kinnitatud põhikooli ja gümnaasiumi uusi riiklikke õppekavasid, mis tema hinnangul on inimõiguste tõsine rikkumine, sest riik ei loo venekeelsete koolide õpilastele eestikeelsete koolide õpilastega võrdseid võimalusi

konkurentsivõimelise hariduse omandamiseks (Rannut 2011). Rannut kirjutab, et uutes riiklikes õppekavades ei sisaldu eesti keele kui teise keele ainekava eestikeelses koolis. Rannut põhjendab sellise ainekava vajadust sellega, et eesti koolides õpib järjest rohkem muu kodukeelega õpilasi. Vene põhikooli õppekavade suurima puudusena toob Mart Rannut välja äpardunud eesti keele ainekava kooli algastmes, kus on ära unustatud võimalikud keelekümblustlasteaiast kooli tulijad, kes juba eesti keelt oskavad. (*Ibid.*, 2011) Rannut kirjutab ka 2010. aasta sügisel oluliseks poliitiliseks teemaks saanud Vene gümnaasiumide 60% ulatuses eestikeelsele õppele üleminekust, kus muretseti väidetavalt küll eelkõige õpilaste pärast, aga ometi kumas selle tagant läbi hoopis õpetajate vähene eesti keele oskus ja hirm saada seetõttu koondatud (*ibid.*, 2011).

Ilmselt on Mart Rannuti jutus üsna palju tõde. Sellele võib saada kinnitust, kui lugeda 2018. aasta 18. märtsi Postimeest, mis kajastab Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse professori Martin Ehala ettekannet Riigikogule. Ehala rääkis eesti keele olukorrast alus- ja üldhariduses, kus tema sõnul on suurim probleem Eesti koolides keelelõhe, mis seisneb eraldatud koolisüsteemis – on eesti koolid ja on vene koolid ning keeleliselt eraldatud kool taastoodab keeleliselt eraldatud ühiskonda. See omakorda on Ehala hinnangul tulevikku vaadates üks tõsisemaid Eesti julgeolekuohte. (Ehala 2018, viidatud Põld 2018 järgi)

Muukeelsete eestimaalaste vähene riigikeeleoskus ja keeleõppe madal motivatsioon ei ole paraku ainult üldhariduskoolide murekoht, see on Eesti osades piirkondades hoopis laiapõhjalisem probleem. Olga Sõtnik toob oma 2017. aasta Postimehe arvamusloos välja mitmeid põhjusi, miks paljud muukeelsed inimesed eesti keelt ei räägi ega õpi: kardetakse rääkida vigaselt või häbenetakse aktsenti, puudub sisemine motivatsioon praktilise vajaduse või karjäärialase ambitsiooni näol, pole aega või raha, puudub keelekeskkond ning õpitu on seetõttu ununenud, ei leita üles infot keeleõppe võimaluste kohta. Sõtnik tutvustab Kultuuriministeeriumi eesti keele majade projektijuhina Narva ja Tallinna loodavate keelemajade ideed ning loodab, et tegevus nendes majades peaks korrastama keeleõppe ja üldse lõimumisega seotud killustunud keskkonda ning et eesti keele majades hakatakse pakkuma erinevaid lõimumise ja keeleõppega seotud teenuseid. (Sõtnik 2017) Sõtniku väitel on eesti keele majade sihtrühmaks mitte ainult keelt õppida soovivad mitte-eestlased, vaid ka eestlastest vabatahtlikud, kes on huvitatud lõimumisalastest koostöötegevustest. Sõtnik kirjutab, et loodavad keelemajad aitavad kummutada eesti keele õppega seotud hirve ja eelarvamusi ning leida motivatsiooni eesti

keele kasutamiseks iga päev. (*Ibid.*, 2017)

2008. aasta emakeelepäeval ilmunud Õpetajate Lehe kaanelugu on lehe peatoimetaja Tiia Penjami artikkel „Täna on emakeelepäev.” Penjam kirjutab, et muretsema paneb kõrgharidusega inimeste puudulik funktsionaalne kirjaoskus ning tõik, et rahval on liiga vähe sügavamad lugemisharidust ja haridusega kaasnevaid huvisid, et lugeda lugemist väärt tekste sellistest väljaannetest nagu Vikerkaar ja Sirp või siis väätraamatuid. Penjam kritiseerib haridusjuhte, kes tekstiloomega hakkama ei saa, ning kirjutab nii: „Õpetajate Lehel on lausa mõned „püsikunded”, kelle keelelapsuste, kantseliidi ja võimatult viletsa sõnastusega me nädalast nädalasse võitlust peame ning enamasti ikka alla jääme – sest klient „on Tallinnast ja maksab” iga oma kirjavea eest!” (Penjam 2008) Penjami sõnul on surve anda inglise keelele teaduskeelena roheline tee eesti keele püsimise kontekstis palju ohtlikum kui jämedad kirjavead netikommentaaries või põimlausete puuduvad komad mõnes Õpetajate Lehe toimetusele saadetud kaastöös (*ibid.*, 2008).

Viru maakohtu kohtunik Heili Sepp nendib, et eesti keele kaitse ja kasutus on meie põhiseaduse üks eesmärk ning selle eesmärgi saavutamise peab kindlustama riigivõim, mille esindaja on ka kohtunik. Seetõttu leiab Sepp, et need inimesed, kelle kaudu riigivõim teostub, peavad olema suutelised eesti keelt ja kultuuri kaitsma ning ka selles küsimuses kompetentsed olema. Sellise kompetentsuse saavutamine aga nõuab Sepa sõnul teaduspõhist eestlust. (Sepp 2018) Sepa essee on avaldatud küll 2018. aasta detsembris, kuid ajendi selle kirjutamiseks sai Sepp emakeelepäeval toimunud kohtuistungilt, kus kohtualune väitis, et sai menetluskomplektid talle arusaamatus keeles, eesti keeles, ning oli pahane, et ta ei saanud seetõttu dokumente läbi lugeda, analüüsida ega ka kaitset esitada. Kohtualune küsis, kuidas on kaitstud tema õigused, sest ta elab ju venekeelses regioonis. Sepp kirjutab ka, et tõlgi abil toimuvad kohtuistungid on Narva kohtumajas argipäev (*ibid.*, 2018). Sepp leiab, et Eesti riigi ametnikuna on tema kohus igal sammul oma tööd teha nii, et selle põhiseadusest tulenev eesmärk oleks hoida eesti rahvust, eesti keelt ja eesti kultuuri. Ta tõdeb, et „iga Eesti riigiteener kannab seda anumad, milles on need kolm väärtust. Meist igäühe ülesanne on läbida oma teekond nii, et kallis sisu maha ei loksuks” (*ibid.*, 2018).

Martin Ehala ja Birute Klaas-Lang kirjutavad 2018. aasta 16. märtsi Sirbis, et eesti keele olukord tundub küll praegu heas seisus olevat, kuid Eesti on nende hinnangul 25 aasta pärast sisseränderiik, seda eelkõige Ukrainast ja Venemaalt pärit lihttöötajate, välisüliõpilaste ja mujalt maailmast saabunud spetsialistide tõttu. Ligikaudu pooled

siiatulijaist on Ehala ja Klaas-Langi sõnul aga Eestisse tagasipöördunud. (Ehala, Klaas-Lang 2018)

Ehala ja Klaas-Lang tõdevad, et Vene ja Ukraina sisserändajad tugevdavad Eestis inglise ja vene keele positsiooni. Veel märgivad nad, et venekeelse vähemuse lõimimisel on süvenenud on kaks ohtlikku tendentsi. Esiteks segregatsioon, mille süvenemist saaks vältida nii, et Eestis peaks rändetaustaga laste kohustusliku eesti õppekeele kiiremas korras seadustama, vastasel korral tekivad suured lõimimiskasvud. Teiseks hakkab lõimimise pidurdumine ja venekeelse kogukonna kasv tugevdama inglise keele positsiooni, sest juba praegu suhtlevad eesti ja vene noored omavahel tihti inglise keeles. Sellise tendentsi süvenemisel on oma osa ülikoolide ingliskeelse õppe laiendamisel. Ehala ja Klaas-Langi sõnul vajabki kõrghariduse keelsus reguleerimist, sest kuigi rahvusvahelistumine on vältimatu protsess, rahastab valdavas osas ülikooli siiski riik ja riik peaks ka ülikoolidelt nõudma, et nende kohus on eelkõige Eesti ühiskonda teenida. (Ehala, Klaas-Lang 2018)

Ka Lauri Vahtre toob sarnaselt Ehala ja Klaas-Langiga eesti keele ohutegurina välja võõrõhjud, mis tulevad suurel hulgal ja korraga, asudes lammutama eesti keele struktuuri. Kuid suurimat ohtu näeb Vahtre selles, et kaovad terved teadusvaldkonnad, kus eesti keelt enam ei kasutatagi, sest kirjutatavad tekstid ja peetavad loengud ei ole enam eestikeelsed. (Vahtre 2017, viidatud Olup 2017 järgi) Heili Sepp on eestikeelse õigusteaduse taandumise ohtu tajudes kirjutanud: „Kohtunikuna ei kujuta ma ette, kuidas saaks eestikeelse õigusteadusega eesti keeles õigust mõista. Mina ei taha mõista õigust tundmatu riigikeeles ega ka pooletoobises ebakeeles, vaid sellises eesti keeles, mis on meie oma kodune keel” (Sepp 2018).

Õpetajate Lehe toimetaja Raivo Juurak vaidleb 2018. aasta arvamusartiklis vastu neile, kelle arusaamade kohaselt on ingliskeelsetel õppekavadel õppimine eesti ülikoolides eesti keelele suureks ohuks. Juurak on kindlal arvamusel, et niikaua, kui Eestis on olemas eestikeelne põhikool, ei kao eesti keel kuhugi. Juurak nendib, et paraku kardetakse Eestis justnagu liblika tiivalööki, ning toob näitena selle, et kui ka hümn jäi aastavahetusel laulmata, ei tähenda see veel Eesti Vabariigi hävingu algust. (Juurak 2018) Juuraku ingliskeelsete õppekavade ja aastavahetusel hümn laulmata jätmise võrdlus näib siiski kohatu, sest esimese puhul on tegemist prognoosimatute tagajärgedega protsessiga ning teine on siiski vaid ühel avalikul üritusel juhtunud äpardus. Nõustuda tuleb sellega, et eestikeelse põhikooli olemasolu ja kestmine on tõepoolest eesti keele ja eestluse

püsimajäämise alustala, kindlasti ei saa ega tohi alahinnata eestikeelse kõrghariduse ja teaduse tähtsust eesti ühiskonna jätkusuutlikkuses.

3.4. Õpetajate ja keeleteadlaste arvamused emakeelest ja emakeelepäevast

Emakeelepäeva puhul saavad ajakirjanduses tihti peale sõna ka eesti keele ja kirjanduse õpetajad. Õpetajate Lehes ilmunud artiklis on Tallinna Saksa gümnaasiumi eesti keele ja kirjanduse õpetaja Anu Kušvid veendunud, et kartusel, mille kohaselt kirjandus eesti koolidest varsti üldse ära kaob, ei ole alust. Ta nendib, et kirjandustemaatika paelub noori küll, aga see, et teostes püstitatud probleemid praeguste noorte hinge ja tajudesse jõuaksid, nõuab praegu õpetajatelt palju suuremat pingutust kui mõnikümmend aastat tagasi. Kušvid näeb tänapäeva Eestis väärtuskriisi, ent väärtuste kujundamine toimub tema arvates suuresti just kirjandustundides, seetõttu tuleks nende tundide arvu suurendada. (Kušvid 2019)

Emakeeleõpetajatele ja ka teistele keelehuvilistele pakuvad kindlasti huvi ja rõõmu artiklid, milles kirjutatakse keeleteaduslikest arengutest, aga ka uutest sõnastikest ja käsiraamatutest. 2020. aasta 13. märtsi Sirbis kirjutab EKI sõnaraamatute peatoimetaja Margit Langemets, et EKI keeleportaal Sõnaveeb on hiljuti kasvanud väga suure tüki jagu: lisatud on üle 60 oskussõnastiku ja järjest lisanduvad sinna ka ÕSi soovitusel. Langemetsa sõnul on Sõnaveebis uus alamleht „Õpetaja tööriistad“, mis on mõeldud eesti keele võõrkeelena õpetajatele ja keeleõppega seotud spetsialistidele, kes peaks sellelt alamlehelt leidma abi sõnavara, grammatika ja teksti raskusastme hindamiseks, õppematerjalide ja testide koostamiseks. (Langemets 2020)

Eesti Keele Instituudi vanemkeeletoimetaja Maire Raadik otsib 2016. aasta 11. märtsi Õpetajate Lehes vastuseid küsimusele „Miks keegi ei oska kirjutada?“. Ühe põhjusena toob Raadik välja selle, et kirjatööga leiba teenijate arv suureneb, kuid loomupärase meisterlikkusega keelevaldajate osatähtsus nende hulgas väheneb, sest rahvastikus üldisemalt jääb heade keelevaldajate hulk keskeltläbi ikka samaks. Seega kasvab kehvade kirjutajate hulga kasvades ka nõrgemate eeskujutekstide hulk ja halb eeskuju on kahjuks nakkav (Raadik 2016). Raadik teeb igapäevase keelekasutuse olukorra parandamiseks mitmeid ettepanekuid: asendada võõrsõnad ja kantseliidid julgemini omasõnadega, kasutada kirjutamisel kimbatusse sattudes EKI keelenõu abi. Raadiku sõnul on tekstikirjutaja parimaks sõbraks tegusõna pöördeline vorm ehk öeldis ning lihtne nõuanne

kõlab nõnda: „Ikka ja alati maksab kaaluda, kas konkreetses lauses sobib tegemine või tehakse või teeb” (*ibid.*, 2016).

Keeleteadlased Anni Jürine ja Ilona Tragel on seisukohal, et keel peaks olema loomingulise väljenduse vahend, kuid Eestis on tekkinud olukord, kus inimesed ei julge oma loovust kirjalikult väljendada ega ka kirjalikult suhelda, sest kardavad valesti kirjutada. Samuti on paljudel inimestel samal põhjusel hirm ennast avalikkuse ees suuliselt väljendada. (Jürine, Tragel 2017) Sarnased hirmud on ka õpilastel, kellele võib liigselt grammatikale ja õigekirjale keskendunud keeleõppetundides jääda mulje, et nad ei oska kirjutada ega saagi oskama. Sellise olukorra vältimiseks soovivad Jürine ja Tragel teksti kirjutamisel ja kirjutamise õpetamisel keskenduda tulemuse asemel rohkem protsessile. Selleks tuleks proovida hetkeks õigekeelsusest ja piirangutest lahti lasta ja vaadata, mis juhtub, sest kirjavigu parandada ja teksti toimetada on mõttekas hiljem, kui teksti sisu ja mõte on ümbersõnastamise ja sisuliste paranduste järel selginenud. (*Ibid.*, 2017) Õigekeelsus on kahtlemata oluline, kuid see pole siiski kõige olulisem, sest „keeleoskus on palju rohkem kui kirjaoskus ja kirjaoskus pole sama mis kirjutamisoskus” (*ibid.*, 2017).

Emakeeleõpetajate Seltsi juht Kaja Sarapuu kirjutab 2012. aasta Postimehe arvamuses, et President Toomas Hendrik Ilves soovitas Rahvusraamatukogus emakeelepäeva konverentsil esinedes gümnaasiumidel ja kõrgkoolidel nõuda kõigilt õppijatelt senisest rohkem kirjalikke töid, et noored õpiksid oma mõtteid süsteemselt kirja panema. President lisas veel, et spetsiaalsete tarkvaraprogrammide abil võiks õpetada noored ka kiiremini kirjutama. (Sarapuu 2012) Sarapuu on presidendiga osalt nõus, kuid nendib, et kirjatöid tehakse koolis erinevates ainetes üksjagu, kuid õpilast ei huvita mitte tehtud vigadest õppimine, vaid pigem hinne. Sarapuu näeb lahendust tõhusas tööde analüüsis nii keele kui ka sisu aspektist, kuid kahjuks selliseks analüüsiks erinevatel põhjustel aega pole. Mis aga puutub tehnoloogia abil kiiremasse kirjutamisse, siis sellele mõttele vaidleb emakeeleõpetajate esindaja vastu. Ta toob argumendina õpetajate tähelepaneku, et niipea, kui laps klaviatuuri puudutab, on keeleteadmised justkui mälust pühitud. Sarapuu arvab, et ehk saaks õpilane nii mõnegi mõtte paremasse keelde just siis, kui selle kirjanemiseks natuke rohkem aega jaguks. (*Ibid.*, 2012)

Ketlin Beljajev, kes uuris Viljandimaa õpetajatelt, kas ja kuidas e-suhtlus õpilaste kirjatöös kajastub, kirjutab 2017. aasta emakeelepäeval ajalehes Sakala, et mitmed eesti keele õpetajad märkavad tõepoolest õpilaste töös järjest enam internetisuhtlusest

külge jäänud ilminguid, milleks on näiteks kirjandites emotsioonide väljendamine emotikonidega või nimede kirjutamisel suure algustähe reegli eiramine. Üheks inglise keele mõju näiteks toovad õpetajad lauseehituse muutumise, kus öeldis ei ole enam lauses teisel kohal, vaid on nihkunud tagapoole (Beljajev 2017). Seda, et inglise keel mõjutab meie õpilaste kirjatöodes lauseehitust, tõdeb Õpetajate Lehe veergudel ka Anu Kušvid (Kušvid 2019). Tegevõpetajana olen ka ise kõiki neid ilminguid märganud, ent õpilastega arutledes on selgunud, et inglise keelele omast lauseehitust kasutavad oma kirjatöodes sageli need õpilased, kes internetis teistest riikidest pärit sõpradega aktiivselt inglise keeles suhtlevad.

Murekohaks peetakse ka slängi ja võõrlaenude kandumist kirjakeelde. Piret Tali vahendab 2002. aastal Eesti Päevalehes eesti keele õpetajaks õppijate ja nende õppejõu seisukohti võõrlaenude kasutuse suhtes. Õpetajana töötava tudengi Kristel Kiiigemäe sõnul kasutavad tema õpilased otsesid võõrlaene ja kõnekeelt oma töödes üsna sageli (Kiiigemäe 2002, viidatud Tali 2002 järgi). Tallinna Ülikooli õppejõud Krista Kerge räägib võõrlaenudest kui rühmakuuluvuse tunnustest, mis mingil hetkel kaovad ning on koos slängiga areneva keele loomulikuks osaks. Kerge arvates ei peaks vaenulikult suhtuma võõrlaenudesse, mis otseselt mingit eestikeelest sõna ei asenda: „Arvan, et nt printima tähenduse laienemine on parem kui trükkimise ja printimise segimine. Mess ja messima, meil ja meilima ei kao kuskile ega riku midagi, sest need ei ole kasutusel millegi varasema asemel ja kõlavad eesti sõnana.” (Kerge 2002, viidatud Tali 2002 järgi) Siinkohal oleks paslik lisada, et praeguseks on sõnu „printima” ja „meilima” lubatud kirjakeeles kasutada, „messima” on aga siiani kõnekeelne variant.

3.5. Emakeelepäeva tähistamisest kodu- ja välismaal

Emakeelepäeva tähistatakse riiklikult alates 1999. aastast. Paarikümne aasta jooksul on kindlasti nii koolides kui ka muudes asutustes kujunenud mingit laadi tüüptegevused, mis aastast aastasse korduvad, kuid kindlasti püütakse traditsiooniliste tegevuste kõrval pakkuda ka midagi uut ja erinevat. Tiina Vapper kirjutab Õpetajate Lehes muuhulgas tegevustest, mida emakeelepäeval või -nädalal koolides tavaliselt tehakse – korraldatakse keelekonkursse, viktoriine, kirjandi- ja kõnevõistlusi, etendatakse luulekavu ja näidendeid, kohtutakse kirjanikega (Vapper 2011).

Tiina Erala annab ülevaate Sõmeru koolis toimunud emakeelepäevast. Sõmeru kool

korraldas luulevõistluse, kuhu saadeti sel aastal 248 luuletust 27 koolist, ning aktusel pärjati andekamaid luuletusi kirjutanud lapsi, kelle loomingut kandis ette näitleja Indrek Saar. Võitjate luuletused avaldati kogumikus „Viru laste laulud 3”. Nagu paljudes teistes koolides tavaks, oli sel päeval ka Sõmeru kooli kutsutud kirjanik – Aidi Vallik rääkis õpilastele kirjanikuametist ja oma teoste saamislugudest. (Erala 2011)

Jürgen Rooste aga avaldab Postimehes emakeelepäeval kirjanike kooli kutsumise kohta oma arvamust: „Mind tüütab ära see, kuidas ma olen luuletaja üks kord aastas. Liialdan pisut, ent emakeelepäeva eel meenub õpetajatele-raamatukoguhoidjatele järsku kirjanik, siis on teda ilmtingimata vaja. Tulemus on see, et kuigi mulle meeldib säravasilmsetele gümnasistidele oma sõnumit kisendada, pean ma palju kutseid lihtsalt tagasi lükkama, olles end juba ära lubanud. Ja ülejäänud aasta otsa helistatakse sulle ehk korra või paar, kui sa pole just Contra.” (Rooste 2014). Rooste arvab, et kirjanikke tuleks kooli kutsuda pigem mingil muul ajal, emakeelepäev võiks aga kirjanike jaoks olla hoopis “vaba päev”, mil nad enda sisemaailma ja sisemise emakeelega tegeleda saaksid (*ibid.*, 2014).

Väga südantsoojendava ja kooliperet liitva ühistegevuse näite toob emakeeleõpetaja Anu Kušvid, kelle algatusel 14. märtsil kogu koolipere, nii õpilased kui ka personal, lugesid täpselt ühel ajal kas juba alustatud või täiesti uut raamatut. Selle ühislugemise ajal õpetaja Kušvidi sõnul „kogu koolikollektiiv otsekui tardus ning sukeldus ilukirjandusmaailma”. (Kušvid 2019)

Emakeelepäeva tähistamist Narvas kajastab 2003. aasta emakeelepäeva Postimehes Villu Päärt. Keele- ja kultuuriviktoriine tehakse sel päeval paljudes koolides ja nii toimus ka Tartu Ülikooli Narva Kolledžis Sillamäe ja Narva koolilastele viktoriin eesti kultuuriloo tundmises. Päärt tõdeb, et võistlejate hulgas oli vaid ühel lapsel eesti perekonnanimi ning kuigi sõnapaar „emakeelepäev Narvas” võib küll uhkelt kõlada, kuid on tegelikkuses sisutühi, sest Narva Eesti Kodu projektijuhi Urmo Reitavi sõnul ei räägi selle linna elanikest eesti keelt emakeelena 97% elanikest. Õpilaste kasinast eesti keele oskusest annab tõestust ühe võistkonna nimi „Patriotid”, mis tegelikkuses hoopis „Patrioodid” olema pidanuks. (Päärt 2003)

Emakeelepäeva ei tähistata ainult koolides, erinevaid üritusi toimub sel puhul raamatukogudes, muuseumides, rahvamajades, raamatukauplustes ja mujalgi. Näiteks võib leida valiku tähtsamatest emakeelepäeva sündmustest 2002. aastal Postimehes ilmunud ETA uudisloos „Homme on emakeelepäev”. Kirjanike Liidu saalis anti sellel

päeval üle Kultuurikapitali kirjanduse aastapreemiad luule, proosa, lastekirjanduse ja näitekirjanduse kategooriates, Tallinna keskraamatukogu videosaalis vältas kogu päeva emakeelepäevale pühendatud eriprogramm, Kirjandusmuuseumi ettekandekoosolekul räägiti Kristjan Jaak Petersoni panusest eesti kirjandusse ja kultuuri ning samas oli võimalik tutvuda Petersoni käsikirjalise pärandiga, mida säilitatakse Eesti Kultuurloolises Arhiivis. Tartu linna keskraamatukogus toimus laste- ja noortekirjanduse seminar lasteraamatute autorite, kirjanduskriitikute, raamatukoguhoidjate ja tudengite osalusel. Emakeelepäeva tähtistas ka Emakeele Selts, tehes kokkuvõtteid emakeelepäeva murdevõistlusest „Nimed ja legendid“, Põlvamaal toimus aga murdelaulu- ja murdeluulepäev. (Homme on emakeelepäev 2002)

Emakeelepäeva puhul korraldatakse igal aastal mitmel pool kontserte, kus kõlab mõistagi ainult eestikeelne ja eesti autorite muusika. Samuti on erinevate kirjandus- ja keealaste tegevustega seotud riiklike auhindade üleandmistseremooniad ajastatud just emakeelepäevale või selle vahetusse lähedusse. Näiteks antakse sel ajal igal aastal välja Kultuurkapitali kirjanduse aastaauhinnad ning kuulutatakse välja Haridus- ja Teadusministeeriumi korraldatava Aasta keeleteo konkursi võitja.

Sellest et emakeelepäeva ka piiri taga tähistatakse, võib Õpetajate Lehest lugeda päris mitmete aastate lõikes. Eelkõige tähistataksegi seda päeva just väliseesti koolides ning õpetajatel on selle traditsiooni elushoidmisel kahtlemata suur roll. Sirje Pärismaa kirjutab 2018. aasta Õpetajate Lehes sellest, et väliseesti eesti keele õpetajatel on tavaks emakeelepäeva kohtumisi korraldada ning see traditsioon sai alguse juba 2009. aastal. 2018. aastal saadi aga kokku Tartus, kuhu saabus kuuskümmend Euroopas tegutsevat õpetajat, kes ettevõtmise raames külastasid koole ja lasteaedu ning Eesti Rahva Muuseumi. Kuulati ka ettekandeid ja vahetati kogemusi, sest just kolleegidega suhtlemisest tunnevad õpetajad Pärismaa sõnul puudust. (Pärismaa 2018)

Väliseesti koolides toimub emakeelepäeva tähistamine üsna sarnaselt eesti koolidega. Eesti Instituudi välisõppe koordineerija Raina Reiljan kirjutab 2012. aastal Õpetajate Lehes, et mitmes koolis on vabariigi sünnipäeva üritused emakeelepäevaga ühendatud: toimuvad kontserdid ning eesti keele tundides räägitakse eesti kirjanike elust ja loomingust, loetakse eestikeelseid lühijutte ja illustreeritakse neid, tegeletakse oma loominguga ning viiakse läbi tõlkevõistlusi. Reiljani sõnul oli 2012. aastal eesti keele õpetuskeskusi maailmas üle 50 ning nende tegevust toetas Eesti riik HTM-i kaudu, tegevusi viib aga ellu Eesti Instituut ning toetab Emakeele Selts. (Reiljan 2012)

2016. aasta 13. märtsil edastas Postimees BNS-i uudise, mille kohaselt tähistati emakeelepäeva ka Soomes. Helsingis korraldasid emakeelepäeva Eesti Majas tegutsevad organisatsioonid: Eestikeelse Hariduse Selts, Eesti Instituut, Soome-Eesti Seltside Liit ja Tuglase Selts koostöös Eesti suursaatkonnaga Helsingis. Päeva tähistati mitmes erinevas paigas – algul viisid Eesti saatkond ja Eesti Maja päevakohase tervituse Latokartano kooli, kus soome-eesti kakskeelsetes klassides õpib üle saja eesti lapse. Hiljem autasustas Eestikeelse Hariduse Selts Eesti saatkonnas kirjutamisvõistlusel „Minu rõõmud” silma paistnud õpilasi. Kokku esitati võistlusele 225 tööd, mis tähendab, et osales kuuendik Soomes eesti keelt õppivatest lastest. (Soomes elavad eestlased... 2016)

3.6. Emakeelepäevast väikestele ja suurtele lapsemeelsetele

Lihtsalt, selgelt ja lastepäraselt on emakeelepäeva olemusest, emakeelest ja võõrkeelest, murdekeelest ja viipekeelest kirjutatud 2012. aasta märtsikuu Tähekeses. Emakeelt kirjeldatakse siin kui keelt, milles inimene räägib, mõtleb ja loeb, kuid kui elatakse oma kodumaast kaugel ja emakeele kasutamise võimalusi napib, hakatakse neid tegevusi argisuhtluses enamasti võõrkeeles tegema. Murdekeeli ja viipekeelt nimetatakse aga eesti keele seest leitavateks keelteks. (14. märts – emakeelepäev! 2012: 3)

Pisut suurematele lastele adresseeritud ajakirja Hea Laps 2006. aasta märtsinumbri kirjutab Leelo Tungal emakeelepäeva kontekstis olulisest kirjamehest Kristjan Jaak Petersonist, ning toob näiteid keele muutumisest aegade jooksul. Tungla kasutatud näited keele arenemisest on värvikaid ja pisut humoorikadki. Ta võrdleb keelt uudishimuliku ja õpihimulise lapsega, kes tahab uuele asjale ruttu huvitava ja enneolematu nime panna, ning selgitab, miks need uued nimed alati ei sobi või miks neid kasutusele ei võeta. (Tungal 2006: 41) Samas manitseb kirjanik lapsi hoogsa arvutikasutuse käigus eesti keele suhtes mitte lohakaks muutuma ning kirjutab nii: „Sellest saab veel aru, et juteldes (või ütled sina SMS-ides?) pole aega kasutada suuri algustähti ja tundevarjundeid väljendame komadest-sulgudest kokkupandud piltidega, ent kui „koolist“ saab „koli“ ja „lugemisest“ „lukemine“, siis on küll kuri karjas... Sellist vigast juttu oleks häbi emakeelseks nimetada – sest missugune ema tahaks, et tal oleksid ohnud lapsed!“ (*Ibid.*, 2006).

Emakeelepäeval võib ajakirjandusest lugeda arvamusi kirjanikelt, keeleteadlastelt, poliitikutelt ja õpetajatelt, kes eesti keele käekäigu pärast enamasti küll muret, kuid ka rõõmu tunnevad. Tõsiste teemade kõrval võib vahel meediast leida ka emakeelepäeva

puhul avaldatud humoorikaid artikleid. Näiteks antakse 2008. aasta 15. märtsi Eesti Päevalehes sõna Andrus Kivirähki loodud tegelasele Ivan Oravale, kes ülistab emakeelt ning naeruvääristab keeleküsimuste üle vaidlemist omal satiirilisel ja musta huumoriga võrtsitatud moel: „Emakeelepäeva tähistamisel oli ka erimeelsusi. Nii leidis mõni, et sellel päeval tuleb kõneleda eriti viisakalt ning kõik ropud sõnad olid rangelt keelatud. Teised vaidlesid vastu ja väitsid, et ka roppused kuuluvad keele juurde ning neid ei tohi jätta emakeelepäeval mingil juhul suuõõnde kopitama, vaid nad peavad saama samamoodi vabalt sinitaeva poole lennata nagu kõige kaunimadki sõnad. Ühtki sõnapoega ei tohi ära unustada, kogu eesti keele rikkus tuleb lagedale tuua.” (Orav 2008)

Positiivne on tõdeda, et vahel avaldatakse sel päeval ka humoorikaid kokkuvõtteid keeleapsudest. Näiteks teeb Kadri Raig artiklis „Padjapuurist konservikrabini ehk Naljakaamad keeleapsud veebioksjonitel” kokkuvõtte Osta.ee kasutajate tehtud keeleapsudest ja muudest humoorikatest väljavõtetest oksjonite pealkirjadest ning kirjeldustest. Vahel võib lohakuse tõttu vahelt ära jäänud täht või valesti vajutatud klahv sõna tähendust oluliselt muuta, aga samas on kindlasti mõni kuulutaja ka lihtsalt nalja teinud. Mõnikord võib keeleaps kuulutuses müügiedule isegi kaasa aidata. (Raig 2016)

Keeleapsud on minu kui tegevõpetaja hinnangul tänuväärne materjal, et keeletunnid kaasakiskuvamaks ja mitmekülgsemaks muuta. Alati tekib nende üle tundides muhe arutelu ning usun, et nii mõnigi õpilane on hakanud näiteks enne sotsiaalmeediasse postituse tegemist tähelepanelikumalt kontrollima, mida kirja paneb ning ega mõni rumal keeleaps kogemata sisse pole lipsanud.

4. ÕPETAJATE INTERVJUUES ILMNENUD ARUSAAMAD JA HOIAKUD EMAKEELEPÄEVA KOHTA

Siinse magistr töö uurimusliku tuuma moodustab empiiriline uuring (intervjuuvormis küsitlus), mille eesmärk on välja selgitada eesti keele ja kirjanduse õpetajate arusaamu ja hoiakuid emakeelepäeva kohta. Küsitluse fookus on emakeelepäeva kavandamise ja korraldamisega seotud sisulistel tegevustel, mille kaudu on võimalik kujundada õpilaste väärtushoiakuid ja üldpädevusi. Enne empiirilise uuringu teostamist püstitati järgmised uurimisküsimused:

- 1) milliseid väärtusi ja üldpädevusi õpetajad emakeelepäeva tegevusi eesmärgistades silmas peavad?
- 2) milliseid tegevusi emakeelepäeval või -nädalal koolides läbi viiakse, milliseid üritusi korraldatakse?
- 3) kuivõrd ja mil viisil on emakeelepäeva või -nädala korraldamisse ja läbiviimisse kaasatud õpilased ja teised õpetajad?
- 4) kas ja kuivõrd emakeelepäeva või -nädala eesmärgid ning tegevuste fookus eesti emakeelega ja mitte-eesti emakeelega koolides erinevad?

Kuna emakeelepäeva tähistamisel on koolides üsna pikk traditsioon, siis võib oletada, et nii mõnedki tegevused on muutunud rutiinseks traditsiooniks, mida aastast aastasse korratakse, kuid mida tõsisemalt ei eesmärgistata ega kaalutletumalt ei kavandata. Pole võimatu, et emakeelepäeva plaanides ei pöörata piisavalt tähelepanu sellele, milliseid üldpädevusi ja alusväärtusi on selle päeva kontekstis võimalik kujundada.

4.1. Metoodika ja valim

Empiirilises uuringus on kasutatud kvalitatiivset andmekogumis- ja analüüsimeetodit, et intervjueeritavatel oleks võimalus oma mõtteid vabas vormis väljendada ja et mõtteavaldusi saaks vajadusel suunavate küsimustega täpsustada. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuuga, seega toetub uurimus usutlustest kogutud andmetele, nende analüüsile ja tulemuste tõlgendamisele. Mitmekülgsema tulemuse saamiseks intervjueerisin üheksat erineva tööstaaziga nii suuremate kui ka väiksemate

üldhariduskoolide eesti keele ja kirjanduse õpetajat, et välja selgitada konkreetse kooli õpilaste arvust, kooliastmest (põhikool või gümnaasium) ja rahvusest tulenevad võimalikud erisused.

Siinse uurimuse valim on koostatud eesmärgipäraselt mugavusvalimi põhimõttel: uurimusse kaasasin isiklike kontakte kasutades emakeeleõpetajaid, kellega on olnud varasem kontakt või kellele sai palve osaleda uuringus esitada usaldusväärsete soovitude põhjal. Uuringus osalemise tingimusteks oli vähemalt aastane emakeeleõpetajana töötamise ning emakeelepäeva või -nädala kavandamise ja korraldamise kogemus. Valimi koostamisel lähtusin põhimõttest, et uuritavate tööstaaž oleks erinev, samuti oleks erinev koolide asukoht, õpilaste arv ja kooliaste. Valimisse on kaasatud õpetajad, kelle tööstaaž jääb vahemikku 1–37 aastat, üks intervjueeritav oli meesõpetaja, ülejäänud kaheksa naisõpetajat. Intervjueeritavatest õpetajatest viis töötab põhikoolis ning kaks nendest õpetab liitklasse, üks õpetaja õpetab nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiklasse ning kolm õpetajat ainult gümnaasiumiklasse. Tabelis 1 on esitatud uurimuses osalenud õpetajate taustandmed, mis on siinse töö seisukohalt olulised.

Tabel 1. Intervjueeritavate taustandmed

Pseudonüüm	Sugu	Tööstaaž aastates
Õpetaja 1	Naine	25 aastat
Õpetaja 2	Naine	3 aastat
Õpetaja 3	Naine	37 aastat
Õpetaja 4	Naine	2 aastat
Õpetaja 5	Naine	20 aastat
Õpetaja 6	Mees	27 aastat
Õpetaja 7	Naine	1 aasta
Õpetaja 8	Naine	10 aastat
Õpetaja 9	Naine	15 aastat

Siinse magistr töö uurimisküsimused eeldavad intervjueeritavate isikliku kogemuse uurimist ja tõlgendamist, seega on üheksast õpetajast koosnev valim minu hinnangul piisav. Väiksema valimi puhul jääksid vastused eeldatavasti liialt ühekülgsesks, suurema valimi korral aga ei oleks võimalik siinse töö eeldatavat mahtu arvestades piisavalt põhjalikult õpetajate antud vastustesse süüvida ja neid põhjalikult analüüsida. Valimi

piisavust tõendab küllaltki suur sarnaste vastuste arv, kuid ometi ei ole siinse töö põhjal võimalik teha järeldusi ja üldistusi kogu sihtrühma kohta terve Eesti ulatuses.

4.1.1. Andmekogumismeetod

Enne põhiintervjuude tegemist viisin läbi prooviintervjuu, mille eesmärk oli välja selgitada võimalikud kitsaskohad intervjuu küsimustikus ning mõista, kas küsimused on intervjuueeritavale arusaadavalt sõnastatud ja kas need tagavad uurimuse seisukohalt oluliste vastuste esinemise. Peale selle oli uurija seisukohalt oluline saada esmane intervjuueerimise kogemus ja mõista usutlemise protsessi tervikuna: küsimuste esitamist, märkmete tegemist, neutraalse tagasiside andmist, lisaküsimuste esitamise vajalikkust. Kuna prooviintervjuu käigus selgus, et küsimustikku oleks vaja lisada üks küsimus, mis samas ka intervjuu käigus vastuse sai, oli võimalik prooviintervjuu käigus kogutud andmeid täiel määral kasutada. Intervjuu küsimustikku lisasin prooviintervjuu järel ühe küsimuse ning seda küsimustikku (vt Lisa 1) kasutasin kõigi järgnevate intervjuude puhul.

Andmekogumiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuu meetodit, kuna see võimaldab vajadusel küsimusi täpsustada või kohandada, ka on intervjuueeritaval selle meetodi korral võimalik intervjuu käigus varem vastatud küsimustele veel midagi olulist lisada, kui see veidi hiljem meenuma peaks. Eesmärk oli esitada kõik küsimused, kuid nende esitamisel ei olnud küsimuste kindel järjekord oluline, sest tähtis oli arvestada intervjuu loomulikku kulgu. Kõik intervjuueeritavad said mõni päev enne intervjuu toimumist meilitsi küsimustiku, et sellega eelnevalt tutvuda ja paremini mõista küsimuste konteksti ja temaatilist fookust.

Intervjuu küsimustiku alguses olid intervjuueeritavate tausta puudutavad küsimused, nendele järgnesid emakeelepäeva eesmärgistamise, tegevuste ja korraldusega seotud küsimused. Intervjuu lõpuosas olid küsimused, mis puudutasid ürituse tagasisidestamist, samuti väärtuskasvatuse ja üldpädevustega seotud üksikasju emakeelepäeva kontekstis. Küsimustiku koostamisel eelistasin avatud küsimusi suletutele, et julgustada uuritavaid õpetajaid arutelule ja avatusele.

Intervjuude alguses selgitasin intervjuueeritavatele uuringu eesmärke ja alustasin vestlemist argiteemadel, et luua pingevaba ja sõbralik õhkkond. Juhtisin enne intervjuude alustamist uuritavate tähelepanu ka sellele, et uurimuse tulemused on konfidentsiaalsed

ning õigeid ja valesid vastuseid ei ole. Samuti küsisin kõigilt uuritavatelt nõusolekut intervjuu lindistamiseks. Intervjuud viisin aja- ja materiaalse ressursi kokkuhoidu silmas pidades läbi Skype'i või Messengeri videokõne vahendusel, lindistamine toimus diktofoni abil.

4.1.2. Uurimisprotseduur

Töö esialgselt teemast lähtuvalt tutvusin esmalt teoreetilise materjaliga, selle käigus täpsustus töö teema, samuti eesmärgi, probleemi ja uurimisküsimuste sõnastus. Sellele järgnes süvenenum töö sekundaarkirjandusega, millega paralleelselt töötasin välja andmekogumisinstrumenti ehk intervjuu küsimustiku. Nagu öeldud, katsetasin intervjuu küsimustiku sobivust prooviintervjuu käigus: peale ühe küsimuse lisamist ja juhendaja soovitusel sõnastuse kohandamist oli küsimustik kasutamiseks sobiv. Sekundaarkirjanduse põhjalikuma läbitöötamisega alustasin jaanuaris, kuid see tegevus jätkus ka töö empiirilise osaga tegelemise vältel.

Intervjueeritavate leidmiseks kontakteerusin esmalt oma kodumaakonna õpetajatega meilitsi, selgitades lühidalt uurimuse sihiseadet ja eesmärki. Palvele uuringus osaleda vastas vaid üks õpetaja, seega tuli ülejäänud uuritavate leidmiseks kasutada isiklikke kontakte ja usaldusväärseid soovitusi. Enne intervjuude toimumist said kõik uuritavad küsimustikuga eelnevalt tutvuda ning vajadusel enda teadmisi riikliku või kooli õppekava toel pisut värskendada. Kõik intervjuud viisin läbi ise Skype'i või Messengeri videokõne vahendusel, nii said uuritavad olla turvaliselt enda valitud keskkonnas. Intervjuu alguses tutvustasin uuritavatele töö eesmärki, pöörasin tähelepanu töö eetikanõuetele, milleks on konfidentsiaalsuse ja vabatahtlikkuse põhimõte. Intervjuud salvestasin uuritavate nõusolekul diktofoniga. Intervjuude pikkus kujunes väga erinevaks – 22–46 minutit, ning iga intervjuu transkribeerimisele kulus sõltuvalt intervjuu pikkusest 3–5 tundi. Intervjuud oli plaanis pidada veebruari- ja märtsikuu jooksul, kuid seoses märtsikuus kehtestatud eriolukorraga, mis nägi ette koolide ülemineku distantsõppele, muutus õpetajate töö iseloom ja koormus, ning nii minu kui ka viimase intervjueeritava õpetaja soov uue olukorraga harjuda oli igati mõistetav. Seetõttu toimus viimane intervjuu aprillikuu esimeses pooles. Intervjueerimise ajal tegin igaks juhuks enda usutluspäevikusse märkmeid, et töö kirjutamise ajal olulised asjad ei ununeks.

Uuringu tulemused on esitatud ausalt ja võimalikult objektiivselt, andmeanalüüsis on tagatud uuritavate privaatsus ja väärikus. Uurimuses osalenud õpetajate konfidentsiaalsuse tagamiseks on uuritavad nummerdatud, nende nimesid, töökohti ja intervjuus öeldud kohanimed ei mainita. Enamik uuritavaid soovis ka siinse magistritöö tulemustega tutvuda.

4.1.3. Andmeanalüüs

Andmeanalüüsiks oli vaja intervjuud transkribeerida. Selleks kuulasin salvestisi korduvalt ning püüdsin intervjuueeritava teksti võimalikult täpselt edasi anda. Transkribeerimise käigus lisasin usutluspäevikusse tähelepanekuid. Tsitaatidest, mis on siinses töös näidetena esitatud, on välja võetud kordused, häämitsused (nt *mmm, eee*) ja parasiitsõnad (nt *siis, nagu, no*).

Transkribeeritud intervjuude analüüsimiseks kasutasin valdavalt kvalitatiivset manifestset analüüsimeetodit, mille kohaselt on fookuses otseselt väljaöeldud, nähtavad tekstiosad, näiteks peamised ideed või argumendid, olulised tegevused, kesksed väärtusmõisted jne. Andmeanalüüsile lähenesin induktiivselt, sest Veronika Kalmuse, Anu Masso ja Merle Linno järgi on just sellise lähenemise korral võimalik kõige paremini esile tõsta, mil viisil uurimuses osalenud erinevaid nähtusi tõlgendavad ja maailma mõistavad või mida oluliseks peavad. See on nende sõnul kvalitatiivse andmeanalüüsi üks põhilisi tugevusi. (Kalmus, Masso ja Linno 2015) Selleks et analüüsis kajastuks kogu empiiriline materjal, on tulemused ja arutelu esitatud intervjuu küsimustiku küsimuste sõnastust ja järjekorda silmas pidades (vt Lisa 1). Parema ülevaate edastamiseks on andmeanalüüsi tulemused esitatud võimalusel diagrammi või tabelina.

4.2. Uurimistulemused ja arutelu

Tulemuste kirjeldamise ja vastuste arutelu lähtekohaks on intervjuude käigus kogutud andmed ja siinse töö uurimisküsimused. Tulemused ja arutelu esitatakse järgnevalt küsimuste kaupa, lisaks sisaldab iga analüüsiplokk ka illustreerivaid tekstinäiteid, selleks et näidata uuritavate mõttekäike täpsemalt ja usutavamalt. Mõnel juhul on intervjuueeritavate vastused esitatud diagrammi või tabelina. Märge EKVK kas lausete või tsitaatide järel märgib eesti keele võõrkeelena õpetajaid, keda intervjuueeritavate hulgas oli

kaks. Number lausete järel tähistab seda, kui mitme õpetaja ütlustes seda konkreetset sõna, repliiki või mõtet mainiti.

1. Millised on Teie arvates emakeelepäeva või -nädala korraldamise eesmärgid?

Kogutud vastustes mainiti järgmisi eesmäärke:

- väärtustada emakeelt (3)
- tähtsustada Petersoni isikut (2)
- väärtustada emakeele rikkust
- väärtustada emakeelepäeva
- propageerida armast emakeelt
- tõsta eesti keel esiplaanile, aukohale
- tõsta õpilaste teadlikkust emakeele hetkeseisust
- teadvustada võõrkeelsetele lastele eesti traditsioone (EKVK)
- rõhutada rahvuslikku identiteeti (EKVK)
- kujundada kultuurilist ja väärtuspädevust
- mõtestada emakeele väärtust ja selle tähtsust
- tuua õpilased millegi lõbusama kaudu emakeele juurde tuua
- saada teada eesti kirjanikke ja nende teoseid (EKVK)
- jutustada eesti kultuurist, sest peaesmärgid on kultuurilised (EKVK)

Võib väita, et õpetajad märkisid emakeelepäeva korraldamise eesmärgina ära eelkõige emakeele ja selle rikkuse väärtustamise, aukohale tõstmise, propageerimise – sedalaadi arvamisi esines kokku seitsmel korral. On näha, et kõige sagedamini (5 korral) kasutavad õpetajad emakeelepäeva eesmärgistades verbi *väärtustama*, mis kinnitab emakeelepäeva tihedat seotust väärtuskasvatusega. Erisusena võiks esile tuua, et mõlemad eesti keelt võõrkeelena õpetavad õpetajad mainisid eesmärgina mingit uut teadmist, konkreetselt siis eesti traditsioonide ja kultuuri kohta ning eesti kirjanike ja nende teoste kohta.

Kõigepealt ikkagi see, et eesti keel on Eesti jaoks tähtis, rõhutab sellist rahvuslikku identiteeti, tooksin välja selle esiteks. Aga oma koolis, kuna meil siin ei õpi ju eesti lapsed, vaid on muukeelsed, siis neil on emakeelepäeva asemel eesti keele päev. Eesmärk on, et

võrkeelsed lapsed teaks ka eesti traditsioone, sellepärast ei emakeelepäev on meil seotud ju Petersoniga ja siis me olemegi toonitanud nendele, et sellel päeval sündis keelemees ja et tema sünnipäeva auks korraldatakse sellist päeva. (Õpetaja 5)

Üks intervjuueeritav, kes mainis emakeelepäeva korraldamise eesmärgina emakeele propageerimist, põhjendas seda murega inglise keele pealetungi pärast ja ka selle üle, et noored lähevad Eestist ära ja võivad seal oma emakeele unustada:

Ilmselt ikka oma armast emakeelt propageerida, et noored, kes praegu koolis käivad, saaks aru, et ikka emakeel on oluline ja tähtis ja et inglise keel ei tungiks peale. Et nad ikka võtaks vastu otsuse, et kui ka Eestimaalt vahepeal peaks ära minema, siis ka oma lapsi kasvatades välismaal ei unustaks seda, mis on nende emakeel ja... kui kunagi tagasi pöördutakse, siis lapsed ikkagi oskaks ka eesti keelt, kui nad meile kooli tagasi jõuavad. Praegu on ju selliseid peresid. Ja no õnneks meil on nad osanud, kes on sedasi tagasi tulnud, et ei ole ikkagi päris nii, et läheb ja tuleb tagasi ja enam eesti keelt ei oskagi. (Õpetaja 3)

Üks õpetaja nimetas emakeelepäeva eesmärgina kultuuri- ja väärtuspädevuse kujundamist. Kahel korral mainiti Kristjan Jaak Petersoni isiku tähtsustamist, ühel korral emakeele ja selle tähtsuse mõtestamist õpilaste vaatepunktist. Üks intervjuueeritav rõhutas rahvuslikku identiteeti.

2. Milliseid tegevusi emakeelepäeva või -nädala üritustel on Teie koolis läbi viidud?

Vastused sellele küsimusele olid üsna pikad ja mitmekesised, kas või seetõttu, et mitmel intervjuueeritud õpetajal on väga suur emakeelepäevade korraldamise kogemus. Siiski nimetasid õpetajad mitmeid sarnaseid tegevusi ja korduvaid ettevõtmisi. Kogutud andmete põhjal on võimalik emakeelepäeva tegevused eesmärgi ja sisu silmas pidades jagada kategooriateks. Tegevused, mida ei saa üheselt kategoriseerida, on esitatud kategooria „muu” all. Mõned tegevused, näiteks kõik digitegevused ja osad luulevaldkonnaga seotud tegevused liigituvad üheaegselt mitmesse kategooriasse.

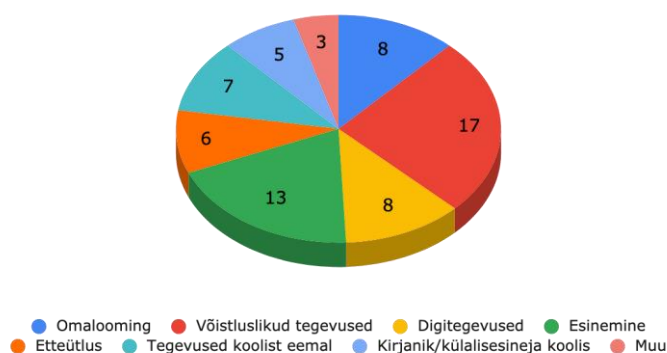
- **Luulega seonduvad tegevused:** luulekavade esitamine (2), õpilaste koostatud PowerPoint-esitlused luuletajate kohta, luuletuste lugemine, ilusa eestikeelse luuletuse illustreerimine (EKVK), luule ja laulude seostamine, raamatuseljaluule.
- **Omalooming:** meemid (2), karikatuurid, koomiksid, kirjandid, kohamuistendid, keeleteemalised plakatid, omaloomingu konkurss.
- **Võistluslikud tegevused:** viktoriin (4), Kahoot-viktoriin (3), olümpiaad (2), keelealane võistlusmäng, salakirjade lahendamine, sisetingimustes maastikumäng,

käekirjavõistlus, väitlus, QR-koodidega luulejaht, QR-koodidega mäng, kauneima eestikeelse lause valimine veebikeskkonnas.

- **Digitegevused:** ülesanded *Kahoot* keskkonnas (3), QR-koodidega luulejaht, QR-koodidega mäng, viktoriin *Socrative* keskkonnas, kauneima eestikeelse lause valimine veebikeskkonna abil, õpilaste koostatud PowerPoint-esitlused luuletajate kohta.
- **Esinemine:** näidendite esitamine (3), ettekanded õpilastelt (2), jutu jutustamine (2), luulekava esitamine (2), õpilaste koostatud PowerPoint-esitlused luuletajate kohta, luuletuste lugemine, enda valitud lugemispala esitamine, *Playback* isamaalistest lauludest.
- **Etteütlused:** (oma kooli) etteütlus (4), e-etteütlus raadiost (2).
- **Tegevused koolist eemal:** teise kooli külastamine (3), raamatukogu (2), muuseumi või kultuurikeskuse külastamine.
- **Kirjanik või külalisesineja koolis** (5).
- **Muu:** K. J. Petersonist rääkimine, jutu jutustamine lõimituna ajaloo või kodulooga, tegevuste seostamine raamatuaastaga (2019) või eesti rahvajutu aastaga (2020).

Intervjuudes nimetatud emakeelepäeva tegevused ja nende kategooriad on esitatud diagrammil 1.

Erinevate emakeelepäeva tegevuste mainimine

Diagramm 1. Intervjuu vastustes mainitud emakeelepäeva tegevusi.

Diagrammilt ja tegevuste loetelust selgub, et emakeelepäeval tehakse enim erinevaid võistluslikke tegevusi (17 mainimist), teisel kohal on tegevused, mis eeldavad ühel või teisel viisil õpilaste esinemist (13), kolmandal kohal on võrdselt omaloomingulised ja

digitegevused (8). Seitsmel korral on mainitud tegevusi, mis toimusid koolist eemal, kuuel korral on mainitud etteütluse tegemist, viiel korral kooli kutsutud kirjanikku või külalisesinejat ning muid tegevusi on mainitud kolmel korral.

Kai Malmsteini sõnul õpib laps eelkõige oma vanemate ja õpetajate käitumise ja suhtumise eeskujust ehk siis enamasti imiteerimise ja sotsiaalse õppimise kaudu. (Malmstein 2004: 240–241) Üks võimalus õpilastele eeskujuks olla on kindlasti see, kui õpetajad emakeelepäeva erinevates tegevustes innukalt kaasa löövad. Õpetajate võistkonna osalemise olulisust võistlusmängudes mainisid ka kaks intervjueeritavat.

Viimastel aastatel on olnud ka õpetajate meeskond, et neil ei oleks igav kõrval seista ja kuna meil on lapsi vähe, siis ongi viimasel ajal niimoodi olnud, et õpetajad võistlevad. Siis on tore öelda, et miks õpetajad võistlevad väljaspool üldist järjestust, et näete, need inimesed selles rühmas on kõige rohkem eesti keelt õppinud ja neil on sellest kasu olnud, sest millegipärast on ikka õpetajatel punktisumma kõige suurem. Huumoriprisma on ka oluline. (Õpetaja 1)

Viis intervjueeritavat üheksast mainisid, et emakeelepäeval on kooli kutsutud kas kirjanikke, kooli vilistlasi või muidu huvitavaid inimesi, näiteks näitlejaid või ülikooli lektoreid, kes on tööalaselt eesti keelega seotud. Mõlemad eesti keel võõrkeelena õpetajad kinnitasid, et eesti kirjanikke muukeelsete laste ette nad kutsunud ei ole.

Kirjanikke pole kutsunud kooli, sest nad loevad hoopis muid asju ja meil kukuks selline asi lihtsalt läbi. Kui, siis ainult Andrus Kivirähk, keda kõik teavad, aga teiste kirjanike puhul... nad ei loe eesti kirjanikke. (Õpetaja 5)

Seda, et emakeelepäeva tegevusi planeeritakse teinekord üsna pikalt ette ja et need tegevused eeldavad õpilastelt ka üsna põhjalikku eeltööd, mainisid kokku kuus õpetajat. Eeltööd nõudvad tegevused on näiteks näidendid, luulekava, *playback*, ettekanded ja PowerPoint-esitluse koostamine. Üks õpetaja tõi eeltöö juures välja lõimingu olulisuse:

Me teemegi selliseid jutu jutustamise päevi, kuhu oleme lõiminud sisse nii geograafiat, ajalugu kui ka keelt. Ühiskonda ka natukene ja kodulugu. Teeme niimoodi, et lapsed saavad mingisuguse teksti endale kätte, mis on erinevate autorite poolt kirjutatud, ehk siis kirjandusliku teose. Anname neile teema, mina olen eelnevatel aastatel ise otsinud nendele, aga sel aastal nad otsivad ise. See aasta on rahvajutu jutustamise aasta ja eesmärk on see, et 7., 8. ja 9. klass koostavad ise muistendeid, mida nad lõpuks ka ise ette kannavad. Siis nad uurivad, et kas kuskil on kohalikku ajalugu veel mängus ja selle baasil loovadki oma muistendi. Et siis väike uurimustöö ka sinna juurde. /.../ Eks ma lõimin teda kogu aeg ja pidevalt ka igasuguste võtete ja meetoditega. (Õpetaja 6)

Üheks pikemat ettevalmistusaega nõudvaks tegevuseks on näidend. On tore tõdeda, et kõik kolm intervjueeritavat õpetajat, kes näidendite tegemist mainisid, kaasavad oma õpilasi julgesti näidendite loomise ja lavastamise protsessi, andes neile väärtusliku esinemiskogemuse kõrval võimaluse arendada enda loovust, ettevõtlikkust, algatusvõimet ja koostööoskust. Koolis tulekski õppetööd ja muid tegevusi korraldada selliselt, et see

looks õpilastele erinevaid võimalusi ettevõtlikult tegutseda ja oluline koht on siin ka õpetaja enda eeskujul (Õunapuu, Ots 2015: 239). Õpetaja 3, kes on ise ka draamaringi juhendaja, rääkis järgmist:

Ühel aastal me jaotasime ära 5.–6. klassile näiteks „Kevade” erinevad osad ja lapsed valmistasid ette näidendeid „Kevadest”. Ühel aastal siis põhikooli lapsed võtsid ise ette ja tegid „Kalevipoja” erinevaid lugusid, need olid ka 5. ja 6. klass. Ja siis samal aastal minul endal oli 10. klass ja nemad valmistasid ette rühmatööna ka „Kalevipoja” lood, aga nad kirjutasid ise lisaloo, selle lavastasid. Selle panid omamoodi riimi. No üks klass võttis kätte ja tegi erinevad Eesti eurolaulud, tegid nii tantsu kui ka tekstiosa, sellel oli keegi eeslugeja. Mõte oli selles, et Kalevipoeg oleks nagu käinud Eurovisioonil eesti lauludega kaasas. (Õpetaja 3)

Õpetaja 8 rääkis, et tema kooli õpilastele meeldib juba mitmeid aastaid keeleteemaliste plakatite joonistamine, seda tehakse emakeeletundides rühmatööna. Ta kirjeldab plakatite tegemise põhimõtet järgmiselt:

Nüüd on pigem meil see, et teeme mingisuguseid plakateid alati, õpilastele need väga meeldivad. Keskendume alati mingile osale keelest, mida esile tuua, On olnud näiteks luule, luulekeel, ja leidsime just luuletused, mis on viisistatud, et tekiks luule ja laulu seos. Siis on näiteks olnud piltlikud väljendid, et joonistame piltlikke väljendeid, et kuidas sa ette kujutad neid ja et nad (õpilased) selle keele rikkusega tutvust teeksid ja saaksid aru, kustkohast see piltlik väljend tuleb, mida siis lõpuks niimoodi piltlikult saab võtta. Me joonistame näiteks veel kaunimaid sõnu. Et neid sõnu põnevamaks teha, siis me loosisime klassidele tähed, millega nad pidid neid sõnu tegema. Oli selline pidulik loos, me ise muidugi valisime need tähed välja, mida üldse on mõistlik kasutada, ja siis nad pidid selle tähega kaunimad sõnad plakatile panema ja üht-teist sinna juurde joonistama. (Õpetaja 8)

Intervjuudest kogutud andmete põhjal võib öelda, et õpetajate mainitud tegevused aitavad igati arendada kõiki 21. sajandi peamisi inimarengulisi väärtusi, milleks on iseseisvus, oma töö eesmärgistamine ja mõtestatud tegevused, tervikutaju kujundamine, loovus käsikäes teadmistega ning koostööoskused. (Uutsalu 2011: 107–114; vt ka ptk 1.2.1.1.)

Nagu õpetajate vastustest selgub, on mitmed emakeelepäeva tegevused kujunenud koolides juba traditsiooniks, mida lapsed järgivad meeleldi, kuid iga kord leitakse sellele tuumtegevusele mingi aktuaalne lähenemisnurk. Järgmine küsimus puudutaski emakeelepäeva traditsioone.

3. Millised on emakeelepäeva või -nädala traditsioonid Teie koolis? Miks just sellised traditsioonid?

Erinevatest emakeelepäevaga seotud traditsioonidest rääkisid kaheksa intervjuueeritavat üheksast. Üks õpetaja väitis, et nende koolis pole veel jõudnud emakeelepäeva

traditsioone tekkida, sest kool on selleks liiga noor – töötab alles teist õppeaastat. Erinevate traditsioonidena toodi esile järgmist:

- kutsutakse kooli külalisesinejad (2)
- kirjutatakse etteütlus (2)
- räägitakse Kristjan Jaak Petersonist (2)
- korraldatakse emakeelepäeva üritus (2)
- korraldatakse omaloomingu konkurss
- kujundatakse plakateid
- viiakse läbi jutuveestmistund
- pannakse keeleteemalised luuletused koridori seinale
- esinevad pigem 9. klassi õpilased

Kuna emakeelepäeval tähistatakse Kristjan Jaak Petersoni sünniaastapäeva (vt ptk 3.1.), siis on üsna loomulik, et sel päeval ka Petersoni elust ja loomingust rohkem kõneldakse. Petersonist rääkimist mainisid emakeelepäeva traditsioonina kaks põhikooliõpetajat. Näitena toon Õpetaja 1 vastuse:

Jah, üks traditsioon on küll. Me räägime Kristjan Jaak Petersonist. Ma alustan sellega juba natukene varem, sest kogemus näitab seda, et kuigi ma võib-olla mõnes klassis olen juba mitu aastat rääkinud, kes on Kristjan Jaak Peterson, siis kui ma tunni häälestusena panen pildi tahvlile, selle Tartu mälestusmärgi pildi, siis mõni laps ütleb ikka, et: „Äää, nagu oleks kuulnud, nagu oleks näinud, ei tea.” Kordamine on tarkuse ema ja see igal aastal järjest, järjest, järjest üle kordamine vahepeal tundub juba endale tobe... Aga midagi ei ole uut siin taeva all, sest seda infot on siin maailmas nii palju, mis pigem rohkem kütkestab. Siis me olemegi teinud viktoriini ja lugenud loomulikult seda ülistuslaulu emakeelele, et kas ei võiks igavesti kesta meie eesti keel. See on küll traditsioon jah. (Õpetaja 1)

Samas arvas üks gümnaasiumiastme õpetaja, et Petersoni tutvustamine ei ole suurtele õpilastele enam nii vajalik kui põhikoolialastele:

Petersonist räägitakse pigem tundides ja kuna nad on juba gümnaasium, siis nad tegelikult teavad ka, kes ta oli, ei pea seda nämmutama pidevalt. (Õpetaja 4)

Õpetaja 3 sõnul on kõige paremini võimalik eesti keele ilu ja rikkust näidata just luule kaudu, seetõttu on nende koolis kujunenud traditsioon esitleda koridori seintel keeleteemalisi luuletusi, kuid luulele püütakse sel päeval ka muul viisil tähelepanu pöörata:

Seina peale oleme ikka luuletusi pannud sellel päeval, just keeleteemalisi, aga et kogu aeg miski üks ja seesama on, seda meil rohkem küll ei ole. Olen ikka erinevaid asju püüdnud teha. Ja siis me oleme omavahel leppinud kokku, et kõik eesti keele õpetajad loeksid tundides oma lemmikluuletust õpilastele. See oli isegi üle kooli selline üleskutse, et kõik oma tundides seda teeks ja siis sellest räägiks ka. Ükskord oli ainult eesti keele õpetajatega nii, aga ühel aastal tegime kohe terve kooliga nii, et väärtustada seda päeva. Näiteks algklassiõpetaja leidis siis oma, mis tal oli lapsepõlves lemmik olnud, ja igaiüks pidi midagi otsima välja. Et see traditsioon on meil rohkem luuletuste põhine olnud, jah. (Õpetaja 3)

Seda, et igal aastal emakeelepäeval traditsiooniliste tegevuste kõrvale pigem midagi erinevat, uut ja huvitavat tehakse, ütlesid kokku kolm intervjueeritavat. Selline värskendav lähenemine on igati mõistetav ja põhjendatud. Samas on emakeelepäeva traditsioonidel siiski üsna suur roll. Maie Tuuliku sõnul aitavad traditsioonid inimesel ellu jääda, kätkevad endas vaimsust, kõlblust ja tarkust (Tuulik 2016: 67). Tuulik nendib ühtlasi, et põlvkondade sidusus on iga inimese kõlbluse toitjaks ning juurtatud, nn identiteedita noored, kes kuhugi ei kuulu, peavad suutma ise oma inimlikku väärtust luua (*ibid.*, 69). Emakeelepäeval Kristjan Jaak Petersonist rääkides ning keele arengule ja rikkusele tähelepanu pöörates on võimalik tekitada seoseid põlvkondade vahel ja aidata õpilastel luua oma identiteeti, mõista rahva ja keele ajalugu.

Järgnev küsimus lähtub põhikooli ja gümnaasiumi õppekavade sihiseadest: „Teadmiste, väärtushinnangute ja praktiliste oskuste omandamine ja arendamine toimub kogu kooli õppe- ja kasvatusprotsessi, kodu ja kooli koostöö ning õpilase vahetu elukeskkonna ühistoime tulemusena” (PRÕK § 3 lg 6, GRÕK § 3 lg 4). Siit järeldub, et õpetajatevaheline koostöö on eesti haridussüsteemis äärmiselt oluline.

4. Kellega koostöös korraldatakse Teie koolis emakeelepäeva või -nädalat?

Seda, et emakeelepäeva korraldamine on koostöine protsess, märkisid oma ütlustes ära kõik üheksa intervjueeritavat. Koostööpartneritena mainiti eri rollis kolleege:

- teised eesti keele ja kirjanduse õpetajad (3),
- ainesektsiooni õpetajad
- eesti keel võõrkeelena õpetajad ja keelekümbelõpetajad (2)
- algklasside õpetajad ja klassiõpetajad (4)
- huvijuht ja noorsootöö-projektijuht (5)
- raamatukoguhoidja (2)

- õpilasesindus
- kõik (õpetajad) koos
- kunstiopetaja
- muusikaõpetaja
- teised koolid

Kogutud andmete põhjal tekkis mõningane erisus suuremate ja väiksemate koolide puhul. Suurema õpilaskonnaga kooli õpetajad (6) mainisid enda koostööpartneritena eelkõige teisi eesti keele ja kirjanduse õpetajaid, mõnel juhul nimetati ka ainesektsiooni kolleege ning eesti keel võõrkeelena õpetajaid ja keelekümbelusõpetajaid (EKVK). Seevastu väiksemates koolides töötavad õpetajad (3) märkisid peamiste koostööpartneritena algklasside õpetajaid või klassiõpetajaid, aga ka huvijuhti. Sõltuvalt kooli suurusest tuli välja veel teine erisus – suurtes koolides sel päeval enamasti suurt ühisüritust ei korraldata, kas või sel põhjusel, et koolis puudub nii suur ruum, kuhu kogu koolipere korraga ära mahuks. Kogutud andmetest selgus, et suuremates koolides tehakse emakeelepäeva puhul erinevaid tegevusi kas tundides iga klassiga eraldi või siis kooliastmeti koos:

Peakorraldaja on see õpetaja, kes nagu parasjagu juhtub. Või oleme siis lihtsalt ära jaotanud, et kes kus astmes tunde annab, siis mida ette võtta, et ikka koolis oleks teada. Emakeeleõpetajate koostöö on see enamasti ikka. Neid suuremaid asju, et raadiost tuleks muusika näiteks, neid on huvijuht ka aidanud, samuti asjade väljapanemisega ja pärast kokkuvõtete tegemisega on ta aidanud. (Õpetaja 3)

Väiksemates koolides nähakse emakeelepäeval võimalust koolipere kokku liita ja meie-tunnet kujundada:

Pigem ikkagi algklassiõpetajatega, kes õpetavad ju ka eesti keelt. Huvijuhiga ma olen kindlasti mingeid organisatoorseid asju kokku leppinud ja alati kui on žüriid vaja või kuidagi korraldada. Ja emakeelepäeval me vahel oleme ka täiesti koos tantsinud, et väärtustada kogu pärimust, mis põhineb meie keelel ja eesti rahva traditsioonidel, et see on selline üks võimas väärtus, mis meil on, mida me tahame kanda ja hoida. Algklassiõpetajad tavaliselt pakuvad vahvaid mõistatusi, tekstikatkeid, mida esitada, toredaid ülesandeid, mida viktoriini raames kasutada. Näiteks mingid lüinktekstid või sõnarägastikud, mis on keelepäevale kohased ja sobilikud, ja luuletused muidugi. Tekstide kohta ikka küsin klassiõpetajatelt nõu, sest on ka selliseid tüvitekste, mis enam praegustes õpikutes sees ei ole, või on mõned tekstid lihtsalt nii toredad ja armsad, et ei taha neid tahaplaanile jätta ja ära unustada. (Õpetaja 1)

Eks põhirõhk on ikka emakeeleõpetajal, kuna meil huvijuhti siin ei ole, siis me tegelikult teeme kõike kõik koos. Kui on terve kooli üritus, siis on klassiõpetaja kaasatud, samuti kunstiopetaja, kes annab ka rahvatantsu, et see pool on täiesti kaetud. Siis on meil loodusainete õpetaja eraldi ja ma ise annan ajalugu, siis seal on mul lihtne lõimida. Üritamegi siin lõimingu poole minna, siis see tekitab ka lastes seoseid. Ma arvan, et kui me

emakeelepäeva teeksime lihtsalt päeva pärast, et linnuke kirja saada, siis tal tegelikult ju neid seoseid ei teki. Muusikaõpetaja ju ka nende vanade regilauludega, mis meil on siin hästi popiks läinud, et me oleme nendega palju üritusi alustanud ja lõpetanud. (Õpetaja 6)

Üks õpetaja tunnistas, et intervjuuks valmistudes püüdis ta emakeelepäevaga seoses mõelda erinevatele koostöövõimalustele, ning leidis, et on seda päeva kavandanud kolleegidega siiani liialt kitsas ringis:

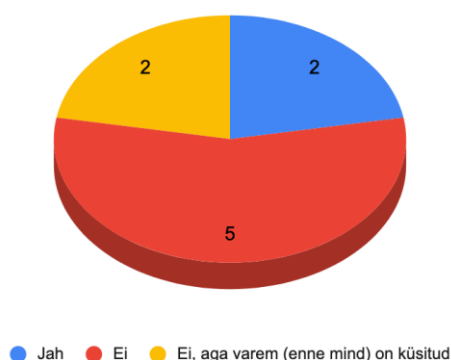
Ma näen siin mingisuguseid koostöövõimalusi näiteks haridustehnoloogiga, kes saab toimetada nende digikeskkondadega, raamatukoguhoidjaga saaks ka teha koostööd, et teha mingisugune koolitus või näitus raamatukogus, aga meil ta pigem jäi sinna eesti keele ja kirjanduse õpetajate punkti. See ei peaks üldse tegelikult nii olema. (Õpetaja 2)

Vaid üks õpetaja mainis, et emakeelepäeva korraldamisega on seotud ka kooli õpilasesindus. Õpilaste kaasamist emakeelepäeva tegevuste kavandamisse selgitas järgmine küsimus.

5. Kas küsite emakeelepäeva tegevuste kavandamisel ideid ka õpilastelt? Kui jah, siis milliseid ideid nad on välja pakkunud?

Vastused jagunesid üldplaanis kaheks: *jah*- ja *ei*-vastused, kuid kahel korral lisati *ei*-vastusele, et varem (enne mind) on õpilastelt ettepanekuid küsitud. Vastuste jaotus on esitatud diagrammil 2.

Kas küsite emakeelepäeva tegevuste kavandamisel ideid ka õpilastelt?

Diagramm 2. *Ideede küsimine õpilastelt emakeelepäeva tegevuste kavandamiseks.*

Kaks õpetajat, kes vastasid, et ideid ja ettepanekuid on õpilastelt küsitud, tõdesid siiski, et rohkem kasutatakse ikkagi õpetajate endi mõtteid. Samuti kinnitasid need õpetajad, et kui õpilastelt mõni idee laekub, siis vormivad ja viimistleavad selle mõtte teostamiskõlblikuks siiski õpetajad. Näitena toon õpetaja 2 ütluse:

Pigem sisendit kui niisugust ei küsinud, aga kuna meil oli selle (emakeelepäeva) allee koostamine, siis see idee tuli küll täita õpilastelt. Meie andsime ette selle vormi, et nii, nüüd on meemid, karikatuurid, nüüd on luuletekstid, aga sisu, mis sinna seintele sai ja selleks nädalaks sinna kogunes, see tuli kõik ainult õpilastelt. (Õpetaja 2)

Kaks õpetajat, kes sellele küsimusele eitavalt vastasid, olid ise ka üllatunud, et nad siiani õpilastelt emakeelepäev korraldamiseks ideid pole küsinud:

Jah, see tuli mulle üllatusena, et miks ma seda teinud ei ole? Siis ma jõudsin jälle sinna, et kuna on olnud tohutult kiire aeg sel ajal, siis ilmselt ongi selle taha jäänud, et mitte õpilasi veel enam kuidagi pingestada ja koormata. Et kuna on see veerandi lõpp ja kokkuvõtvad hinded, siis ilmselt on see just põhjus, miks ta on jäänud tahaplaanile. Ma juba mõtlesin, et see on suurepärase idee, et kui mõelda, mida sel aastal teha, siis ma kindlasti võtan selle plaani, et ma küsingi neilt, mida me toredat teeme, mis on eelmistel aastatel meeldinud. (Õpetaja 1)

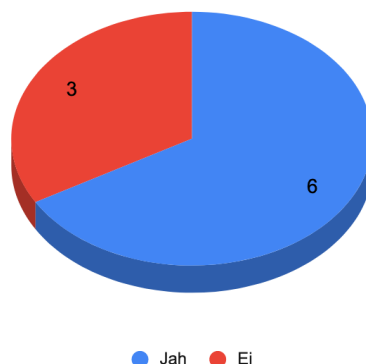
Kui ma nüüd mõtlen sellele, siis see on meil kõige nõrgem koht. Me absoluutselt nende käest ei küsi, et see on kõik nagu meie ettevalmistatud programm, mis läheb käima. Ütleme, et nii, nüüd hakkame nõnda pihta ja kõik. See pani mind täitsa mõtlema, et tegelikult oodatakse ju seda õpilaste omaalgatust, see ettevõtlikkuspädevus ja kõik need asjad, et ta ise teeks midagi ja mõtleks. Siis nad tulevad ju paremini kaasa ka, kui nad on ise mõelnud midagi välja. See on täitsa mõttekoht jah. (Õpetaja 8)

See, et emakeelepäeva sisustamiseks vaid vähesed õpetajad õpilastelt ettepanekuid küsivad, oli mõnevõrra üllatav. Ettevõtlikkus on tänapäeva ühiskonnas toimetulemiseks ülioluline pädevus, seetõttu on vaja juba koolis ettevõtlikke õpilasi märgata ja toetada. Üldjuhul on lihtne selliseid lapsi ära tunda, sest nad on tihti uute tegevuste ja ürituste algatajad, liidrid, ideede ja lahenduste väljapakkujad (Õunapuu, Ots 2015: 230). Sestap ongi oluline, et õpetaja märkaks algatusvõimelisi ja ettevõtlikke õpilasi ning laseks neil rohkem kaasa rääkida. Seejuures ei tohiks unustada lapsi, kes on küll pisut tagasihoidlikumad, kuid võivad teinekord palju huvitavamaid ideid välja pakkuda kui klassi liidrid. Õpilane on oma loomult just nii laisk ja passiivne, kui tal lastakse olla, ning õpetajad võiksid olla leidlikumad ja järjekindlamad, et õpilasi ideede otsimisse rohkem kaasata. Õpilaste kaasamisega emakeelepäeva korraldusse oli seotud ka järgmine küsimus.

6. Kas ja kuidas on emakeelepäeva korraldamise ja läbiviimisega seotud õpilased?

Selle küsimuse esimesele poolele vastati eelnevaga võrreldes jaatavalt tunduvalt rohkem, vastuste jaotus on esitatud diagrammil 3.

Kas õpilased on emakeelepäeva korraldamise ja läbiviimisega seotud?

Diagramm 3. Õpilaste seotus emakeelepäeva korraldamise ja läbiviimisega.

Jaatava vastuse korral eeldas küsimuse teine pool õpetajatelt täpsustust, mil viisil õpilased emakeelepäeva korraldamisse ja läbiviimisse on kaasatud. Järgnevalt on välja toodud vastustes nimetatud tegevused.

- lugeda žüriis viktoriini punkte kokku (3)
- üles panna helitehnikat / muusikat (2)
- valmis seada kaardid või stendid
- vedada laudu
- laotada maha vaibad
- seada kokku ja lavastada näidend
- modereerida emakeelepäeva
- viia üritus tervenisti ise läbi

Innustav näide pärineb Õpetajalt 3, kes kirjeldas värvikalt gümnaasiumiõpilaste osalust näidendi koostamisel, lavastamisel ja etendamisel:

Eelmisel aastal, mul tuleb meelde, et ma oma draamaringiga pidin minema uude riigigümnaasiumisse, seal paluti. Siis me valmistasime küll ette päris selleks päevaks lausa näitemängu ja siis oli üks poiss kaasatud, kes klaveril saatis ja n-ö taustaks mängis, sellest samast trupist. Minu mõte oli see, et kui ilusaid armastuskirju on kirjanikud omavahel kirjutanud ja siis mul oligi Tuglase ja Underi kirjavahetusest võetud. Sinna vahele lapsed ise mõtlesid ühe loo, nemad ise tegid selle noortepäraseks. Et kuidas see nende enda släng ja sõnavara on ja kuidas nad reaalselt Facebookis kirjutavad ja imestavad, et selliseid kirju kunagi kirjutati tegelikkuses ja et tänapäeva noor päriselt ei oskagi armastuskirja kirjutada. See oli ainult minu lendulastud idee, aga nemad ise selle praktiliselt lavastasid ja kokku panid. Ja siis me käisime riigigümnaasiumi emakeelepäeval

nendele esinemas. See oli nii lahe, kui nad ümbriku võtsid lahti ja reaalselt aadress oli peal, ilusti käsitsi oli kirjutatud, kiri oli sees ja. See oli jah nende endi mõte sinna juurde. (Õpetaja 3)

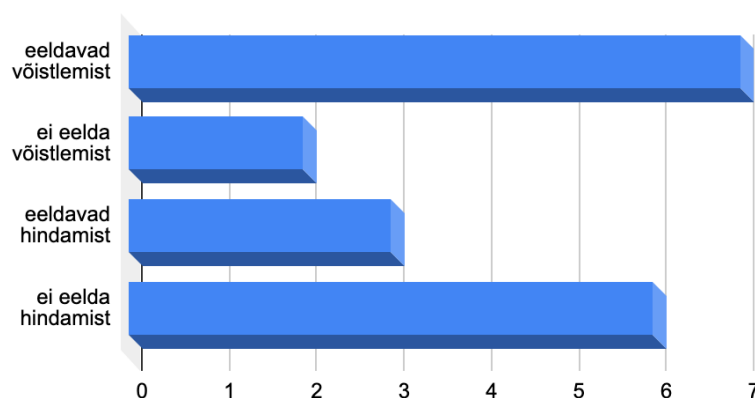
Selline lähenemine, kus õpetaja loob õpilastele enesejuhtitud õppimiseks soodsad tingimused ja annab ühtlasi tegutsemiseks suunava impulsi, kujundab õpilaste väärtusmaailma ja üldpädevusi väga tõhusalt. Enesejuhtitud õppimine on üks olulisemaid õpitulemusi, millega õpilased koolist ellu saata (Jõgi, Aus 2015: 141). Sellele võib lisada väärtuspädevuse kujundamise just kirjandustundides, kus saab arutleda erinevate kirjandustegelaste käitumise põhjuste üle, anda hinnanguid ja leida alternatiive (Tulviste, Tamm 2015: 87). Eelnevale lisaks saavad õpilased emakeelepäeva läbiviimisel võimaluse laiendada oma silmaringi, rikastada oma sõnavara, arendada koostööoskusi ja ettevõtlikkust.

Järgnev küsimus puudutas emakeelepäeva tegevuste võimalikku võistluslikku iseloomu ja tegevuste hindamist.

7. Kas emakeelepäeva tegevused eeldavad ka võistlemist ja hindamist? Kui jah, siis palun tooge näiteid.

Seda, et emakeelepäeva tegevused võistlemist ja hindamist ei eelda, mainis kaks õpetajat, ning seda, et nende tegevustega kaasneb sageli võistluslikkus, märkisid seitse õpetajat. Täheldada võib mõningat erinevust eesti koolide ja muukeelsete koolide õpetajate vastustes, sest nii võistlemist kui ka hindamist eeldavaid tegevusi näisid eelistavat just eesti keel võõrkeelena õpetajad. Kaks õpetajat, kelle meelest emakeelepäeva tegevused võistlemist ja hindamist ei eelda, töötavad n-ö puhtas gümnaasiumis. Ilmselt varieeruvad tegevuste eesmärk, käik ja lõpptulemus nii kooliti kui ka kooliastmeti. Õpetajate vastused emakeelepäeva tegevuste võistluslikkuse ja hindamise kohta on esitatud diagrammil 4.

Kas emakeelepäeva tegevused eeldavad võistlemist ja hindamist?

Diagramm 4. Võistlemine ja hindamine emakeelepäeva tegevustes.

Nagu näha, tehakse võistlemist eeldavaid tegevusi seitsmes koolis, hindamisega päädivaid tegevusi on emakeelepäeval koolides tunduvalt vähem, seda mainisid vaid kolm õpetajat. Õpetajate ütlustest selgus, et konkureerimine ja rivaliteet erinevaid tegevusi sooritades tekitab lastes hasarti ja tõstab motivatsiooni kaasa lüüa. Õpetaja 9 mainis, et mõned lapsed ei soovigi üritusest osa võtta, kui puudub võistlusmoment. Seda, et võistlusmängud lastele meeldivad, märkis kokku neli õpetajat.

Küsimuse teine pool eeldas võistluslikkuse või hindamise näiteid. Hindamise kohta vastas üks eesti keel võõrkeelena õpetaja, et hinne pannakse etteütluse eest, kui see hästi või lausa veatult õnnestub, teise eesti keel võõrkeelena õpetaja sõnul saavad „viied” kõik need õpilased, kes on päeva korraldamise ja läbiviimisega seotud. Õpetaja 6 sõnul hinnatakse nende koolis jutu ümberjutustamist, selleks on neil välja töötatud hindamiskriteeriumid.

Võistlust eeldavaid tegevusi oldi juba varem 2. küsimuse vastuste loetelus nimetatud, uut ja erinevat siinse küsimuse vastustest ei selgunud. Erinevate tegevuste ja õpi-situatsioonide kaudu, mis tekitavad positiivseid emotsioone ja eduelamust, on kindlasti võimalik kaasata ka neid lapsi, kes tavapäraselt õpirõõmu ei tunne või on üldiselt madala õpimotivatsiooniga (Jõgi, Aus 2015: 142). Lõbusad võistlusmängud on oma olemuselt kindlasti eelnevust, positiivseid emotsioone ja eduelamust soosivad, eriti veel siis, kui kõik osalejad pälvivad mingil moel tunnustust.

Tunnustamise teemat puudutas intervjuu järgmine küsimus.

8. Kuidas tunnustate emakeelepäev üritusel osalejaid?

Siin oli kogutud andmete põhjal võimalik moodustada kaks kategooriat: keda tunnustatakse ja kuidas tunnustatakse? Õpetajate vastused on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Tunnustamine emakeelepäeval.

Keda tunnustatakse?	Kuidas tunnustatakse?
<ul style="list-style-type: none"> ● igäüks saab midagi (5) ● viktoriini võitjaid (4) ● olümpiaadide parimaid (2) ● omaloomingus parimaid (2) ● igast klassist kolm parimat ● igas kooliastmes on keegi esile toodud ● parimaid etteütluse kirjutajad ● parimaid ● neid, kes läbi viivad ● raamatukogu tunnustab tublimat lugejat	<ul style="list-style-type: none"> ● šokolaad / komm (6) ● kingitus / kooli meene (4) ● tänukiri / diplom / kiituskiri (3) ● suuline kiitus (2) ● kringel ● plakatile parimate nimed (etteütlus) ● preemiaks esinemine väiksematele ● raamat

Viie õpetaja sõnul on tunnustamise põhimõtteks see, et igat osalejat märgatakse ja tunnustatakse. Koolides, kus on palju õpilasi, näiteks 500–900, ei tunnustata siiski kõiki osalejaid, sest see oleks nii majanduslikult kui ka ajaliselt üsna keeruline. Levinud tava on tunnustada vaid parimaid, näiteks auhinnalisi kohti saavutanud õpilasi, viktoriini tublimaid võistkondi, olümpiaadidel edukalt esinenud õppijaid, parimaid etteütluse kirjutajaid ja silmapaistvate omaloominguliste tööde autoreid. Üks maakooli õpetaja märkis, et kohalik raamatukogu tunnustab sel päeval parimat lugejat kinkeraamatuga.

Levinuim viis jagada tunnustust on õpetajate vastuste põhjal šokolaad või komm, sellele järgneb mingit sorti kingitus või kooli meene, tavapärane on ka kirjalik tunnustamine diplomi, tänu- või kiituskirjaga. Mainiti ka suulist kiitust, mille näitena toon õpetaja 2 vastuse:

Kuna see oli meil sellises nädala formaadis, siis pigem võib-olla oli see tunnustus selline suusõnaline kiitus. Kuna me neid tegevusi tegime eesti keele ja kirjanduse tundides, siis ju näed, kui kellelgi on midagi hästi õnnestunud, mingeid väga ägedaid loominguilisi töid

meemide või karikatuuride vallas näiteks, siis saadki õpilasele astuda juurde ja öelda, et väga äge töö. Ja ega meil ei olnudki otseselt selliseid võistlusi, siis ei tekkinud ka sellist üldist tunnustamise hetke. (Õpetaja 2)

Loova, aktiivse ja iseseisvalt mõtleva inimese kasvamise toetamine on praegu eesti kooli üks peamisi ülesandeid. Selleks tuleb kasutada kaasavat ja elavat õpetamist, kus õpilases nähakse võrdväärset partnerit, kellel kujuneks ka adekvaatne enesehinnang. Tähtis on see, et õpilane õpiks tundma oma tugevaid ja nõrku külgi. (Sutrop 2013: 17) Emakeelepäeva tegevuste kaudu on õpetajal võimalus märgata huvitava ja omapärase töö tegijat, motiveerida teda kiituse või tähelepanuga, arendada tema tugevaid külgi veelgi rohkem. Teemapäeva tegevusi kommenteerides on võimalik õpilase tähelepanu juhtida töö kitsaskohtadele või puudujääkidele ning innustada nõuannete ja soovitude toel õppijat edenema.

Intervjuu järgmine küsimus puudutas emakeelepäeva tegevuste seotust õpitulemustega.

9. Millised on emakeelepäeva või -nädala peamised õpitulemused?

Vastused sellele küsimusele võib jagada kahte rühma, millest esimene puudutab keealaseid ning teine muid õpitulemusi. **Keelealaste õpitulemustena** mainiti järgmist: õpilane arendab õigekirjaoskust (3), laiendab sõnavara (2), omandab teadmisi keele ajaloo kohta (2), eristab tekste ja oskab ise tekste koostada (2), rakendab teksti koostamisel keeleteadmisi, kinnistab viktoriini kaudu keealaseid faktiteadmisi, saab teadmisi tänapäeva keele kohta, arendab oma keelevaistu, saab keele kasutus- / suhtluskogemuse, tutvub mingit spetsiifilise keeleaspektiga. Eesti keel võõrkeelena õpetaja sõnul on venekeelse kooli esimese klassi õpilase etteütluse puhul väga oluline õpitulemus see, et laps saab aru, mida talle öeldi, ja ta oskab selle ka kirja panna.

Muude õpitulemuste hulgas mainisid õpetajad järgmist: arendab esinemis- / näitlemisjulgust (4), õpib koostööd tegema (2), otsib raamatukogust ise raamatuid, osaleb näidendi valmimise protsessis, õpib aega planeerima, arendab oma silmaringi, saab uurimislike tegevuste kogemuse, osaleb loovates tegevustes, saab suhtluskogemuse. Selgub, et õpitulemustena on oluliseks peetud erinevaid õpioskusi (nt ainealast uurimist, vajalike raamatute leidmist, loovas protsessis osalemist), kuid ka edaspidiseks eluks vajalikke sotsiaalseid oskusi (nt esinemisjulgust, koostööoskust, suhtlusoskust, aja planeerimise oskust). Kogutud andmete põhjal võib väita, et emakeelepäeva õpitulemused arendavad suuresti just suhtluspädevuse eri tahtke, milleks on

sõnavarapädevus, grammatikapädevus, ortograafia- ehk õigekirjapädevus, pragmaatiline pädevus ja sotsiolingvistiline pädevus (Soodla jt 2015: 147–184; vt ka ptk 2.1.5.).

Töötades pikka aega huvijuhi ja tegevõpetajana olen veendunud, et nii õppeprotsessis kui ka tunnivälises tegevuses on tagasiside andmine õpilase edasise arengu tagamiseks ja õpiprotsessi mõttekaks korraldamiseks võtmetegevus. Sestap pidasin vajalikuks uurida emakeelepäeva tegevuste tagasisidestamist mitme küsimuse kaudu.

10. Kas ja mil viis küsite õpilastelt emakeelepäeva ürituse kohta tagasisidet?

Õpetajate vastustest ilmnnes, et kirjalikku taasesitatavat tagasisidet enamasti õpilastelt ei küsita. Kirjaliku tagasiside küsimist mainisid vaid kolm intervjuueeritavat. Üks õpetaja sõnas, et ei küsi õpilastelt mingisugust tagasisidet, ülejäänud mainisid suulise tagasiside küsimist või nn jälgivat tagasisidet, mida selgitati järgnevalt:

Ega väga ei küsi. Need üksikud asjad saalist tehtuna, kui suuremad väiksematele esinevad, siis on näha, et väiksematele ikka meeldib vaadata. Kui on saanud laste loomingut välja panna seinale või Facebooki lehele, siis on ikka aru saada, et see neile meeldib. Otse küsimist ei ole teinud. QR-koodidega mäng, see ka meeldis. Seda on tegelikult näha ka, mis mis läheb peale ja mis mitte. (Õpetaja 3)

Päris niimoodi otseselt mitte, pigem jälgin tunnis ja vaatan, mis meeldib. Pigem just vaatan, et viitsivadki veel teha seda plakatit, siis see ongi minu jaoks tagasiside. Siis saan aineühenduse koosolekul teistele öelda, et näed, meeldis neile ja tahtsid ikka veel teha. Selline nii-öelda jälgiv tagasiside. Aga sellist küsitlemist meil ei ole. (Õpetaja 8)

Erinevate tagasiside vormide mainimiste jaotus on esitatud diagrammil 5:

Emakeelepäeva kohta tagasiside küsimine

Diagramm 5. Tagasiside küsimine õpilastelt emakeelepäeva kohta.

Õpilastelt küsitav tagasiside on õpetaja eneserefleksiooni protsessis oluline nii oma töö edasisel kavandamisel kui ka selles, et olla teadlikum nii enda kui ka õpilaste

väärtuseelistustest. Õpetaja enda väärtustest oleneb suuresti see, millised õpi- ja hindamise meetodid töös õpilastega valitakse, kuidas suheldakse õpilaste ja kolleegidega, samas on õpetaja kui väärtuskasvataja ülesandeks õpetada lapsi ka isiklike väärtusi reflekteerima ja nende üle arutlema (Haydon 2006: 183–200; vt ka ptk 1.4.2.1.). Parim viis reflekteerida on kirjutada, seepärast võiks õpetajad julgemini õpilastelt kirjalikku tagasisidet küsida, sest sellest oleks kasu nii õpilasele oma panuse läbimõtlemlisel kui ka õpetajale edasise töö planeerimisel.

Teine tagasisidet puudutav küsimus oli intervjuus järgmine.

11. Kas ja mil viisil annate emakeelepäeva või -nädala raames õpilastele tagasisidet?

Kolm intervjuueeritavat mainisid, et emakeelepäeva või -nädala tegevuste kohta nad õpilastele otsesest tagasisidet ei anna, pigem kujuneb see sündmuse käigus kuidagi loomulikult, näiteks saavad õpilased näha etteütluse õiget kirjalikult või saavad teada viktoriini õiged vastused. Õpetaja 3 tõi tagasiside näite, et gümnaasiumiastme draamaringi õpilastele oli positiivseks hinnanguks ja kiituseks juba see, et õpetaja usaldas neid esinema noorematele õpilastele. Kolmel juhul mainiti tagasiside viisina parimate autasustamist ja tunnustamist. Intervjuueeritavate vastustest moodustus kolm kategooriat: suuline tagasiside, kirjalik tagasiside ja muu. Neist viimane hõlmab vastuseid, millest ei ole võimalik täpselt aru saada, kas tegemist on suulise või kirjaliku tagasisidega.

Diagrammil 6 on näha õpetajatelt õpilastele antud tagasiside viis. Kuna mitmed õpetajad mainisid mitmesse eri kategooriasse kuuluvaid tagasisidestamise viise, väljendab arvuline väärtus diagrammi sektoritel iga kategooria all olevate mainimiste summat.

Kas ja mil viisil annavad õpetajad õpilastele emakeelepäeva raames tagasisidet?

Diagramm 6. Õpilastele antud tagasiside emakeelepäeval.

Selgub, et enim annavad õpetajad tagasisidet kas etteütluse või viktoriini õigete vastuste kaudu (3), samuti autasustamise (3), kommenteerimise (2), meenete või noorematele õpilastele esinemisvõimaluse andmise kaudu – selliseid tegevusi mainiti kokku üheksal korral. Kaheksa korda mainiti suulist tagasisidet, mille hulgas nimetati kiitmist (5), tänamist, plusside-miinususte esile toomist või teiste õpilaste hinnangute vahendamist. Kirjalikku tagasisidet nimetati kahel korral: selleks olid kiituse kirjutamine päevikusse ja aitäh-kaart tublimatele kooliaasta kevadisel lõpuaktusel. Diagrammil kajastub ka kolmelt õpetajalt saadud vastus selle kohta, et pigem nad tagasisidet ei anna.

Kahtlemata on õpetaja antud tagasiside oluline mitte ainult ainetundides, vaid ka kooli erinevatel üritustel. Asjakohane ja positiivne, kuid ka aus ja õiglane tagasiside on enamasti motiveeriv ja innustav. Anu Carlssoni väitel on inimene nõus millegi nimel pingutama ja vaeva nägema, kui ta eesmärki väärtuslikuna tajub (Carlsson 2011: 45; vt ka ptk 1.4.2). Üks põhjus, miks koolilapsed õppimist või erinevates tegevustes osalemist endale väärtuslikuna ei taju, võibki olla vähene innustav tagasiside õpetajatelt ja ehk ka kaaslastelt. Õpetaja 8, kes ütles, et ta ise ei tagasisidestagi emakeelepäeval õpilaste tegevust, tõstiski esile just õpilaste vastastikust suulist tagasisidet:

Viimasel ajal olen kasutanud pigem näiteks seda, et kui midagi on valminud, siis nad esitlevad seda ja teised siis saavad öelda, kuidas neile tundub see. Kui olid need kaunimad sõnad teatud tähega, siis esitleti ja nad põhjendasid, miks nemad just sellised sõnad valisid. Mõni rühm sai siis tagasisidestada, et kuidas neile üldiselt tundus see esinemine ja vormistus. Pigem sealt tuleb see tagasiside. Kui eelmisel aastal mõni oli pannud sinna (plakatile) sellise sõna, mis teistele tundus, et ei ole aktsepteeritav, siis öeldi kohe ära, et misasi see teil seal on. (Õpetaja 8)

Murdeealistele on eakaaslaste arvamus tihti õpetajate omast olulisem, seetõttu ongi mõttekas kasutada vastastikust tagasisidestamist. Sel moel saab tegeleda õpilaste väärtuste kujundamisega selitamise meetodil, mille idee seisneb õpilase enda ja ka kaaslaste väärtushinnangutest arusaamise kaudu väärtustamisoskuse õppimises (Schihalejev, Jung 2015: 15–20; vt ka ptk 1.4.). Kui klassikollektiiv annab üksikõppija või õpirühma käitumisele või sooritusele oma hinnangu, mõistavad noored kindlasti paremini, mis on kaaslaste meelest aktsepteeritav ja mis mitte, mida tuleks oma käitumises muuta või parandada.

Järgmised kolm intervjuu küsimust käsitlesid väärtuskasvatust ning puudutasid nii kooli kui ka riiklikes õppekavades nimetatud alusväärtusi.

12. Kuidas on Teie arvates emakeelepäev seotud väärtuskasvatusega?

Kõige rohkem toodi vastustes välja, et emakeelepäeval saab eelkõige väärtustada oma keelt (7) ja kultuuri (8). Õpetaja 9 (EKVK) pidas oluliseks, et muukeelsed lapsed väärtustaksid ja austaksid rohkem selle maa keelt ja kultuuri, kus nad elavad. Õpetaja 5 (EKVK) rõhutas järgmist:

Tuleb meelde, et meie koolis on üheks väärtuseks tolerantsus, et oleme siis ka tolerantset oma riigi suhtes. Inimväärikus samuti, kui sa tead, kuidas käituda ja muid selliseid asju. Üks väärikas inimene peab tundma selle maa kultuuri ja ajaloo kohta, kus ta elab. Ühiskondlike väärtuste poole pealt vast kultuuriline mitmekesisus, et minu kultuuri kõrval on ka teised olemas, just see multikultuursuse aspekt on nende jaoks oluline. (Õpetaja 5)

Veel märgiti, et emakeelepäeva kaudu saab väärtustada isamaalisust / eestlust (3), head emakeeleoskust (2), ajalugu (2), iseennast, oma kodu ja peret, haridust, ühiskonda, kirjandust, loomingut ja omaloomingut, esteetilist maitsemeelt, K. J. Petersoni panust, keele oskuslikku kasutamist, kodukohapärimust, sotsiaalseid suhteid ja koostööoskust, oskust ennast distsiplineerida. Õpetaja 8 rõhutas, et oluline on juhtida tähelepanu eelkõige emakeele ilule ja väärtustada emakeele esteetilist tahku.

Emakeelepäeva ja väärtuskasvatuse seostes ei kahelnud ükski intervjueeritav. Õpetajate 1, 3, 4 ja 6 arvates seostub väärtuskasvatus mitte ainult emakeelepäevaga, vaid väärtuskasvatusega tegeletakse koolis kogu aeg. Igasugune kasvatus on alati väärtuskasvatus (Kuurme 2011: 74; vt ka ptk 1.4.), väärtuskasvatus on aga kogu kasvatustöö alus, mis on sama oluline kui teadmiste edastamine (Sutrop 2009: 61; vt ka ptk 1.4.). Nii väärtuskasvatus kui ka üldpädevuste kujundamine on aeganõudvad ja järkjärgulised protsessid, küll aga annab emakeelepäev või -nädal võimaluse eesti keelt ja kultuuri veelgi rohkem esiplaanile tõsta.

Väärtuste internaliseerimise vajalikkust võis välja lugeda kahe õpetaja vastusest:

Mulle väga on meeldinud rõhutada seda, et me oleme nii väike rahvas, väike rahvusena maailma kontekstis, missugune väärtus on see, et eesti keel teiste keelte seas, mida maailmas on umbes 7000, kuulub kahesaja keele hulka, mille kohta me saame öelda, et see on kultuurkeel. Kui me sellest oleme tundides rääkinud ja ka emakeelepäeval seda rõhutanud, siis kui see mingis kontekstis tuleb esile jälle ja lapsed ütlevad, et eesti keel on kultuurkeel, sest me saame haridust selles keeles, raamatud lugeda ja telerit vaadata eesti keelt kasutades, siis on tegelikult selline joovastav tunne küll, et lapsed on seda mitte ainult hetkeks teadvustanud, vaid on selle mõtte omaks võtnud. See ongi meie, õpetajate, ülesanne seda korrutada, et nad tõesti ükskord hakkavad tajuma, et need ei ole ainult sõnad. See on minu arust üks väga suur väärtus. Ja jälle ma räägin ja jätkuvalt ja väsimatult, et eesti keel on jätkusuutlik ainult siis, kui me teda väärtustame. (Õpetaja 1)

Eelkõige ikkagi väärtustame oma keelt ja kultuuri. Mõned väärtused on niiõelda igapäevased, et me nii või naa tegeleme nendega päevast päeva. Paraku ei oskagi otseselt välja tuua, kuidas too päev just ekstra võiks neid väärtusi täiendada. (Õpetaja 4)

Õpetaja 6 arutles erinevate väärtuste käsitlemise vajalikkuse üle koolis aga järgneval viisil:

Minu jaoks on see põhiküsimus, et mida me siis väärtustame? Kas seda, et ta tunneb seda keelt, kasutab ja räägib selles keeles, aga ta ei tea kadripäevast, mardipäevast ja vanadest traditsioonidest ja kommetest midagi? Kas ta peabki nendest midagi teadma, see on ammune asi, sest uus kultuur ja uued kombes tulevad peale? Meil on see värk siin hästi seotud selle kodupaiga ajaloo ja identiteediga. Mina olen neile ikka öelnud, et teie olete ju selle kodukohapärandi kandjad. (Õpetaja 6)

Õpetaja 6 arutluskäigust koorus välja mõte, et lastel on aukohus olla kodukoha pärandi tundja ja traditsioonide jätkaja. Selline kodukohapärimuse väärtustamine on aktuaalne eelkõige just väikestes maakoolides. Väikese maakooli õpetajad ja kohaliku kogukonna liikmed peaksid kindlasti tegema koostööd selle nimel, et lapsed tunnetaksid kodukohapärandit väärtusena, mida nad loomuldasa internaliseerivad.

Väärtuskasvatust olulist tahku puudutas intervjuu järgmine küsimus.

13. Milliseid väärtuskasvatuse aspekte emakeelepäeva tegevusi kavandades ja eesmärgistades silmas peate?

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava alusväärtustest (vt PRÖK ja GRÖK §2 lg 3) lähtuvalt võib vastused sellele küsimusele jagada kolme rühma: üldinimlikud, ühiskondlikud ja kultuurilised väärtused, neist viimased hõlmavad keelt, kultuuri ja traditsioone. Väärtused, mida õpetajad emakeelepäeva tegevusi kavandades ja eesmärgistades silmas pidasid, on esitatud järgnevas tabelis.

Tabel 3. Emakeelepäeva kavandamise ja eesmärgistamisega seotud väärtused.

Üldinimlikud väärtused	Ühiskondlikud väärtused	Kultuurilised väärtused
<ul style="list-style-type: none"> ● ausus ● hoolivus ● inimväarikus ● armastus oma pere vastu ● väljendusoskus 	<ul style="list-style-type: none"> ● patriotism (2) ● isamaalisus ● tolerantsus ● esinemisjulge ja -oskus ● armastus oma kodumaa vastu 	<ul style="list-style-type: none"> ● mitmekesine lähenemine keelele (5) ● austus emakeele ja kultuuri vastu (4) ● eesti keele jätkusuutlikkus (2) ● emakeeleoskus (2) ● eesmärgipärane ja sobiv keelekasutus ● emakeele väärtustamine ● kultuuriline mitmekesisus

Nagu näha, nimetasid õpetajad üldnimlike väärtuste hulgas ausust, hoolivust, inimväärikust ning armastust nii oma pere kui ka kodumaa vastu. Ühiskondlikest väärtustest rõhutati peamiselt isamaalisust, aga ka tolerantsust ühiskonnas ning suhtlemisega seotud esinemisjulgust ja -oskust.

Kõige rohkem peetakse emakeelepäevaga seoses silmas kultuurilisi väärtusi. Viis õpetajat üheksast pidasid tähtsaks igakülgset lähenemist emakeelele, mida võimaldavad mitmekesised keelealased tegevused. Õpetajad saavad siit selge suunise, et õppe-, aga ka klassiväline tegevus peaks pakkuma võimalikult mitmekesist õppemetoodikat ja varieeruvaid lähenemisviise.

Kultuuriliste väärtuste hulgas mainiti veel eesti keele jätkusuutlikkust (2), emakeeleoskust (2), eesmärgipärast ja sobivat keekekasutust, emakeele väärtustamist ja kultuurilist mitmekesisust. Tooksin välja Õpetaja 3, kõige staažikama intervjuueeritava mõtted:

Emakeeleoskus on oluline ja tähtis on ka see, et me oleme eestlased, kõneleme oma emakeelt ja õpime nii hästi, kui võimalik on, et see inimese hinge ja südamesse jääks lihtsalt öelduna. Veel armastus oma kodumaa vastu ja oma vanemate ja vanavanemate vastu, kes seda keelt on enne kõnelnud. Mõelda tuleviku peale, et ikka meie keel alles jääks igaviku tuules. (Õpetaja 3)

Sellest mõttekäigust, kus pole otseselt ühtegi riiklikes õppekavades nimetatud alusväärtust mainitud, võib leida seose internaliseerimisega, sest emakeele jäämine hinge ja südamesse tähendabki sisuliselt emakeele väärtustamist. Omasõnalisi selgitusi väärtuskasvatuse teemal pakkusid veel teisedki staažikamad õpetajad, lühemaajalise töökogemusega õpetajad nimetasid õppekava alusväärtusi seevastu hoopis täpsemalt. Näiteks toon õpetaja 4 vastuse:

Ausus, hoolivus ja äkki siis ühiskondlike väärtuste poole pealt austus emakeele ja kultuuri vastu ja enda kooli õppekava järgi on ta isamaalisus pigem ja patriotism isegi. (Õpetaja 4)

Selline erinev lähenemine on ilmselt seletatav sellega, et hiljuti ülikooli lõpetanud või parasjagu ülikoolis õppivad noorõpetajad on riiklike õppekavade üldosaga õpingute käigus värskelt tegelenud, mistõttu mäletavad neid paremini. Viis õpetajat üheksast mainisid, et nad ei mõtle emakeelepäeva kavandades ja eesmärgistades konkreetselt õppekava väärtustele, eesmärgid ja tegevused tulevad pähe kuidagi iseenesest ja loomulikult:

Mina ei ole tõesti selle peale mõelnud, tunnistan. Olen tegelikult lähtunud alati nende ürituste puhul sellest, mis aasta näiteks on. Kuidagi niimoodi seda planeerinud. Nüüd on jutuvestmise aasta. Ma ei ole kunagi seda niimoodi õppekavaga seostanud ja mõelnud, et mis pädevuse või väärtuse ma sealt nüüd kätte saan. See käib läbi õppeaasta ja ma ei aja

niimoodi näpuga järje. Minu jaoks on see ikkagi pädevuste kujundamine, kas ta sealt selle väärtuse kaasa võtab, see on isegiisimus. (Õpetaja 6)

Võib oletada, et pikaajase kogemusega õpetajad plaanivad oma tööd üldistest kasvatuslikest eesmärkidest lähtudes ning õpetaja 6 vastuses mainitud „õppekavas näpuga järje ajamine” ei ole ka kindlasti vajalik. Küll aga nentisid kaks õpetajat intervjuu käigus, et ehk peaks edaspidi siiski enne emakeelepäeva tegevuste kavandamist ja eesmärkide seadmist õppekava väärtuskäsitluse pidepunktide värsket pilguga üle vaatama, et ürituse sihiseade selgemaks saaks.

Kolmas väärtuskasvatust puudutav intervjuuküsimus oli järgmine:

14. Mil viisil võiks emakeelepäeva eesmärgid ja tegevusi väärtuskasvatusega veel rohkem seostada?

Selle küsimuse vastusteks tõid usutletavad võrdlemisi erinevaid ettepanekuid:

- mitmekesisemad tegevused (4)
- lõimimine, et tekiks terviklik pilt (2)
- panna õpilased tundma, et rääkida oma emakeelt õigesti on auasi (2)
- väärtustada koostööd (2)
- anda rohkem vabadust ja rõhuda sisemisele motivatsioonile
- näidata õpetajate eeskujuna, et nad ei kasutaks ingliskeelseid väljendeid
- korraldada emakeelepäev õpilase praktilise tööna (gümnaasium)
- planeerida emakeelepäeva eelnevalt pikemalt
- korraldada mitte emakeelepäev, vaid emakeelenädal
- kujundada lapses arusaam, et ta on pärandi ja kultuuri kandja
- väärtustada lugemist
- väärtustada rohkem omaalgatust
- väärtustada rohkem hoolivust keele suhtes
- leida alternatiivseid kohti, kus üritust läbi viia (EKVK)
- kutsuda teise (eesti) kooli lapsi külla (EKVK)

- rõhuda rohkem kultuurile ja ajaloolle (EKVK)

Neli õpetajat nägid võimalust siduda emakeelepäeva tegevusi ja eesmäärke väärtuskasvatusega veel tihedamalt just mitmekesisemate tegevuste kaudu. Kaks õpetajat rõhutasid, et lõiming aitab õpilastel erinevatest teadmistest tervikpilti luua, mistõttu see on väärtuskasvatuse seisukohalt oluline:

Rohkem võiks siis ikkagi kultuurile ja ajaloolle rõhuda. Siin ongi tähtis lõiming, näiteks ajaloo ja kunstiga, et tekiks terviklik pilt, kus üks asi toetaks teist. (Õpetaja 9)

Teadlik väärtuskasvatus eeldab terviklikku lähenemist ja seab erinevaid sihte, lähtudes erinevatest filosoofilistest arusaamadest väärtuste kohta (Schihalejev, Jung 2015: 14; vt ka ptk 1.4.). Intervjueeritavate mõtetele toetudes võib väita, et emakeelepäeva tegevuste kavandamisele on kahtlemata kasulik lõiminguliselt läheneda, küll aga eeldaks selline lähenemisviis kindlasti pikemaajalist plaanimist ja koostööd nii õpetajate kui ka õpilaste vahel. Üks õpetaja leidis, et emakeelepäeva asemel emakeelenädalat korraldades saaks veelgi rohkem väärtustada hoolivust emakeele suhtes. Õpetaja 4 sõnul oleks selle päeva kontekstis võimalik väärtustada rohkem õpilaste omaalgatust, näiteks andes gümnaasiumiõpilasele võimaluse korraldada emakeelepäev praktilise tööna. Õpetajate 1 ja 6 ütlustest võis taas välja lugeda väärtuste omaksvõtmise teema. Õpetaja 6 märkis, et oluline on ikkagi see, et laps võtaks koolist kaasa selle teadmise, et ta on oma kodukohapärandi ja rahvuskultuuri kandja. Õpetaja 1 aga rääkis järgmist:

Keelepäeva kontekstis mõtlesin ka selle peale, et kui me emakeeleõpetajatena keeletundide raames ja ka emakeelepäevadel suudakisme panna neid õpilasi mõtlema selle peale, et see ei ole selline pealesurutud kohustus emakeelt korrektselt rääkida, vaid et see oleks juba pigem sisemine motivatsioon, vabadus rääkida õigesti oma emakeelt, et see oleks auasi. Et noor inimene tunneb selle üle uhkust, et ta oskab hästi eesti keelt rääkida. Mul on mõned sellised näited, kus minu õpilased, kes on jõudnud ülikooli või ka tööle, on öelnud, et neid vahel häirib, kui näiteks tööandja räägib lohakalt eesti keelt või kasutab sõnu vales tähenduses. Siin on see sisemine motivatsioon ju täiesti olemas, et ta tahab õiget ja ilusat eesti keelt rääkida ja tahab, et ka teised räägiks. (Õpetaja 1)

Kui õpilane on omaks võtnud õige ja ilusa eesti keele rääkimise kui väärtuse, ei ole enam tegemist mitte väärtushinnanguga, vaid väärtushoiakuga ehk seadumusega kindlal viisil toimida. Väärtushoiakud väljenduvad inimese käitumisviisides, valikutes ja nende hindamisviisides ning ei pruugi olla teadvustatud, kuid need toimivad käitumise tugevate suunajatena või isegi põhjustajatena. (Schihalejev 2011: 13) Väärtushoiakute kujunemisel on kahtlemata oluline õpetaja eeskuju, näiteks Õpetaja 3 rõhutas oma vastuses õpetajate eeskuju kõnelda emakeelt ingliskeelseid väljendeid kasutamata. Kuigi õpetaja ei ole õpilastele kaugeltki ainus eeskuju, mõjutab iga õpetaja ometi kas teadlikult või

ebateadlikult õpilaste väärtusi – sestap on oluline õpetajatel enda väärtusi aeg-ajalt kriitiliselt reflekteerida (Sutrop 2009: 64, Haydon 2006). Õpetajal, kes ise korrektset eesti keelt ei räägi või ei kirjuta oleks ju silmakirjalik õpilastelt veatut eesti keele kasutust nõuda.

Eesti keel võõrkeelena õpetajate vastustes ilmnemise mõnevõrra teistsugused rõhuasetused. Nimelt märkis õpetaja 9 seda, et teistmoodi suhtlussituatsiooni loomine on muukeelsete laste jaoks väärtuslik ning ehk oleks võimalik leida alternatiivseid kohti väljaspool kooli, kus saaks eesti keele päeva üritust läbi viia, või siis hoopis eesti kooli lapsed külla kutsuda.

Intervjuu lõpuosa keskendus emakeelepäeva rollile üldpädevuste kujundamisel, esimene sellekohane küsimus oli järgmine.

15. Kuidas on teie arvates emakeelepäev seotud (kooli) õppekavas esitatud üldpädevuste arendamisega?

Siin moodustasid õpetajate vastustest kategooriad, mis põhinevad põhikooli ja gümnaasiumi õppekava üldpädevustel. Intervjuueeritavad nimetasid nii üldpädevusi, millega emakeelepäev nende arvates on seotud, kui ka erinevaid üldpädevustega seotud aspekte, mida on omakorda võimalik paigutada konkreetse üldpädevuse alla. Sotsiaalset ja kodanikupädevust on käsitletud eraldi, sest küsitletud õpetajad nimetasid neid enamasti üksteisest sõltumatult. Tulemused on esitatud diagrammil 7, arvuline väärtus sektoritel tähistab konkreetse üldpädevuse või selle alla sobituvate tegevuste või nähtuste nimetamise kordi.

Diagramm 7. Emakeelepäeva seotus üldpädevustega.

Võrdselt üheksal korral nimetati emakeelepäevaga seonduvalt kultuuri- ja väärtuspädevust, sotsiaalset pädevust, suhtluspädevust ning nendega seotud aspekte. Kultuuri- ja väärtuspädevuse alla liigitusid sallimis- ja tunnustamisoskus, selle soodustamiseks soovitati paigutada erinevas vanuses lapsed ühte võistkonda. Sotsiaalse pädevusega seonduvalt nimetati meeskonnatööoskust kui suutlikkust teha teistega erinevates situatsioonides koostööd. Suhtluspädevuse alla liigitusid esinemisoskus (2), kõnelemis- ja eneseväljendusoskuse arendamine.

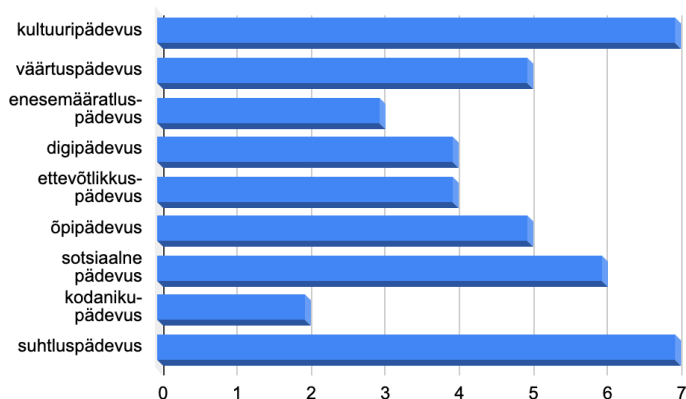
Õpetajad, kes otseselt kultuuri- ja väärtuspädevust, suhtluspädevust või sotsiaalset pädevust ei nimetanud, puudutasid oma ütlustes siiski nende pädevuste sisust mingit olulist tahku. Kaks õpetajat mainisid, et suuremal või vähemal määral on võimalik emakeelepäeva kõikide üldpädevustega seostada, küll aga ei kirjeldatud seda, kuidas võiks emakeelepäev täpsemalt matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalase pädevusega seotud olla.

Teine küsimus, mis üldpädevuste ja emakeelepäeva seostele osutas, oli järgmine.

16. Milliste üldpädevuste arendamist emakeelepäeva tegevusi kavandades ja eesmärgistades silmas peate?

Õpetajate vastustest moodustuvad siin eelmise küsimusega sarnased kategooriad. Taas ei nimetatud kordagi matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalast pädevust, ülejäänud pädevusi mainiti küsimuse kontekstist lähtuvalt konkreetsemalt. Õpetaja 1 nimetas eraldi keelepädevust, mis on suhtluspädevuse oluline tahk (vt Soodla jt 2015: 148), mistõttu see on siinse küsimuse vastuste analüüsis paigutatud suhtluspädevuse alla. Tulemused on esitatud diagrammil 8.

Emakeelepäeva kavandamisel ja eesmärgistamisel silmas peetud üldpädevused

Diagramm 8. Emakeelepäeva kavandamisel ja eesmärgistamisel silmas peetud üldpädevused.

Sarnaselt eelmise küsimuse andmeanalüüsiga on kodanikupädevus ja sotsiaalne pädevus ka siin eraldi välja toodud. Kuna kultuuri- ja väärtuspädevuse aspekte mainiti vastustes sageli lahus, on ka need väärtuskategooriad diagrammil eraldi esitatud. Õpetajad peavad emakeelepäeva tegevusi kavandades ja eesmärgistades kõige rohkem silmas kultuuripädevust (7) ja suhtluspädevust (7). Muid pädevusi nimetati järgnevalt: sotsiaalne pädevus (6), väärtuspädevust (5), õpipädevus (5), digipädevus (4), ettevõtlikkuspädevus (4), enesemääratluspädevus (3) ja kodanikupädevus (2). Kolm õpetajat mainisid, et emakeelepäeva tegevusi kavandades ja eesmärgistades nad üldpädevuste peale otseselt ei mõtle. Õpetaja 2 põhjendab seda nii:

Ega me otseselt korraldades nendele pädevustele nii väga ju ei mõtle, et selle nädalaga arendame nüüd seda, seda ja seda, vaid pigem see vist tuleb natuke nagu intuiitiivselt, sest see on kuidagi loomulik ja enese sees ja need pädevused tegelikult haakuvad kuidagi loomulikult. (Õpetaja 2)

Sarnast intuitsioonipõhist lähenemist võis täheldada ka eespool analüüsitud alusväärtusi puudutava küsimuse 13 juures. Selline lähenemine vastab riikliku õppekava põhimõtetele, mille kohaselt nii väärtuskasvatusega kui ka üldpädevuste kujundamisega tegeletakse pidevalt nii ainetundides kui ka erinevatel kooliüritustel.

Õpetaja 8 jagas mõtteid selle kohta, mida tulevikus emakeelepäeva kavandamisel võiks teisiti teha.

Kuna ma sain aru, et me õpilasi väga ei kaasa korraldusse, siis ettevõtlikkuspädevuse võiks planeerida sinna sisse. Õpilane ise planeerib, aitab kaasa, pakub välja ja on ise seetõttu võib-olla motiveeritum nendel üritustel kaasa tegema. Siis õpipädevus ehk nii, et ta ise leiab tee, kuidas see ülesanne lahendada ja leiab abi endale. Digipädevust meil siiani ka eriti olnud ei ole. Võiks ju vaadata, kus see emakeel meil seal digimaailmas on, et ta leiaks ka seda kaunimat emakeelt sealt üles, mitte ainult netisuhtlust. Digimaailmast võiks õppida

leidma seda, mis oleks stiililiselt midagi muud kui see igapäevane netisuhtlus, see võiks pakkuda neile huvi ja põnevust. Enesemääratluspädevust annaks ka võib-olla sisse tuua, kui laseks neil pärast oma etteütlused ära analüüsida, vigu kategoriseerida. (Õpetaja 8)

Kui intervjuu suunas õpetajaid teisel viisil mõtlema ja oma tööd reflekteerima, on uurimusest tõepoolest reaalne kasu. Palve, et küsitlusse valitud õpetajad enne intervjuud küsimustikuga tutvuksid, oli täiesti põhjendatud ja asjakohane.

Viimane küsimus, mis üldpädevuste ja emakeelepäeva seoseid puudutas, oli järgmine.

17. Mil viisil võiks emakeelepäeva eesmärgid ja tegevusi üldpädevuste arendamisega veel rohkem seostada?

Vastustest sellele küsimusele võib välja tuua järgmised repliigid:

- leida uued ja mitmekesisemad tegevused (3)
- arendada rohkem digipädevust (3)
- arendada rohkem suhtluspädevust (2)
- mõtestada sisu ja sõnum rohkem läbi, et ei tehtaks vaid üritust „linnukese“ pärast
- mõelda läbi rohkem tegevusi
- kujundada tõhusamalt õpipädevust
- näidata õpetaja eeskuju
- õpilased, kes on midagi õppinud, jagavad seda teistega
- õpetajad võiks üldpädevusi rohkem teadvustada ja rõhutada
- kirjanduslik orienteerumismäng looduses
- leida lõimivõimalusi

Kolm õpetajat nägid võimalusi seostada emakeelepäeva eesmärgid ja tegevusi üldpädevustega eeskätt uute ja mitmekesisemate tegevuste kaudu. Olulisteks peeti veel digipädevuse (3) ja suhtluspädevuse arendamist. Õpetaja 3 tõi esile huvitava idee:

Digipoole pealt Kahoot näiteks, aga see ei ole Eesti enda oma. Võiks olla päris midagi sellist, mis Eestis välja mõeldud. Taskutark näiteks on, seda võiks kasutada, sealt harjutusi ja ülesandeid teha, see oleks siis digipädevusega seotud. (Õpetaja 3)

Tegemist on asjaliku õpiideega, mis toetab laiemalt hoiakut tarbida ja eelistada eestimaist ning emakeelepäeva eesmärgistades ja kavandades on loomulik läheneda erinevatele digivõimalustele just sellest vaatepunktist.

Õpetaja 2 arvas samuti, et digipädevuse arendamisele võiks rohkem tähelepanu pöörata:

Digipädevus ikkagi ka, sest neid keskkondi ju on nii palju, kus saaks mingisuguseid asju teha. Ma olen viimasel ajal pannud tähele seda, et õpilased väga paljut nendest ei tea, kuidas ja mida kasutada. Nagu mul oli õigekirja kontrolltöö Socratic'i keskkonnas siis kuigi tegelikult süsteem kontrollib ära, pidin ma ikka kõik need vastused uuesti üle kontrollima sellepärast, et tuli välja, et õpilased ei ole mõelnud selle peale, et mõttekriipsu mõlemal pool peavad olema tühikud. Või ei jutumärke ei pea panema niimoodi, et sa paned komasid kaks tükki, vaid et jutumärkidel on eraldi märk ja klahv. See tundub nii elementaarne, aga tegelikult vajab arendamist. Et mingeid selliseid teadmisi ju võiks siis selle emakeelenädala raames esile tõsta lausa teadlikult. (Õpetaja 2)

Eelnev mõttekäik puudutas gümnaasiumiastme õpilasi. Kuna ootamatu distantsoõppe periood Eesti koolides 2020. aasta kevadel tõstis päevakorda õpilaste digipädevuste piisavuse ja tõhususe, siis vääriks kaalumist, kuidas riikliku ja kooli õppekava kontekstis saaks senisest veelgi rohkem õpilaste digioskusi parandada. Tänapäeva koolihariduse suund on lõimida IKT-õpetus aineõpingutega, peale selle saab digioskusi arendada ka mitmesuguste klassiväliste tegevuste ja kooli ühisürituste kaudu. Nii või teisiti on digipädevuste lõimingulisel kujundamisel vajalik aineõpetuse koordineerimine ja õpetajate koostöö.

Õpetaja 8 mainis võimalust digipädevuse ja matemaatikapädevuse ühendamiseks ning tõi näiteks TÜ lingvistikaalase olümpiaadi „Kiil”, mille põhimõtte on loominguilis-matemaatiliselt loogikat ja struktuure tekitades õigeid vastuseid leida. Õpetaja 4 nägi võimalust seostada emakeelepäev ka loodusteaduste pädevusega:

Pigem tahaks nagu midagi toredat siia juurde teha. Võib-olla mingit kirjanduslikku orienteerumismängu siin linna lähiumbruses või... meil neid kohti on ju küllaga. Siis saaks ju looduse poolega ka paremini seostada. Mingit liikumist ja tegevust võiks tõesti rohkem olla, me oleme niigi vähe õues. (Õpetaja 4)

Üldpädevused on ainevaldkondade ülesed, mistõttu kõik aineõpetajad peaksid nende kujunemist toetama (Kikas 2015: 65). Seega on igati tervitatav, kui matemaatika-loodusteaduste ja tehnoloogiapädevuse arendamisega tegelevad ka nende ainete õpetajad, kelle õpetatava aine sisu nende pädevustega esmapilgul ei haaku.

Õpetaja 7 nentis, et õpetajad võiksid siiski senisest enam erinevaid pädevusi teadvustada, kui nad emakeelepäeva kavandavad ja eesmärgistavad:

Ma arvan, et tuleks need pädevused veelgi rohkem õpetajateni ka tuua. Ma tunnen enda pealt küll, et ma tean neid ja need on kirjas kuskil õppekavas, et ma tegelikult vahepeal lasen need mõttes läbi, aga kui ma teen mingi ülesande, siis ma ei tee seda sellest aspektist lähtudes. Tegelikult ju võiks ja selleks peaks neid rohkem õpetajateni ka tuua, et nad teadvustaks, mida nende asjadega õpetad ja arendad. (Õpetaja 7)

Siit järeldub, et aeg-ajalt võiks iga õpetaja õppekava üldpädevused värske pilguga üle vaadata, nii muutub emakeelepäeva või -nädala tegevuste kavandamine ning selle ürituse sisustamine kindlasti eesmärgipärasemaks ja konkreetsemaks.

4.3. Järeldused ja soovitus

Siinse uurimusega püüti välja selgitada, milliste väärtuste käsitlemist ja üldpädevuste kujundamist õpetajad emakeelepäeva korraldamisel ja eesmärgistamisel silmas peavad ning milliseid tegevusi selleks koolides läbi viiakse. Uurimistulemuste hankimiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud üheksa eesti keele ja kirjanduse õpetajaga, seega käsitleb siinse töö uurimuslik osa intervjuueeritavate õpetamiskogemuse uurimist ja reflekteerimist. Uurimistulemuste põhjal ei ole võimalik teha järeldusi ja üldistusi kogu sihtrühma kohta terve Eesti ulatuses, küll aga on võimalik emakeelepäeva kavandamiseks ja korraldamiseks, samuti tegevuste eesmärgistamiseks soovitusi anda.

Intervjuueeritavad tõstsid emakeelepäeva korraldamise eesmärgina esile eelkõige võimaluse emakeelt ja selle rikkust väärtustada, korrektset keelekasutust aukohale tõsta ja eeskujulikku eneseväljendust tunnustada. Emakeelepäeva korraldades peetakse silmas kõiki 21. sajandi inimarengulisi väärtusi, milleks Katrin Uutsalu järgi on õppija iseseisvus, oma töö eesmärgistamine ja mõtestatud tegevused, tervikliku maailmapildi tajumine, loovus käsikäes teadmistega ning koostööoskused (Uutsalu 2011: 107–114). Üldpädevustest, mida kõige rohkem emakeelepäevaga seostati, nimetati kultuuripädevust ja suhtluspädevust, järgnesid sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus ja õpipädevus. Ainsana ei näinud õpetajad võimalust seostada emakeelepäeva matemaatika- loodusteaduste ja tehnoloogiapädevusega, kuigi hiljem arutledes paar õpetajat siiski leidis, et emakeelepäeva tegevusi mitmekesistades on ka neid pädevusi võimalik arendada ja kujundada. Küll aga tunnistasid mitmed õpetajad, et ei mõtle emakeelepäeva kavandades ja eesmärgistades otseselt alusväärtuste käsitlemisele ja üldpädevuste arendamisele. Sellest lähtudes võib soovitada õpetajatele vaadata aeg-ajalt värske pilguga üle riikliku õppekava üldpädevuste ja alusväärtuste kirjeldused, nii on emakeelepäeva plaanides lihtsam sihte seada ja tegevuste eesmäärke püstitada.

Ootamatu kujunenud distantsõppe periood Eesti koolides tõstis eriliselt esiplaanile nii õpilaste kui ka õpetajate digipädevused – ootamatult tekkis vajadus kasutada erinevaid digikeskkondi ning koostada ja vormistada tekste arvutis. Emakeelepäeva või -nädala raames tuleks kindlasti rohkem tähelepanu pöörata keelealase info leidmisele veebist, samuti on otstarbekas lugeda ja koostada eri tüüpi veebitekste. Õpilased võiksid koostada erinevates veebikeskkondades (nt LearningApps, Mentimeter, Haiku Deck jm) keele-

alaseid õppematerjale, mõttekaarte, mängu ja nuputamisesandeid. Digivahendeid kasutades on emakeelepäeva või -nädala raames võimalik rühmatöös teha rahvaluule lühivormidel põhinevaid filmiklippe või lühilavastusi, ühendada luule, pilt ja muusika, luua kuulutusi, reklaame jms.

Paljud tegevused, mida emakeelepäeval ette võetakse, eeldavad õpetajate sõnutsi võistlusmomenti, mis mõjub õpilastele motiveerivalt. Sagedasemad tegevused emakeelepäeval on mitmesugused esinemised ja etteasted, digikeskkondade kasutamine peamiselt viktoriiniülesannete lahendamiseks ja omaloomingulised tegevused. Vastustes rõhutati sedagi, et tegevusi kavandades otsitakse vaheldusrikkust ja värsket lähenemist, samas rääkis kaheksa intervjuueeritavat üheksast, et järgivad oma koolis emakeelepäeva traditsioone. Enamik uuritavaid tunnistasid, et tagasiside küsimine ja andmine emakeelepäeva ürituste kohta kas puudub üldse või võiks see olla läbimõeldum. Samuti tunnistasid viis õpetajat üheksast, et emakeelepäeva korraldamiseks nad õpilastelt ideid ja ettepanekuid ei küsi. Kuna tegevuste eesmärgistamisel on oluline roll tagasisidestamisel nii eneseanalüüsi kui ka kujundava hindamise vormis (Uutsalu 2011: 109), võib soovitada õpetajatel senisest julgemalt emakeelepäeva korraldamiseks õpilastelt ideid küsida, samuti ei tohiks peljata küsida õpilastelt tagasisidet ning seda ka ise üritusel osalejatele anda.

Koostöö ei peaks väljenduma mitte ainult õpilastele suunatud rühmatöö ülesannetes, vaid emakeelepäeva kavandamine ja korraldamine peaks hõlmama nii õpetajatevahelist koostööd kui ka õpilaste aktiivset kaasamist selle päeva läbiviimise protsessi. Emakeelepäeva kontekstis on kindlasti rikastav, kuid siiani ehk liiga vähe kasutatud võimalus koostöö mõne teise kooliga, aga ka raamatukogu, muuseumi, kultuurikeskuse või mõne keeleuurimisasutusega. Emakeeleõpetajatel on otstarbekas senisest aktiivsemalt kolleegidega vastutust jagada, kasutades emakeelepäeva sisustamiseks horisontaalset ehk ainetevahelist lõimimist, ning anda rohkem kaasrääkimisvõimalusi õpilastele. Nii on võimalik luua emakeelepäevast kogu kooliperele oluline kooli ühistunnet kujundav üritus, mida on õpilastel kogu protsessis osalemise kogemuse ja isikliku panuse kaudu lihtsam ka omaks võtta.

Emakeelepäeva teema edasine uurimine võiks hõlmata õpilaste küsitlemist, näiteks seda, kuidas nemad tajuvad emakeelepäeva rolli väärtuste käsitlemisel või üldpädevuste kujundamisel. Võimalik on ka võrrelda õpetajate ja õpilaste arvamusi ühe või mitme kooli piires.

KOKKUVÕTE

Siinse magistritöö eesmärk oli välja selgitada õpetajate arusaamad ja hoiakud emakeelepäeva kohta ennekoike seoses alusväärtuste ja üldpädevuste kujundamisega ning teha kindlaks, milliseid tegevusi emakeelepäeval koolides läbi viiakse. Emakeelepäeva tähtsust tuleb hinnata nii üldhariduskoolide väärtuskasvatuse ja üldpädevuste kujundamise seisukohast kui ka laiemalt eesti ühiskonna kultuuriliste väärtuste kujundamise vaatenurgast.

Eesti üldhariduskoolide riiklike õppekavade järgi on kooli ülesanne kujundada õpilaste väärtushinnanguid ja -hoiakuid, et kasvaks õnnelik, loov, enesega toimetulev ja teistega arvestav ühiskonnaliige. Mitmete teoreetiliste seisukohtade toel võib väita, et igasugune kasvatus on väärtuskasvatus, mis võib olla nii teadvustatud kui ka teadvustamata protsess. See väljendub kooliseinte vahel kõiges – nii ainetundides, kooli üritustel, institutsiooni sisekliimas, vastastikustes suhetes kui ka ümbritsevas keskkonnas.

Väärtushinnangute kujundamine on kindlasti oluline, sest need aitavad teha otsuseid ja valikuid, kuid veel olulisem on see, et laps saaks koolist kaasa teatud väärtushoiakud ehk tavad kindlal viisil toimida. Selleks et väärtushoiakud tekkida saaksid, tuleb need lapsel esmalt omaks võtta, seepärast ongi õpetajatel oluline valida õppemeetodid ja lähenemisviisid, mis väärtuste omaksvõtmist ehk internaliseerimist soodustaksid. Sealjuures on oluline edasi anda väärtusi, mis on põlvkondade ülesed ja traditsioonide põhised.

Kuid nende väärtuste pealesurumise asemel tuleks õpetajatel leida viisid, kuidas lapsed saaksid neid väärtusi ise avastada ja kogeda. Põlvkondi ühendavate kultuuriliste, ajalooliste ja üldinimlike väärtuste edasiandmisel on suur roll ja potentsiaal emakeelepäeval. On ju keel, väljendusoskus ja sõnakasutus just need pidepunktid, millega väärtuskasvatus ja kõlblustunnetus seotud on. Kahtlemata on emakeel inimese identiteedi ja enesemääratluse üks alustaladest.

Väärtuskasvatuse kõrval peetakse üldhariduskoolide riiklikes õppekavades oluliseks ka erinevate pädevuste arendamist. Üldpädevused on ainevaldkondade ja õppeainete ülesed, sarnaselt alusväärtustega on need tähtsal kohal inimeseks ja kodanikuks kasvamisel. Siinses töös käsitlesin üldpädevusi, mis on emakeelepäevaga suuremal või vähemal määral seotud.

Kool peab aitama leida üles iga õpilase anded, tugevad ja nõrgad küljed ning olema koht, kus kujundatakse ja kinnistatakse väärtushoiakuid ning antakse lapsele eakohased võimalused tunnetuslikult, kõlbliselt ja sotsiaalselt areneda. Et toetada üldpädevuste kujunemist, peaks kindlasti väärtustama nii õpetajatevahelist kui ka kooli, kodu ja kogukonna vahelist koostööd. Eeskätt toimub üldpädevuste arendamine ainetundides, kuid kindlasti ei tohiks alahinnata huvitegevuse ja kooli ühisürituste osatähtsust. Emakeelepäeval on õpilaste üldpädevuste kujundamisel kahtlemata oluline roll, eriti siis, kui seda teemapäeva läbimõeldult eesmärgistada ja korraldada. Erinevate tegevuste kaudu on võimalik emakeelepäeval või -nädalal arendada kõiki üldpädevusi: õppida koostöö- ja suhtlusoskusi, arendada loovust ja eneseväljendusoskust, saada uusi keele- ja kultuurialaseid teadmisi, kogeda esteetilisi elamusi, olla ettevõtlik ning õppida enda kogemustest.

Emakeelepäeva tähendusest ühiskonnas andsin ülevaate meediakajastuste põhjal, mis ilmusid ajavahemikul 2002–2020 mitmes päeva- ja nädalalehes, nagu Postimees, Eesti Päevaleht, Õpetajate Leht ja Sirp, aga ka mõnes kultuuriajakirjas, näiteks Oma Keel ja Hea Laps. Selgus, et emakeelepäeva puhul saavad meedias sõna kirjanikud, keeleteadlased, poliitikud, riigiametnikud ja õpetajad. Kuigi paljudes sõnavõttudes tõdeti, et eesti keel olevat paremas olukorras kui kunagi varem, jäi siiski domineerima mure eesti keele jätkusuutlikkuse pärast. Näiteks toodi korduvalt murekohana välja üleminek ingliskeelsetele õppekavadele ja teadusele Eesti ülikoolides, puudutati eraldatud koolisüsteemi tõttu tekkinud keelelõhe probleemi, mainiti eesti keele tundide järkjärgulise vähenemise tõika, samuti noorte järjest halvenevat keeleoskust ja vähenevat lugemust, aga ka ajakirjanike ja ametnike kirjaoskamatus. Positiivsemaid lähenemisnurki eesti keelele võis leida emakeeleõpetajate ja kirjanike teemakäsitlustest ning lastele mõeldud ajakirjadest.

Empiirilises uurimuses kasutasin kvalitatiivset andmekogumismeetodit ja keskendusin sisulisele andmeanalüüsile. Viisin läbi poolstruktureeritud intervjuu üheksa erineva tööstaažiga eesti keele ja kirjanduse õpetajaga nii suurema kui ka väiksema õpilaskonnaga üldhariduskoolidest. Intervjuud salvestasin ja transkribeerisin. Siinse töö nelja peamise uurimisküsimuse kohta võib välja tuua järgmised üldistused ja järeldused.

1) Milliseid väärtusi ja üldpädevusi õpetajad emakeelepäeva tegevusi eesmärgistades silmas peavad?

Ilmnes, et õpetajad peavad emakeelepäeva tegevusi eesmärgistades silmas kõiki

21. sajandil olulisi inimarengulisi väärtusi, sest emakeelepäeva tegevuste valikul ja eesmärgistamisel lähtutakse õpilaste iseseisvusest ülesannete täitmisel, mõtestatud ja sihikindlatest tegevustest, tervikutaju arendamisest, loovuse arendamise kaudu uute teadmiste saamisest ning koostööskuse arendamisest. Emakeelepäeva kaudu taotletakse eelkõige eesti keele ja kultuuri väärtustamist ning nende väärtuste internaliseerimise toetamist. Emakeelepäevaga seostavad õpetajad esmajoonel kultuuri- ja väärtuspädevuse, suhtluspädevuse, sotsiaalse pädevuse ja õpipädevuse kujundamist, ainsana ei nimetatud matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalase pädevuse seostamise võimalusi, kuid intervjuude lõpus oli paari õpetaja sõnul ka nende pädevuste arendamine siiski parema kavandamise korral võimalik.

2) Milliseid tegevusi emakeelepäeval või -nädalal koolides läbi viiakse, milliseid üritusi korraldatakse?

Võib nentida, et koolides korraldatakse emakeelepäeva puhul üsna mitmekesiseid tegevusi, mis eeldavad tihti omavahelist võistlemist, koolipublikule esinemist või omaloomingulist panustamist. Ülesannete lahendamisel kasutatakse järjest enam ka digivõimalusi. Emakeelepäeva tegevustena nimetati keelealaseid viktoriine, etteütlust, omaloomingulisi ülesandeid või konkursse, näitlemist ja muud. Üheksast õpetajast kaheksa pidasid tähtsaks emakeelepäeva traditsioone, millele püütakse igal aastal leida uudseid lähenemisnurki.

3) Kuivõrd ja mil viisil on emakeelepäeva või -nädala korraldamisse ja läbiviimisse kaasatud õpilased ja teised õpetajad?

Mõnevõrra üllatav oli see, et emakeelepäeva kavandamisel kas ei tehta üldse õpilastega koostööd või on see minimaalne. Ürituse läbiviimisel on koostöö õpilastega siiski tihedam. Samuti selgus, et emakeelepäeva korraldamine suuremates koolides on enamasti emakeeleõpetajate koostöö tulemus, väiksemates koolides teeb emakeeleõpetaja harilikult sel puhul koostööd klassiõpetajatega, mõnel juhul ka huvijuhiga. Mõneti üllatav oli asjaolu, et õpilastelt peale üritust otsest tagasisidet eriti ei küsita – kirjalikku taasesitamist võimaldava tagasiside küsimist nimetas vaid kaks intervjuueeritavat.

4) Kas ja kuivõrd emakeelepäeva või -nädala eesmärgid ning tegevuste fookus eesti emakeelega ja mitte-eesti emakeelega koolides erinevad?

Kuna intervjuueeritavate hulgas oli ka kaks eesti keele võõrkeelena õpetajat, oli siinse töö kontekstis võimalik ka välja selgitada võimalikud erisused eesti ja vene õppekeelega

koolide emakeelepäeva või -nädala toimumise kohta. Erisused ei olnud küll eriti suured, kuid teatav spetsiifika siiski ilmnis. Selgus, et ühes koolis ei peeta mitte emakeelepäeva, vaid eesti keele päeva, sest eesti keel ei ole selles koolis õppivatele lastele emakeel. Teises vene õppekeelega koolis seda erisust ei esinenud, seal tähistatakse emakeelepäeva. Kui eesti koolides keskendutakse emakeelepäeval suuresti eesti keele mitmekülgsusele ja ilule, siis mõlemad eesti keele võõrkeelena õpetajad rõhutasid, et nemad pööravad rohkem tähelepanu just eesti kultuurile, selleks et võõrkeelne laps mõistaks, et tema enda kultuuri kõrval on tähtis lugu pidada ka selle maa kultuurist, kus ta elab ja õpib.

Selgus, et uurimuses osalenud õpetajate arvates on emakeelepäeva roll väärtushoiakute ja üldpädevuste kujundamisel suuremgi, kui nad seda endale harilikult on teadvustanud. Selleks et emakeelepäeva sihiseadet ja tegevusi veelgi tulemuslikumaks ja mõtestatumaks muuta, tuleks sel päeval toimuvat kavandades ja eesmärgistades senisest enam toetuda kooli õppekava alusväärtustele ja üldpädevustele, kasutada loovat, lõimingulist ja koostöist lähenemist.

Siinse uurimuse tulemustest, järeldustest ja soovitustest, aga ka teoreetilistest seisukohtadest võiks kasu olla kõigile õpetajatele, kes emakeelepäeva kui rahvuslikku traditsiooni koolis järgivad ja väärtustavad ning selle teemapäeva korraldamiseks uusi ideid ja sügavamad sisu otsivad.

SUMMARY

The purpose for this thesis was to find out teachers' opinions and stance towards The Native Language Day, primarily in relation to developing base values and general competences, and to find out what kind activities are carried out in schools on The Native Language Day. The importance of this holiday should be assessed both in the context of developing students' value systems in public schools, as well as in developing the cultural values of the Estonian society in general.

According to the national curricula for Estonia's public schools, the objective of a school is to develop a student's core values and beliefs, to raise a happy, creative and independent member of society that is also considerate towards others. Based on several theoretical standpoints, any education is also education in values, disregarding whether one acknowledges it. Within the walls of a school, this is expressed in everything - lessons for different subjects, school events, the internal climate of the institution, mutual relationships as well as in the environment surrounding all of these.

Developing one's values is definitely important as a person's values help them make choices and decisions, but what's even more important is that the child would leave school with certain values and standards by which to behave in different situations. For values to develop, a child must first accept them, making teachers choosing teaching methods and approaches to encourage their internalisation very important. In this, it is also important to pass on values that span generations and are based on tradition.

Instead of imposing these values on students against their will teachers should try and find ways for the children to discover and experience them by themselves. The National Language Day has a large role and potential for passing on cultural, historical and humane values that join generations - language, self-expression and verbiage are, after all, some of the cornerstones on which value-based education and sense of decency are based on. Native language is without a doubt one a foundation of one's identity.

Outside of developing values, the national curricula for public schools also state the importance of various competences. General competences span discrete school subjects and play an important role in one's development into a person and citizen, similarly to foundational values. In my thesis I have looked at general competences that more or less

relate to The National Language Day.

School has to help find each student's talents, strong and weak sides, and be the place where core values are developed and internalized, as well as provide a child age-appropriate opportunities to develop emotionally, morally and socially. To support the development of general competences, one should value cooperation not only between teachers but also between the school, home and community. While the development of core values mainly occurs in school lessons, one should not disregard the importance of the role that extracurricular activities and school events have. The National Language Day has an important role in developing students' base competences, especially if the organization for this themed day is purpose-oriented. Through different activities, the National Language Day can help contribute to all core values - facilitate cooperation and communication, nurture creativity and self-expression skills, provide new knowledge regarding culture and language, give aesthetic experiences, teach participation and learning from the student's own experiences.

I have given an overview of the meaning of The National Language Day in society based on media coverage in various daily and weekly newspapers (Postimees, Eesti Päevaleht, Õpetajate Leht and Sirp) as well as culture magazines like Oma Keel and Hea Laps, between 2002 and 2020. Turns out that on this holiday, writers, linguists, politicians, state officials and teachers all get media coverage. While a lot of these statements acknowledged that the Estonian language is in a better situation than it has ever been in, the concerns over its longevity and persistence were still dominant. For example, the concern over university curricula and scientific life gravitating towards English was raised on several occasions, as well as the language barrier - supported by segregation of Estonian and local Russian schools, the gradual reduction of the amount of Estonian lessons in public schools, the decreasing enthusiasm for reading and language skills of youth and the noticeable decline in writing skills of journalists and officials. The more positive approaches to the state of the language were highlighted in opinions of Estonian language teachers and writers, and in children's magazines.

In my empirical study I used qualitative data collection and focused on data analysis. I carried out semi-structured interviews with nine Estonian language and literature teachers with varying tenure and from schools of varying sizes. The interviews were recorded and then transcribed. Based on this, I can generalize and highlight the following conclusions

about the four main questions I raised.

- 1) What kind of competences and values do teachers keep in mind when planning activities for The National Language Day?

It was apparent that teachers keep all 21st century developmental values in mind as the choices and purposes for activities chosen for the day were often based on students' independence in completing assignments, thoughtful and purposeful activities, developing creativity through providing knowledge and helping cooperation skills. Primarily, through activities related to this day, teachers try to support internalizing the value of the Estonian language and culture. They mostly associate opportunities relating to developing cultural and moral competences, as well as communication, social and study competences to The National Language Day. While the competences relating to mathematics, natural sciences and technology were not mentioned in this context, a few teachers pointed out that these competences, too, could be incorporated with some more planning.

- 2) What kind of activities and events are organized during The National Language Day or Week?

The activities mentioned were varied, often including competitions, performing to the entire school as an audience and providing opportunities for creative work. In organizing these activities, digital tools are becoming increasingly common. The activities included language-related quizzes, dication, creative writing assignments or competitions, acting etc. Eight teachers out of nine felt that The National Language Day traditions are of high importance and said they are approaching these from a different angle every year.

- 3) How and to what extent are students and other teachers (outside of Estonian language and literature teachers) included in planning and carrying out The National Language Day or Week?

I found it somewhat surprising that students' involvement in the planning of these events is either very low or nonexistent. Students do participate in carrying out these events, however. In larger schools, the events were mostly planned in cooperation between Estonian language teachers whereas in smaller schools teachers of other subjects also pitched in with the leisure activity coordinator also getting involved in some cases.

Another fact I found surprising was that feedback is not usually asked from students after the event - only two participants mentioned providing the option of giving written feedback.

- 4) How and to what extent do the purposes and activity foci differ between schools that have Estonian as the native language and schools that do not?

Since two of the interviewees specialized in teaching Estonian as a secondary language, it was possible to find out the possible differences in the planned events in schools with Estonian and Russian as their native languages. The differences were not substantial but some specifics were apparent - one of the schools held Estonian Day instead of The Native Language Day as Estonian was not the native language for the children studying in that school. While Estonian schools focus on the variety and beauty of Estonian, both of the aforementioned teachers emphasized their focus on Estonian culture. This is important for their students to develop an understanding that in addition to their own culture, the culture of the country they are living and studying in also deserves respect.

In conclusion, the teachers participating in my study found that they attribute a bigger role to The Native Language Day in developing values and general competences than they initially thought they did. In order to facilitate The Native Language Day activities yielding better results and having a deeper purpose, we should rely on the core values and general competences of the school's curriculum when organizing the event, more than we have thus far. The results, recommendations and conclusions as well as the highlighted theoretical standpoints should help all teachers who value The Native Language Day at school as national tradition and seek new ideas for organizing related events.

KIRJANDUS

14. märts - emakeelepäev! 2012. – Täheke, nr 3, lk 3.

Alavainu, Ave 2018. Ikka keelest mõteldes. – Postimees, 14.03.

Anion, Liivia 2004. Läbipõlemise mõjust väärtushinnangutele ja hoiakutele. – Kasvatusteadused muutuste ajateljel. Koost. M. Pandis. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, lk 286–303.

Arro, Grete; Ots, Aivar; Kangro, Eva-Maria 2015. Enesemääratluspädevus. – Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. E. Kikas, A. Toomela. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 89–111.

Beljajev, Ketlin 2017. Eesti keele õpetajad võitlevad naerunäo ja väikese algustähega. Sakala, 14.03.2017.

Blackbyrn, Simon 2002. Oxfordi filosoofialeksikon. Tallinn: Vagabund.

Bond, Edward Jarvis 2001. Value, Concept on Encyclopedia of Philosophy. Vol. 3. Ed. L. C. Becker. New York; London: Roudledge, pp 1745–1749.

Carlsson, Anu 2011. Inimene väärtustajana teel iseene poole – *omnia mea mecum porto*. – Kõneldud ja elatud väärtused erinevates pedagoogilistes kultuurides. Koost. ja toim. T. Kuurme. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituut, lk 11–42.

Drucker, Peter Ferdinand 2003. Juhtimise väljakutsed 21. sajandiks. Tallinn: Kirjastus Pegasus.

Ehala, Martin; Klaas-Lang, Birute 2018. Eesti keelekeskkond täna 25 aastat edasi. – Sirp, 16.03.

EKR 2007 = Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Rakenduslingvistika Ühing.

GRÕK = Gümnaasiumi riiklik õppekava.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018009?leiaKehtiv> (vaadatud 29.03.2020).

Haydon, Graham 2006. Values in education. London; New York: Continuum.

Hellquist, E. 1922. Svensk etymologisk ordbok. Lund: C. W. K. Gleerups förlag Berlinska boktryckeriet.

- Hirsjärvi, Sirkka; Huttunen, Jouko** 1989. Johdatus kasvatustieteeseen. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Homme on emakeelepäev** 2002. – Postimees 13.03.
- Ilmet, Peep** 2011. Eesti keelte paabel. – Sirp, 18.03.
- Juurak, Raivo** 2018. Liblika tiivalöök. – Õpetajate Leht, 16.03.
- Jõgi, Anna-Liisa; Aus, Kati** 2015. Õpipädevus. Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. E. Kikas ja A. Toomela. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 109–146.
- Jätkuprogramm** „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015–2020”.
<https://www.eetika.ee/et/arendus/programm> (vaadatud 16.02.2020).
- Jürine, Anni; Tragel, Ilona** 2017. Keeleoskus ei ole kirjaoskus ja kirjaoskus ei ole kirjutamisoskus. – Postimees, 15.03.
- Kaldoja, Mari-Liis** 2015. Sotsiaalne pädevus. – Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. E. Kikas, A. Toomela. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 185–207.
- Kalmus, Kertu** 2009. Lukas: Eesti keeleline kodu vajab pisut kasimist. – Eesti Päevaleht, 13.03.
- Kalmus, Veronika; Masso, Anu; Linno, Merle** 2015. Kvalitatiivne sisuanalüüs. –
<http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> (vaadatud 20.04.2020).
- Kareva, Doris** 2009. Eesti keel on eestlaste proovikivi. – Õpetajate Leht, 13.03.
- Kikas, Eve** 2015. Sissejuhatus üldpädevuste käsitusse. – Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. E. Kikas, A. Toomela. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 63–71.
- Kikas, Eve** 2016. Projektist „Üldpädevused ja nende hindamine“ 2011–2014. – Artiklid üldpädevustest, lk 3–15.
- Klein, Mari** 2014. Emakeelepäeva tähistati nii kodu- kui ka välismaal. – Õpetajate Leht 21.03.
- Kluge, Friedrich** 1891. Etymological dictionary of the German language. London: Bell.
www.archive.org/details/etymologicaldict00kluguoft (vaadatud 18.02.2020).

- Kuurme, Tiiu** 2011. Väärtusparadoksides, väärtusvalikutest ja väärtusvõimalustest erinevate pedagoogiliste kontseptsioonide näol. – Kõneldud ja elatud väärtused erinevates pedagoogilistes kultuurides. Koost. ja toim. T. Kuurme. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituut, lk 71–103.
- Kuuskemaa, Jüri** 2014. Kus sa küll oled, eesti keele jumalanna? – Postimees 14.03.
- Kušvid, Anu** 2019. Koolis on iga päev emakeelepäev. – Õpetajate Leht, 15.03.
- Kõige eestilikum sõna** on „sõnajalaõis“ 2019. – ERR.ee uudised, 14.04.
<https://www.err.ee/930093/koige-eestilikum-sona-on-sonajalaois> (vaadatud 1.04.2020).
- Käis, Johannes** 1992. Isetegevus ja individuaalne tööviis. Tallinn: Koolibri.
- Kärtner, Piret** 2017. Säilitada ja arendada. – Sirp, 17.03.
- Künstler, Aili** 2018. Küsib/vastab. – Sirp, 16.03.
- Künstler, Aili** 2019. Ehk on aeg emakeelepäev eesti keele päevaks ümber nimetada? – Sirp, 15.03.
- Langemets, Margit** 2020. Sõnaveebi teine tulemine. – Sirp, 13.03.
- Liivamägi, Toomas** 2002. Ütle üks kaunis eestikeelne lause. – Oma Keel, nr 2, lk 60–68.
- Linnard, Tiia** 2004. Meinhard Laks: tähtsad mehed sünnivad ikka õigel ajal. – Põhjarannik 13.03.
- Luhmann, Niklas** 2009. Sotsiaalsed süsteemid. Tartu: Ilmamaa.
- Malmstein, Kai** 2004. Tööõpetuse osa laste väärtuskasvatuses. – Kasvatusteadused muutuste ajateljel. Koost. M. Pandis. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, lk 239–246.
- Neeme, Meedi** 2011. Väärtuskasvatus toimib läbi (kooli)elupraktika. – Kõneldud ja elatud väärtused erinevates pedagoogilistes kultuurides. Koost. ja toim. T. Kuurme. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituut, lk 142–160.
- Olup, Nele-Mai** 2017. Lauri Vahtre: eesti keel pole ainuke, mis ingliskeelses maailmas peab kuidagi hakkama saama. – Postimees, 14.03.
- Orav, Ivan** 2008. Emakeel mürises kui kahur. – Eesti Päevaleht, 15.03.
- Penjam, Tiia** 2008. Täna on emakeelepäev. – Õpetajate Leht, 14.03.
- Pikksaar, Endrik** 2011. Waldorfkoolide kontseptuaalsed väärtused, nende teostumine ja

uurimine. – Kõneldud ja elatud väärtused erinevates pedagoogilistes kultuurides. Koost. ja toim. T. Kuurme. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituut, lk 120–141.

Pojman, Louis P. 2005. Eetika. Õiget ja väära avastamas. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

PRÕK = Põhikooli riiklik õppekava.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv> (vaadatud 29.03.2020).

Põld, Anna 2018. Krista Aru: emakeelepäevast võiks saada riiklik püha. – Postimees, 15.03.

Põld, Peeter 1993. Üldine kasvatusõpetus. Tartu: Tartu Ülikool.

Pärismaa, Sirje 2018. Kukeseene kuulamise kunst elab üle ilma. – Õpetajate Leht, 23.03.

Päärt, Villu 2003. Emakeelepäev Narvas keerles kuningate ja sõdade ümber. – Postimees, 14.03.

Raadik, Maire 2016. Miks keegi ei oska kirjutada? – Õpetajate Leht, 11.03.

Raal, Kadi 2018. Emakeelepäeva etteütluse keeletüli: kuidas ikkagi tulnuks Jannsen ja Jakobson kirjutada? – Postimees, 27.03.

Rahvusringhäälingu suur keelealgatus otsib kõige eestilikumat sõna 2019. – Sirp, 15.03.

Raig, Kadri 2016. Padjapuurist konservikrabini ehk Naljakaimad keeleapsud veebioksjonitel. – Postimees, 14.03.

Rannut, Mart 2011. Kas keelelised inimõigused ja keeleline julgeolek on Eestis tagatud? – Sirp, 18.03.

Ratassepp, Priit; Rannaste, Kirsi; Sinijärv Karl Martin 2014. Labürint III Kirjanduse õpik 9. klassile. Tallinn: Avita.

Raudla, Heiki 2020. Emakeel kui identiteet ja relv. – Õpetajate Leht, 13.03.

Reiljan, Raina 2012. Emakeelepäev väliseesti koolides. – Õpetajate Leht, 16.03.

Rooste, Jürgen 2014. Rahvuspürglikud mõtted emakeelepäevaks. Postimees 13.03.

Ruus, Viive-Riina 2004. Haridus, kultuur, vabadus. – Kasvatusteadused muutuste ajateljel. Koost. M. Pandis. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, lk 30–55.

- Rämmer, Andu** 2009. Eesti koolinoorte väärtused. – Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis. Koost. M. Sutrop, P. Valk, K. Velbaum. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, lk 83–117.
- Sarapuu, Kaja** 2012. Pedagoog: õpilasi huvitab hinne, mitte vigadest õppimine. – Postimees, 15.03.
- Schihalejev, Olga; Jung, Nelli** 2012. Erinevad väärtuskasvatuslikud lähenemised. – Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas? Koost. O. Schihalejev Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, lk 14–24.
- Schihalejev, Olga; Jung, Nelli** 2015. Sissejuhatus. – Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas? Koost. O. Schihalejev. Tartu: Tartu Ülikooli Eetikakeskus, Eesti Keele Sihtasutus, lk 7–13.
- Schihalejev, Olga** 2011. Väärtuskasvatus õpetajakoolituses. Toim. K. Velbaum, M.-L. Parder, L. Lilles-Heinsar, L. Jago. Tartu: Tartu Ülikooli Eetikakeskus.
- Sepp, Heili** 2018. Läbi aegade. Sisemise rahu nimel, mõtte ja tahtega eesti kultuuri juures. – Sirp, 21.12.
- Soodla, Piret; Puksand, Helin; Luptova, Olga** 2015. Suhtluspädevus. Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. E. Kikas, A. Toomela. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 147–184.
- Soomes elavad eestlased** tähistavad emakeelepäeva 2016. – Postimees, 13.03.
- Sutrop, Margit** 2009. Väärtused ja haridus ühiskondlikus kontekstis. – Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis. Koost. M. Sutrop, P. Valk, K. Velbaum. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, lk 50–67.
- Sutrop, Margit** 2013. Otsides väärtuspõhise kooli võtit – Eesti kogemus. – Väärtuspõhine kool. Eesti ja maailma kogemus. Koost. M. Sutrop. Tartu: Tartu Ülikooli Eetikakeskus, lk 15–40.
- Sutrop, Margit; Harro-Loit, Halliki; Jung, Nelli.** Eetikaveeb: <https://www.eetika.ee/et/vaartusarendus> (vaadatud 21.02.2020).
- Sõtnik, Olga** 2017. Eesti keele majad Narva ja Tallinna. Kellele ja milleks? – Postimees, 14.03.
- Tali, Piret** 2002. Eriti jahe emakeelepäev ruulib, rokib ning spämmib. – Eesti Päevaleht,

14.03.

Taylor, Charles 2006. Sources of the Self: The Making of Modern Identity. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, Charles 2007. A Secular Age. Harvard: University Press.

Taylor, Charles 2000. Autentsuse eetika. Tallinn: Hortus Litterarum.

Tarand, Kaarel 2007. Vastukäivad teated keelerindelt. – Sirp 16.03.

Tilk, Maria 2018. Perekond ja kodu Peeter Põllu kasvatusõpetuses.– Aegumatud väärtused kasvatuses ja hariduses. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium, Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum, lk 53–64.

Tulviste, Tiia; Tamm, Anni 2015. Väärtuspädevuse iseärasused ja arengu toetamine. – Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. E. Kikas, A. Toomela. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 75–88.

Tungal, Leelo 2006. Emakeelest ja oma meelest. – Hea Laps, nr 3, lk 41.

Tuulik, Maie 2006. Kõlbeline kasvatus. Tallinn: Autor kirjastus.

Tuulik, Maie 2016. Kõlblus. Eetika. Tallinn: Vali Press.

Tänavune e-etteütus oli äärmiselt populaarne 2020 – Postimees, 03.04.

Usen, Anne 2006. Põhikooli I ja II astme õpilaste kirjutamisoskus. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Utsalu, Katrin 2011. Võimalusi 21. sajandi inimarenguliste väärtuste teostumiseks koolis. – Kõneldud ja elatud väärtused erinevates pedagoogilistes kultuurides. Koost. ja toim. T. Kuurme. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituut, lk 104–119.

Vapper, Tiina 2011. Emakeelepäev pani mõtlema ja arutlema. – Õpetajate Leht 18.03.

Webster, R Scott 2005. Personal identity: moving beyond essence. – International Journal of Children's Spirituality, vol. 10(1), pp. 5–16.

Õppijate digipädevusmudel: <https://projektid.hitsa.ee/pages/viewpage.action?pageId=53124545> (vaadatud 18.04.2020).

Õunapuu, Kairit; Ots, Aivar 2015. Ettevõtlikkuspädevus. – Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. E. Kikas, A. Toomela. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 225–241.

Lisa 1. Küsimused intervjuuks

1. Kui kaua olete eesti keelt ja kirjandust õpetanud?
2. Millistes klassides õpetate eesti keelt ja kirjandust sel õppeaastal?
3. Millised on Teie arvates emakeelepäeva või -nädala korraldamise eesmärgid?
4. Milliseid tegevusi emakeelepäeva või -nädala üritustel on Teie koolis läbi viidud?
5. Millised on emakeelepäeva või -nädala traditsioonid Teie koolis? Miks just sellised traditsioonid?
6. Kellega koostöös korraldatakse Teie koolis emakeelepäeva või -nädalat?
7. Kas küsite emakeelepäeva tegevuste kavandamisel ideid ka õpilastelt? Kui jah, siis milliseid ideid nad on välja pakkunud?
8. Kas ja kuidas on emakeelepäeva korraldamise ja läbiviimisega seotud õpilased?
9. Kas emakeelepäeva tegevused eeldavad ka võistlemist ja hindamist? Kui jah, siis palun tooge näiteid.
10. Kuidas tunnustate emakeelepäeva üritustel osalejaid?
11. Millised on emakeelepäeva või -nädala peamised õpitulemused?
12. Kas ja mil viisil küsite õpilastelt emakeelepäeva ürituste kohta tagasisidet?
13. Kas ja mil viisil annate emakeelepäeva/nädala raames õpilastele tagasisidet?
14. Kuidas on Teie arvates emakeelepäev seotud väärtuskasvatusega?*
15. Milliseid väärtuskasvatuse aspekte emakeelepäeva tegevusi kavandades ja eesmärgistades silmas peate?
16. Mil viisil võiks emakeelepäeva eesmärgid ja tegevusi väärtuskasvatusega veel rohkem seostada?
17. Kuidas on Teie arvates emakeelepäev seotud (kooli) õppekavas esitatud üldpädevuste arendamisega?
18. Milliste üldpädevuste arendamist emakeelepäeva tegevusi kavandades ja eesmärgistades silmas peate?
19. Mil viisil võiks emakeelepäeva eesmärgid ja tegevusi üldpädevuste arendamisega veel rohkem seostada?

*Kindlasti tuleks kasuks, kui vaatate enne intervjuud põgusalt üle riikliku ja/või kooli õppekava üldpädevused ja alusväärtused, et paremini mõista osade küsimuste konteksti ja temaatilist fookust.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Silja Käär,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

”Emakeelepäeva roll väärtuskasvatuses ja üldpädevuste kujundamisel”,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Andrus Org,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Silja Käär
autori nimi

25.05.2020

pp.kk.aaaa